

TARTU ÜLIKOOL

ÕIGUSTEADUSKOND

Karistusõiguse osakond

Dan-Kristjan Tops

**JÄLITUSMENETLUSE KÄIGUS LÄBI VIIDUD JÄLITUSTOIMINGUST
TEAVITAMISE JA JÄLITUSEGA KOGUTUD ANDMETE TUTVUSTAMISE
REGULATSIOON EESTIS**

Magistritöö

Juhendaja

Lektor Andreas Kangur

Tartu

2021

SISUKORD

SISSEJUHATUS	4
1. JÄLITUSTEGEVUSE STATISTIKA PERIOODIL 2013-2020	9
1.1 Jälituse läbiviimise statistika	10
1.2 Jälituslubade väljastamise statistika	11
1.3 Jälitustoimingust teavitamiste statistika	12
2. ELEKTROONILISE SIDE ETTEVÕTJALT PÄRINEVAD ANDMED JA NENDEGA KAASNEV RIIVE	13
3. JÄLITUSTOIMINGUST TEAVITAMINE	19
3.1 Teavitamise üldpõhimõtted	19
3.2 Mõiste „viivitamata“ tähendus	23
3.3 Oluline riive ja isiku tuvastamine	25
3.4 Jälitustoimingust teavitamise teade	29
3.5 Jälitustoimingust teavitamata jätmine	30
3.6 Tähtajaline ja tähtajatu mitteteavitamine	35
4. JÄLITUSEGA KOGUTUD ANDMETE TUTVUSTAMINE	39
4.1 Tutvustamise üldpõhimõtted	39
4.2 Andmetega tutvumise tähtaeg	42
4.3 Andmete tutvustamise läbiviimine	43
4.4 Tutvustatud teabe salastatuse kustumine	45
4.5 Jälitustoiminguga kogutud andmete tutvustamata jätmine	46
5. KAEBUSE ESITAMINE SEOSSES JÄLITUSTOIMINGUGA	51
6. EKSPERTINTERVJU	55
KOKKUVÕTE	60
The Legal Regulation of disclosing the data collected and introducing of the conducted Surveillance Operations in Estonia	67

KASUTATUD MATERJALID.....	72
Kasutatud kirjandus	72
Kasutatud õigusaktid	72
Kasutatud kohtupraktika.....	73
Kasutatud veebimaterjalid	73

SISSEJUHATUS

Jälitustoimingute eesmärk kriminaalmenetluses on tõendite kogumine varjatud meetodeid kasutades. Kriminaalmenetluse seadustiku¹ (edaspidi KrMS) § 126¹ lõike 1 kohaselt on jälitustoiming isikuandmete töötlemine seaduses sätestatud ülesande täitmiseks eesmärgiga varjata andmete töötlemise fakti ja sisu andmesubjekti eest. Menetluslikult võimaldab jälitustoimingute läbiviimine neid teostava pädeva asutuse poolt koguda tõendeid subjekti ehk isiku suhtes varjatult ning seeläbi hankida informatsiooni kuriteo või kuritegude kohta, mille suhtes jälitusmenetlust läbi viiakse.

Isiku vaatepunktist, kelle suhtes jälitust teostatakse, tähendab see eelkõige olulist põhiõiguste riiwet. Suuremas osas puudutavad need riived enim Eesti Vabariigi põhiseaduse² (edaspidi PS) §-s 19 sätestatud õigust vabale eneseteostusele, §-s 26 sätestatud õigust perekonna- ja eraelu puutumatusse ja §-s 43 märgitud õigust sõnumisaladusele. Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni³ (edaspidi EIÕK) artikli 8 lõike 2 kohaselt saab sekkumine isiku era- või perekonnaellu toimuda ainult kooskõlas seadusega ja kui see on vajalik näiteks kuriteo ärahoidmiseks või ühiskondliku turvalisuse huvides.⁴

Eeltoodust tulenevalt esineb konflikt jälitustoimingute teostamisel läbi selle varjatud olemuse ja demokraatlikule riigile iseloomuliku riigivõimu avaliku ja läbipaistva tegutsemise põhimõttega.⁵ Isiku teavitamine tema suhtes läbi viidud jälitustoimingutest ning isiku õigus andmetega tutvuda, on käesoleva töö autori hinnangul väga olulised õiguslikud vahendid, mis aitavad tagada õiguskindlust demokraatlikus ühiskonnas, et riik isikute põhiõigusi ilma seadusliku aluseta ei rikuks. Põhiõiguste riive saab toimuda vaid juhul, kui seadus seda võimaldab ja pädev asutus loa väljastab.

¹ Kriminaalmenetluse seadustik. – RT I, 29.12.2020, 10.

² Eesti Vabariigi põhiseadus. – RT I, 15.05.2015, 2.

³ Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon. – RT II 2010, 14, 54.

⁴ EIÕK art 8 lg 2 kohaselt võib sisalduda riigipoolne sekkumise vajadus isiku era- või perekonnaellu, kui see on vajalik riigi julgeoleku, ühiskondliku turvalisuse või riigi majandusliku heaolu huvides, korratuse või kuriteo ärahoidmiseks, tervise või kõlbluse või kaasinimeste õiguste ja vabaduste kaitseks.

⁵ E. Kergandberg, P. Pikamäe (koost). Kriminaalmenetluse seadustik. Komm vlj. Tallinn: Juura 2012, lk 302.

Magistritöös käsitletakse üksnes kriminaalmenetluse raames läbi viidud jälitustoimingute teavitamise ja tutvustamise sätteid. Seetõttu pole magistritöös käsitletud teabehankega kui jälitustegevuse nii-öelda eriliigiga seonduvat, mida reguleerib julgeolekuasutuste seadus⁶ (edaspidi JAS). Küll on JAS § 29 kohaselt julgeolekuasutusel kohustus teavitada isikut vahenditest, millega on tema põhiõiguseid nimetatud seaduse alusel piiratud, kuid seda üksnes tingimusel, et see ei ohusta piirangu eesmärki.

Kuna kriminaalmenetlus erineb sisult teabehankest, siis ei ole töö autori hinnangul mõistlik võrrelda või kõrvutada jälitusmenetluse käigus teostatud jälitustoimingutest teavitamise kohustuslikkust teabehanke raames teostatud varjatud toimingutest ehk isiku põhiõiguste piiramisest teavitamisega. Üldistatult võib toiminguliikide erinevusena välja tuua, et kriminaalmenetluse eesmärk on tõendite kogumine vastava kuriteo lahendamiseks ning teabehanke eesmärk on riigi julgeoleku tagamine mittesõjaliste ennetavate vahendite⁷ kaudu. Siit tuleneb ka peamine erinevus mõlema toimingu varjatuse eesmärgi suhtes. Kriminaalmenetluses on jälitustoimingu varjatus vajalik perioodi vältel, millal menetlust läbi viiakse ning jälitusloa lõppedes või vastava aluse ära langemisel, kohustab seadus isikut jälitusest teavitama. Teabehanke puhul on keeruline välja tuua ajahetke, millal kogutud teabest võiks selle käigus riivatud isikut teavitada viisil, mis ei kahjustaks ega ohustaks toimingu eesmärki. Seetõttu on JAS-i alusel teavitamine alati sõltuv julgeoleku tagamise nõude järgimisest ning kaalutlustest, mille põhjal on võimalik teavitamise kasuks või vastu otsustada.

Autor püstatab magistritööga kaks uurimisküsimust: 1) kas seadusandja on taganud kehtiva regulatsiooniga jälitustoimingust teavitamise mõistete piisava selguse nende sisulise poole hindamisel; 2) kas jälitustoimingust teavitamise ja kogutud andmete tutvustamise regulatsioon tagab jälitusasutustele eesmärgipärased ja piisavad seaduslikud alused, millele tuginedes on võimalik jätta isik toimingust teavitamata või jätta jälitusega kogutud andmed isikule tutvustamata. Magistritöö esimese hüpoteesi kohaselt ei ole seadusandja õigusnormides taganud teavitamisega seotud mõistete sisulise poole õigusselgust. Teise hüpoteesi järgi tagab hetkel kehtiv regulatsioon piisavad õiguslikud alused, mis annavad võimaluse jälitustoimingust mitte teavitada või jätta andmed tutvustamata. Uurimisküsimuste ja hüpoteeside püstitamisel on autor lähtunud isiklikust praktilisest kogemusest jälitusasutuse ametnikuna.

---

⁶ Julgeolekuasutuste seadus. – RT I, 26.05.2020, 10.

⁷ JAS § 2 lg 1 kohaselt on julgeolekuasutuste tegevuse eesmärgiks tagada riigi julgeolek põhiseadusliku korra püsimisega mittesõjaliste ennetavate vahendite kasutamise abil ning julgeolekupoliitika kujundamiseks ja riigikaitseks vajaliku teabe kogumine ja töötlemine.

Eestis on kaks õigustloovat akti, mis reguleerivad otseselt jälitusmenetlusest teavitamist ja selle käigus kogutud jälitusandmete tutvustamist. Nendeks on kriminaalmenetluse seadustik ja Vabariigi Valitsuse määrus jälitustoimingust teavitamise ja jälitustoimiku tutvustamise korra (edaspidi jälitusest teavitamise kord)⁸ kohta. Lisaks nendele reguleerib jälitustegevuse salastatud osa riigisaladuse ja salastatud välisteabe seadus⁹ (edaspidi RSVS) ja Vabariigi Valitsuse määrus, mis kehtestab riigisaladuse ja salastatud välisteabe kaitse korra¹⁰. Viimati nimetatud õigusaktid reguleerivad riigisaladuse olemust ja nõuetekohast käitlemist, mis peab tagama riigisaladuse kaitse.

Arvestades, et jälitustegevus on sisult riigisaladus¹¹, on selle käitlemisel vajalik kursis olla esmalt seaduse ja määrusega, mis sisaldavad endas riigisaladuse ja selle kaitse nõudeid. Seejärel on võimalik analüüsida õigusnorme, mille sisuks on jälitustoimingust teavitamine ja andmete tutvustamine. RSVS § 8 lg 1 kohaselt kustub jälitustegevuse käigus kogutud teabe salastatus ulatuses, mis on kantud kriminaaltoimikusse või mida tutvustatakse isikule, kelle suhtes jälitustoiming tehti, või isikule, kelle perekonna- või eraelu puutumatus jälitustoiminguga riivati. Ei ole välistatud, et isikule on võimalik tutvustada ainult osaliselt tema suhtes jälitustoiminguga kogutud informatsiooni. Järelikult kustub salastatus üksnes tutvustamisele kuuluvas osas. Seetõttu peab autor vajalikuks mainida töö sissejuhatuses ka neid sätteid, mis ei kuulu magistr töö põhiosa juurde, kuid millele tuginedes tuleb jälitusandmeid käsitleda riigisaladusena. Põhjuseks on jälitusest teavitamise ja tutvustamise koostöö RSVS § 8 regulatsiooniga, mille vahendusel võimaldab seadus salastatuse kustutada ning mis on otseses seoses jälitusandmete tutvustamisega.

Seaduse regulatsioon peaks tagama jälitusmenetlusega seonduvate õigusmõistete suhtes ühetaolise selge arusaama, mis ei tekitaks ebavajalikke õiguskonflikte erinevate osapoolte vahel. Autori hinnangul tekitab problemaatikat töös käsitletava regulatsiooni teatud õigusmõistete sisuline määratlematus. See tähendab, et õigusmõiste ebaselguse korral kaasneb võimalus mõistet mitmeti tõlgendada, mistõttu võivad tekkida vastuolud osapoolte vahel, kus isik soovib tutvuda jälitusega kogutud andmetega, kuid jälitusasutus ja prokuratuur leiavad, et andmeid ei ole võimalik kogu ulatuses tutvustada. Probleemi allikaks võivad olla näiteks

---

⁸ Jälitustoimingust teavitamise ja jälitustoimiku tutvustamise kord. VV 03.01.2013 nr 4. – RT I, 26.06.2015, 24.

⁹ Riigisaladuse ja salastatud välisteabe seadus. – RT I, 06.05.2020, 36.

¹⁰ Riigisaladuse ja salastatud välisteabe kaitse kord. VV 20.12.2007 nr 262. – RT I, 06.03.2019, 15.

¹¹ RSVS § 8 lg 1 kohaselt on jälitusasutuste poolt jälitustegevuse käigus kogutud teave ja kogumisel kasutatud meetodid, taktika ja vahendeid käsitlev teave korrakaitse riigisaladus.

menetluslikud huvid või jälitusasutuse meetodid ja taktika, millele on seadusega kehtestatud õiguslikud alused, mis võimaldavad taotleda jälitustoimingust mitteteavitamist või tutvustamist. Õiguspõhiste selgus aitab tagada nimetatud aluste rakendamise põhjendatuse, vältimaks olukorda, kus tuleb näiteks tutvustada teavet, mis tutvustamisele ei tohiks kuuluda.

Olukorras, kus ei esine teavitamata või tutvustamata jätmise aluseid, on jälitustoimingust teavitamine ja jälitusega kogutud andmete tutvustamine isikule vajalik õigus, tänu millele tekib riive subjektile võimalus tutvuda nii tema suhtes jälitusega kogutud andmetega kui ka jälitustoimingu aluseks olnud loaga. Seeläbi tekib võimalus esitada kaebus kas tehtud toimingu või selle aluseks olnud jälitusloa suhtes, kui isiku arvates on tema põhiõigusi riivatud seadusliku aluseta või ei ole toimingu teostamisel lähtunud vajalikest nõuetest. Autori hinnangul on seeläbi tagatud isikutele põhjendatud kaitseõiguse rakendamine, mis aitab tagada varjatud toimingute või jälituslubade hilisema kontrolli ja vaidlustamise võimaluse.

Kokkuvõtlikult peab seadus võimaldama kõikideks olukordadeks piisavat regulatsiooni, millega tutvudes on võimalik suuremas osas üheselt mõista, mis on vastava sätte eesmärk ning millistel juhtudel on võimalik mingit sätet kohaldada. Antud teema raames on see eelkõige vajalik põhjusel, kuna isiku põhiõiguste riive tohib toimuda ainult seadusega ettenähtud juhtudel ja korras ning kriminaalmenetluse raames peab isikul säilima võimalus tutvuda tema suhtes jälitusega kogutud andmetega. Seejuures peab tähelepanu pöörama võimalike aluste esinemisele, mille tõttu võib tekkida vajadus jätta isik toimingu teostamise osas teavitamata või tema suhtes kogutud jälitusandmed tutvustamata, eesmärgiga kaitsta teisi õiguseid, hüvesid või tegevusi.

Magistritöö koosneb kuuest peatükist, mis annavad tervikliku ülevaate jälitusmenetluse käigus kogutud teabe teavitamise ja tutvustamise regulatsioonist. Esimene peatükk käsitleb jälituse statistikat, mis põhineb Eestis läbi viidud jälitustegevusel viimaste aastate osas. Teises peatükis kirjeldatakse elektrooniliselt sideettevõtjalt pärinevate andmetega kaasnevat riivet. Kolmas peatükk sisaldab jälitustoimingust teavitamise regulatsiooni kirjeldust ja mõistete sisustamist, millele tuginedes on võimalik teavitamise poolt või vastu otsustada ja seda läbi viia. Samuti käsitletakse peatükis mitteteavitamise võimalikkust ja nende aluste sisulist külge. Neljas peatükk koosneb jälitustoiminguga kogutud andmete tutvustamise nõuetest ning selles osas on kirjeldatud sätteid, mis reguleerivad tutvustamiseks kuuluvate andmete määratlemist ja seaduslikke erisusi, mille põhjal on võimalik andmed osaliselt või täielikult tutvustamata jätta. Viiendas peatükis on käsitletud kaebuse esitamise võimalusi seoses läbi viidud jälitustoimingu

aluseks oleva loaga ning samuti jälitustoimingust teavitamata või tutvustamata jätmisega seonduvalt. Viimane peatükk koosneb autori poolt läbi viidud ekspertintervjuust Õiguskantsleri Kantslei õiguskorra kaitse osakonna vanemnõunikuga Odyn Vosman, kus on arutletud töös käsitletava regulatsiooni praktilise rakendamisega kaasnevate probleemide üle.

Lisaks õigustloovates aktides sisalduvatele sätetele analüüsib töö autor kohtupraktikat, sealhulgas Õiguskantsleri Kantslei poolt tehtud kontrollkäike jälitusasutusse, mille käigus on kontrollitud jälitustoimikuid ning nendega seoses ka teavitamise ja tutvustamise läbiviimise seaduslikkust. Arvestades, et magistritöö teemaks oleva regulatsiooni suhtes puudub erialane teaduskirjandus, tugineb autor ideede või järelduste tegemisel ka isiklikule töökogemusele jälitusasutuse ametnikuna. Teaduskirjanduse puudumise tõttu ei ole võimalik töös viidata õigusteoreetilisele käsitlusele, mistõttu tugineb töö enamjaolt kohtupraktikal, mille põhjal saab regulatsiooni sisustada erinevate kaasuste pinnalt ja kohtu poolt koostatud seisukohtade järgi.

Tegemist on nii avalikel kui ka asutusesiseseks kasutamiseks mõeldud allikatel põhineva tööga, kuid analüüsi käigus ei ole võimalik minna süvitsi kõigi aspektidega, mis on kokkupuutes jälitusmenetluse sisulise külje ehk riigisaladusega kaitstud osaga ning sellest tulenevalt ka järeldustega, mis võivad mõjutada inimeste arusaama jälituse olemusest. Näiteks puudutab see käesoleva töö teise uurimisküsimuse raames erinevate tehnoloogiate kirjeldamist, millest teadmine lihtsustab arusaama aluste suhtes, mida ei tohi isikutele tutvustada või mille pinnalt ei tohiks isikut teavitada tema suhtes teostatud jälitustoimingust. Tegemist ei ole nii-öelda klassikaliste jälitustoimingutega nagu telefoni salajane pealtkuulamine või isiku varjatud jälgimine, mille rakendamine jälitusasutuste poolt on laiemalt teada.

Autori eesmärgiks on magistritöö kaudu edastada teadmisi ka teistele jälitusasutuste ametnikele, kes puutuvad oma töös kokku nii jälitustoimingute läbiviimisega kui ka hilisemalt isikute teavitamise ja neile jälitusega kogutud andmete tutvustamisega. Autorile teada olevalt ei ole nimetatud teemal varasemalt sellisel kujul lõputööd kirjutatud. Käesolev töö on suunatud jälitusametnikele, kellele magistritöös sisalduva analüüsi ja regulatsiooni avamise kaudu tekiks parem ülevaade ja arusaam jälitusest teavitamisest ja selle käigus kogutud andmete tutvustamisest.

Magistritööd iseloomustavad järgmised märksõnad: kriminaalmenetlus, jälitustegevus, teabepõhine politseitegevus.

1. JÄLITUSTEgevuse STATISTIKA PERIOODIL 2013-2020

Jälitusega kaasneva teavitamise ja tutvustamise kohustuse paremaks mõistmiseks, on kasulik tutvuda läbi viidud jälitustoimingute arvulise suhte ning selle pinnalt isikute teavitamise arvuga, mis on omavahelises seoses läbi viidud jälitustoimingutega. Jälitustegevuse statistikas aastatel 2013-2020¹² on analüüsitud nii teostatud jälitustoimingute arvu üldiselt kui ka konkreetsete jälitustoimingute kontekstis. Statistika kaudu on võimalik saada ülevaade nii jälituslubade kui ka isikute arvust, keda on teavitatud nende suhtes läbi viidud jälitustoimingust või jälitustoiminguga kaasnenud olulisest riivist. Järgnevate alapeatükkide kirjutamisel on töö autor lähtunud allpool viidatud statistika aruannetes kajastatud arvandmetest ja järeldustest ning koostanud nende põhjal graafilised tabelid.

---

¹² 2013. a statistika: J. Salla. Aruanne jälitusstatistikast 2013. aastal. Tallinn: Justiitsministeerium, Kriminaalpoliitika analüüs nr 2/2014. – https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/jalitusstatistika_aruanne_2013_14022014.pdf (01.02.2021).

2014. a statistika: Justiitsministeerium. Aruanne jälitusstatistikast 2014. aastal. Tallinn: Kriminaalpoliitika analüüs nr 3/2015. – https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/jalitusstatistika_aruanne_2014_2.pdf (01.02.2021).

2015. a statistika: Justiitsministeerium. Aruanne jälitusstatistikast 2015. aastal. Tallinn: Kriminaalpoliitika analüüs nr 2/2016. – https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/jalitusstatistika_aruanne_2015.pdf (01.02.2021).

2016. a statistika: Justiitsministeerium. Aruanne jälitusstatistikast 2016. aastal. Tallinn: Kriminaalpoliitika analüüs nr 1/2017. – https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/jalitusstatistika_aruanne_2016_1-2017.pdf (01.02.2021).

2017. a statistika: Justiitsministeerium. Aruanne jälitusstatistikast 2017. aastal. Tallinn: Kriminaalpoliitika analüüs nr 1/2018. – https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/jalitusstatistika_aruanne_2017.pdf (01.02.2021).

2018. a statistika: Justiitsministeerium. Kuritegevus Eestis 2018. Tallinn: Kriminaalpoliitika uuringud 28, lk 46. – https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/kuritegevus_eestis-2018_viidetega_lisadele.pdf (01.02.2021).

2019. a statistika: Justiitsministeerium. Kuritegevus Eestis 2019. Tallinn. – <https://www.kriminaalpoliitika.ee/kuritegevuse-statistika/jalitustegevus.html> (01.02.2021).

2020. a statistika: Justiitsministeerium. Kuritegevus Eestis 2020. Tallinn. – <https://www.kriminaalpoliitika.ee/kuritegevus2020/jalitustegevus> (20.03.2021).

Seadusandja poolt sisse viidud suuremad muudatused jälitusmenetluse sisulise poole suhtes hakkasid kehtima 2013. aastal. Jõustunud muudatused sisaldasid nelja peamist uuendust:

- 1) täpsustati jälitustoimingu tegemise aluseid ja loodi kataloog jälitustoiminguid võimaldavate kuriteokoosseisude kohta eesmärgiga tagada, et jälitustegevust kasutatakse vaid raskemate ja keerukamate kuritegude puhul;
- 2) täpsustati isikute ringi, kelle suhtes võib teha jälitustoiminguid;
- 3) suurendati kohtulikku kontrolli jälitustegevuse ja sellest teavitamata jätmise üle;
- 4) kõneeristused ning omanikupäringud jäeti jälitustoimingute hulgast välja (alates 01.01.2013 kuni käesolevani ajani on nende puhul tegemist menetlustoimingutega).¹³

Statistika avaldamine on reguleeritud KrMS § 126¹⁵ lõikes 3, mille alusel koostab Justiitsministeerium jälitusasutustelt, prokuratuurilt ja kohtult saadud andmete alusel aruande eelneva aasta kohta, mis sisaldab: alustatud jälitustoimikute liiki ja arvu; jälitustoimingute lubade arvu jälitustoimingute liikide kaupa; isikute arvu, keda jälitustoimingu tegemisest teavitati ning isikute arvu, kelle puhul on teavitamine vastavalt KrMS § 126¹³ lõikele 4 üle ühe aasta edasi lükatud.¹⁴

1.1 Jälituse läbiviimise statistika

Jälitusasutuste poolt avatud jälitustoimikute arv on aastate jooksul vähenenud. Näiteks avati 2013. aastal 453 uut jälitustoimikut¹⁵, kuid 2020. aastal avati toimikuid kokku 207¹⁶ (vt joonis 1). Statistikast nähtub, et kõige rohkem avatakse jälitustoimikuid kuritegude uurimiseks. Vähemal määral avatakse jälitustoimikuid tagaotsimise raames, kuriteo ettevalmistamise suhtes, konfiskeerimisemenetlustes ning viimase paari aasta jooksul ka välisriigi taotlusel. Viimaste aastate lõikes nähtub statistikast, et kõige enam kasutatakse jälitustoiminguid raskete või suure kahjuga kuritegude puhul: organiseeritud narkokuritegevus, suuremahulised maksukuriteod, kuritegelike ühenduste tegevus, korruptsioon.¹⁷

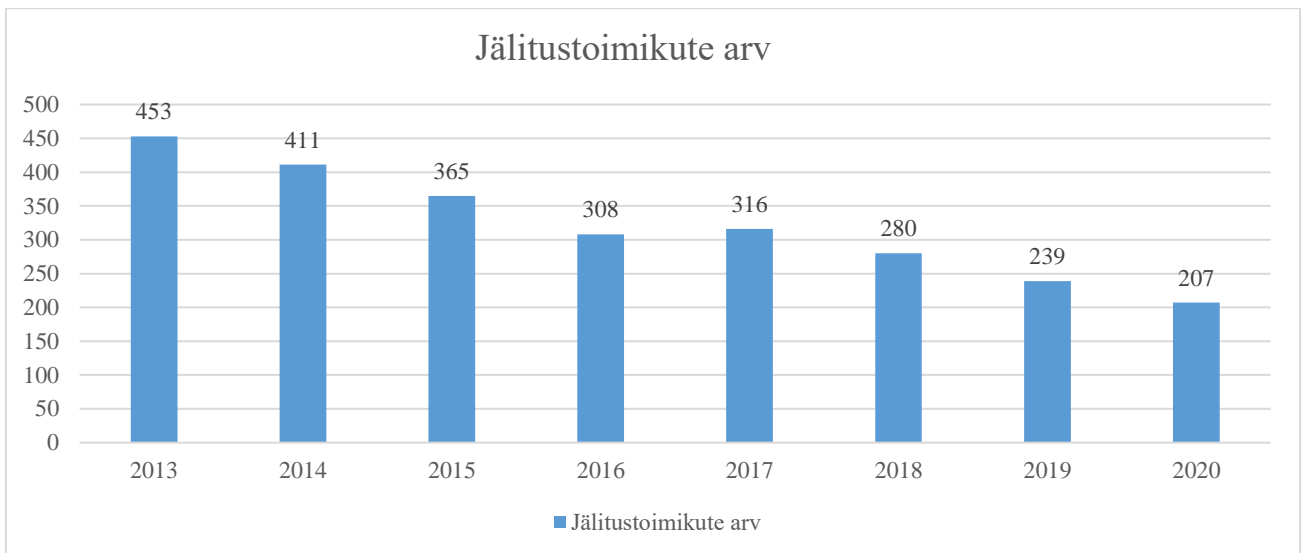
¹³ Viide 12.

¹⁴ KrMS § 126¹⁵ lg 3 punktid 1-3.

¹⁵ Viide 12.

¹⁶ Viide 12.

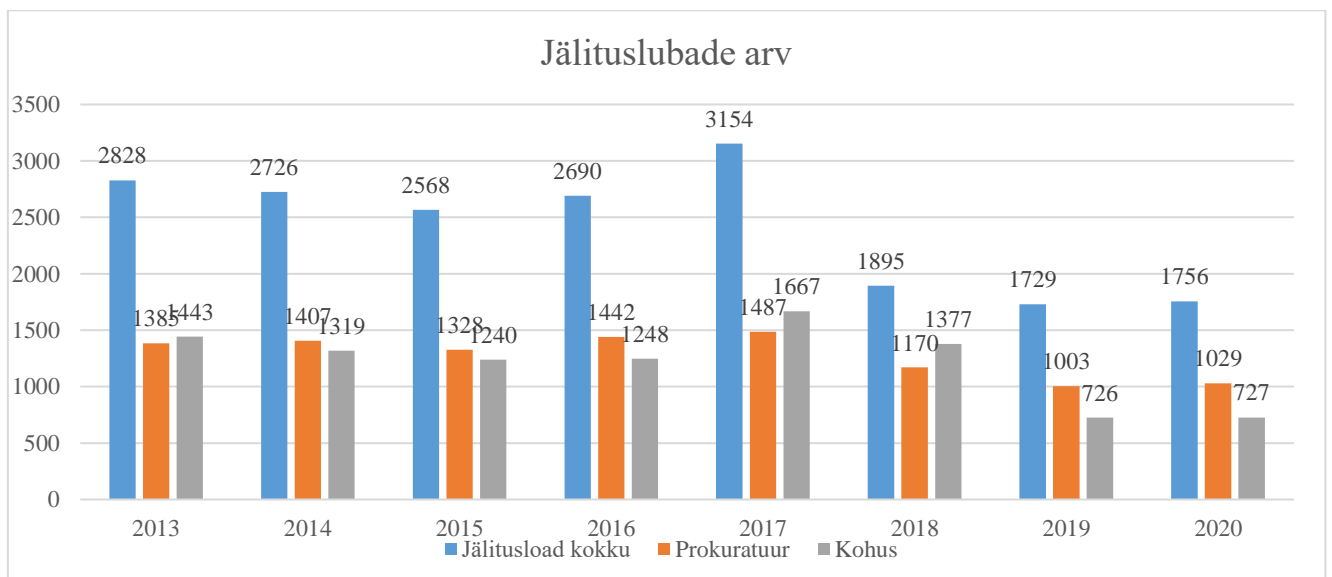
¹⁷ Viide 12.

Joonis 1. Jälitustoimikute arv aastatel 2013-2020.¹⁸

1.2 Jälituslubade väljastamise statistika

Seoses avatud jälitustoimikute arvu vähenemisega, on aastate lõikes osaliselt vähenenud ka väljastatud jälituslubade arv (vt joonis 2). Statistikast nähtub, et jälituslubade arvu suurem langus on toimunud alates 2018. aastast. Justiitsministeeriumi 2018. aasta aruandes on selle üheks võimalikuks põhjuseks välja toodud, et üks jälitusluba võib hõlmata mitut toimingut. Töö autori hinnangul võib seeläbi tegemist olla jälituslubade näilise langusega, kuna eriliigiliste jälitustoimingute lubamine võib olla prokuratuuri või kohtu poolt olla väljastatud ühe jälitusloa raames.

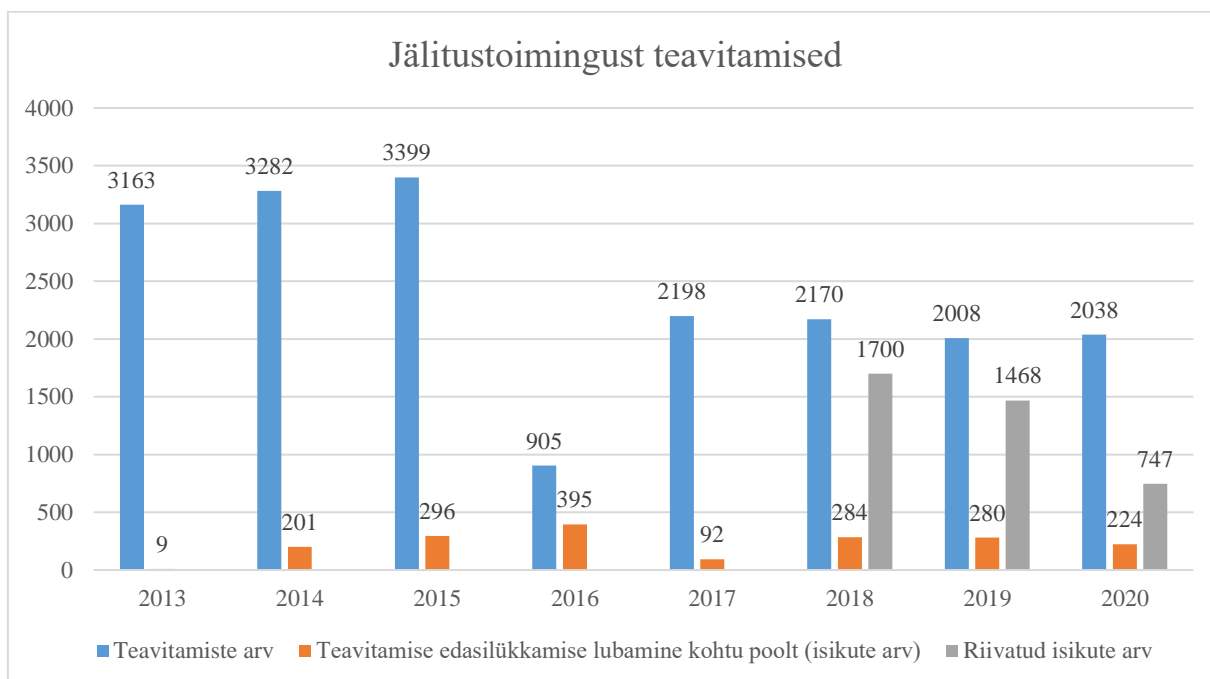
Joonis 2. Väljastatud jälituslubade arv aastatel 2013-2020.¹⁹

¹⁸ Viide 12.

¹⁹ Viide 12.

1.3 Jälitustoimingust teavitamiste statistika

Teostatud jälitustoimingutest teavitamiste arv on alates 2015. aastast olnud languses (vt joonis 3). Erandina saab välja tuua 2016. aasta, kus teavitati märgatavalt vähem isikuid võrreldes teiste perioodidega, mis statistikas on välja toodud. Alates 2017. aastast on teavitamiste arv olnud kerges languses, kuid üldvaates sarnane. Samuti on teavitamiste puhul oluline välja tuua asjaolu, et need on otseses sõltuvuses eelkõige väljastatud jälituslubade arvust. Kuna jälitustoiminguga oluliselt riivatud isikute arv on statistikas kajastatud alates 2018. aastast, siis on keeruline riivist teavitamiste suhtes järeldusi teha, kuna puudub pikem ajaperiood, mille jooksul oleks näha, kas selliste teavitamiste arv on pigem languses või tõusus. Samas 2020. aasta puhul on näha otsene langus riivatud isikute arvu suhtes. Olulise riive puhul sõltub töö autori hinnangul selle tuvastamine ka otseselt ametnikust, kes riive olulisust tuvastab.

Joonis 3. Teostatud jälitustoimingutest ja olulisest riivist teavitamiste arv aastatel 2013-2020.²⁰

²⁰ Viide 12.

2. ELEKTROONILISE SIDE ETTEVÕTJALT PÄRINEVAD ANDMED JA NENDEGA KAASNEV RIIVE

Praktikas üks suuremaid muudatusi, mis puudutab aastate lõikes toimingu valdkonna muudatust ning samuti statistilise osakaalu muutust teostatud jälitustoimingute vaates, on kõneeristuste ja omanikupäringute²¹ muutmine jälitustoimingust menetlustoiminguks alates 01.01.2013. Seega on praegusel ajal tegemist valdkonnaga, mis ei liigitu jälitustegevuse alla, kuid teema paremaks ülevaateks on vajalik selgitada selle sisulist poolt, mis on alates 2013. aastast liigitunud menetlustoimingute valdkonda, kuid enne käsitleti seda jälitustoimingu. Arvestades asjaolu, et tegemist ei ole enam jälitustegevuse alla liigituva toiminguga, ei kohaldu sideettevõtjalt pärinevatele andmetele analoogne teavitamise kord nagu teistele jälitustoimingutele.

Elektroonilise side seadus²² (edaspidi ESS) reguleerib eelmainitud sideettevõtjalt saadavate andmetega seonduvat ning selles on välja toodud ka nõuded, mis sisaldavad punkte, mille avaldamise kohustus sideettevõtjal on. ESS § 112 reguleerib teabe andmise kohustust, mille esimese lõike kohaselt on sideettevõtjal kohustus sama seaduse § 111¹ lõikes 11 välja toodud asutustele edastada järelepärimisega küsitud andmed. Menetluslik pool on sätestatud ESS § 111¹ lg 11 punktis 1, mille kohaselt on andmete edastamise kohustus kriminaalmenetluse seadustiku kohaselt uurimisasutusel, jälitusasutusel, prokuratuuril ja kohtul.

Andmete säilitamise kohustust reguleerib ESS § 111¹, mille lõigetes 1-3 sisalduvad need andmed, mille säilitamise kohustus sideettevõtjal on.²³ Sama paragrahvi lõike 4 kohaselt säilitatakse lõigetes 2-3 nimetatud andmeid üks aasta. Praktikas tähendab see ühtlasi, et sideettevõtjalt on võimalik eelnimetatud andmeid küsida eelneva ühe aasta kohta alates päevast, millal päring tehakse. Kriminaalmenetluse raames reguleerib KrMS § 90¹ andmete nõudmist sideettevõtjalt. Sama paragrahvi lõige 1 kirjeldab menetleja õigust üldkasutatava elektroonilise

---

²¹ Kõneeristused ja omanikupäringud kuuluvad mõlemad elektroonilise side ettevõtjalt saadavate andmete hulka, mida hetkel reguleerib Elektroonilise side seadus (ESS) – töö autori märkus.

²² Elektroonilise side seadus. – RT I, 10.12.2020, 6.

²³ ESS § 111¹ lõige 1 sätestab andmete üldise kirjelduse toimingu tegemise vaates, lõige 2 sätestab telefoni- ja mobiiltelefoniteenuse ning telefonivõrgu ja mobiiltelefonivõrgu teenuse osutaja poolt säilitatavad andmed ning lõige 3 sätestab interneti-ühenduse, elektronposti ja interneti-telefoni teenuse osutaja poolt säilitatavad andmed.

side võrgus kasutatavate identifitseerimistunnustega seotud lõppkasutaja tuvastamiseks vajalike andmete päringut ehk teisisõnu eespool mainitud omanikupäringut.

KrMS § 90¹ lg 2 sätestab, et uurimisasutus võib prokuratuuri loal kohtueelses menetluses või kohtu loal kohtumenetluses teha päringu sideettevõtjale ESS § 111¹ lg 2 ja 3 loetletud andmete kohta ehk teisisõnu on selle all mõeldud kõneeristust. Tuues võrdluseks jälitustoiminguks loa andmise, kus on alati vajalik *ultima ratio* põhimõtte olemasolu, võib sideettevõtjalt nõutavate andmete suhtes käsitleda KrMS § 90¹ lõiget 3 nimetatud põhimõtte kandjana. Vastava loa andmist, kohtueelses menetluses prokuratuuri ja kohtuotsuse täitmise raames kohtu poolt, võib autori arvates käsitleda kontrollmehhanismina. Kriminaalmenetluse raames vajalike andmete saamist sideettevõtjalt taotleb küll uurimisasutus, kuid loa nende väljastamiseks annab prokuratuur.

Eesti Vabariigi Õiguskantsler on kirjutatud analüüsis ESS § 111¹ lõigetes 2 ja 3 nimetatud andmete töötlemise kohta, et elektroonilise side valdkonna riiklik järelevalve (ESS § 133) praegu sisuliselt ei toimi, kuna ESS § 111¹ rakendamist (sh sideettevõtetele selle sättega pandud kohustuste täitmist) selleks ettenähtud järelevalveasutus – Tarbijakaitse ja Tehnilise Järelevalve Amet (TTJA) tegelikult ei kontrolli.²⁴ Autori hinnangul puudutab järelevalve puudumine eelkõige side tehnilist poolt ning andmete kvaliteeti, millisel kujul side ettevõtja on võimeline neid edastama ja tagama.

Õiguskantsler on analüüsinud sideandmete töötlemise põhiseaduspärasust ning leidnud, et sideandmete kogumine ja töötlemine sideettevõtja poolt ESS-i § 111¹ alusel kujutab endast eelkõige PS §-s 26 sätestatud perekonna ja eraelu puutumatus õiguse riivet. Sideandmete osaks ESS § 111¹ tähenduses ei ole edastatava elektroonilise sõnumi sisu, vaid üksnes andmed sideseansi toimumise ja selle tehniliste üksikasjade kohta (nn side metaandmed). Seega ei salvestata ega säilitata nimetatud meetme kohaldamisel sõnumite (e-kirjade, telefonikõnede) sisu. Meede ei sekku üldkasutataval teel edastatava sõnumi saladusse põhiseaduse (PS) § 43 lg

---

²⁴ Ü. Madise. Elektroonilise side seaduse § 111¹ lõigetes 2 ja 3 nimetatud andmete töötlemine. Tallinn: Õiguskantsler. – https://www.oiguskantsler.ee/sites/default/files/field_document2/Elektroonilise%20side%20seaduse%20%C2%A7%20111%20l%C3%B5igetes%20ja%203%20nimetatud%20andmete%20t%C3%B6tlemine.pdf (07.02.2021).

1 tähenduses. Analüüsi kohaselt ei saa selliste riivete intensiivsust üldjuhul käsitleda võrreldavana sõnumi saladuse õigusesse sekkuvate jälitustoimingute intensiivsusega.²⁵

Seega käesoleva töö sisulise poole raames saab väita, et ka sideettevõtjalt päritud andmetega kaasneb andmesubjektile riive, kuid kaasneva riive ulatus ei ole magistritöö autori arvates võrreldav jälitustoimingust tuleneva riive mahuga. Õiguskantsler hindab analüüsi raames ka kaasneva riive proportsionaalsust ning leiab, et selle hindamine taandub eelkõige küsimusele riive vajalikkusest ja eriti selle mõõdukusest ehk tasakaalust riive ulatuse ja intensiivsuse ning riivega taotletava eesmärgi kaalukuse vahel. Õiguskantsleri hinnangul tagab küllaldaste ja selgete piiritlevate tingimuste, menetluslike garantiide ja kontrollivõimaluste olemasolu ka tõsise eraeluvabadusse sekkumise proportsionaalsuse.²⁶

Kokkuvõtlikult leiab Õiguskantsler abstraktsele hindamisele tuginedes, et ESS § 111¹ lg-s 1 nimetatud alusel teabe töötlemise puhul ei ole võimalik väita, et see oleks kitsendavaid asjaolusid arvestades selgelt põhjendamatu ja ebamõõdukas põhiõiguse riive. Ka ei ole võimalik järeldada, et kehtivast sideandmete nõudmise ja edasise töötlemise regulatsioonist puuduks selgelt või täielikult mõni menetluslik garantii või muu menetlust piiritlev asjaolu, milleta ei saa andmete töötlemist kindlasti pidada põhiseaduspäraseks.²⁷ Õiguskantsleri arvates ei võimalda abstraktne põhiseaduslikkuse analüüs teha järeldust ESS § 111¹ ja muude normidega ette nähtud sideandmete säilitamise ning edasise töötlemise süsteemi vastuolu kohta põhiseadusega. Andmete töötlemise süsteem ei ole täiuslik, kuid sellest ei ole võimalik järeldada põhiseadusevastast olukorda.²⁸

Euroopa Inimõiguste Kohus (EIK) on lahendis *Malone vs. Ühendkuningriik* leidnud, et sideandmete töötlemist tuleb eristada teabe pealtkuulamisest. Samas ei ole kohtu hinnangul välistatud ka sideandmete töötlemise puhul seos EIÕK artiklis 8²⁹ nimetatud põhimõtte riivega. Sellest tulenevalt hindas kohus, et sideandmete töötlemist õiguskaitseasutuse poolt ilma andmesubjekti nõusolekuta saab samuti käsitleda sekkumisena nimetatud artiklis välja toodud

²⁵ Ü. Madise. Elektroonilise side seaduse § 111¹ alusel sideandmete töötlemise põhiseaduspärasus. Tallinn: õiguskantsler 2016, p 1. –

https://www.oiguskantsler.ee/sites/default/files/field_document2/elektroonilise_side_seaduse_ss_111_1_alusel_sideandmete_tootlemise_pohiseaduspärasus.pdf (07.02.2021).

²⁶ Ü. Madise (viide 25), p 6.

²⁷ Ü. Madise (viide 25), p 33.

²⁸ Ü. Madise (viide 25), p 34.

²⁹ Viide 4.

era- ja perekonnaelu austamise õigusesse.³⁰ Sama seisukohta on EIK väljendanud otsuses *P.G. ja J.H. vs. Ühendkuningriik*, kus kohtu hinnangul sideettevõtjalt pärinevad andmed iseenesest ei kuulu küll EIÕK artikli 8³¹ põhimõtete alla ehk on eristatavad andmetest, mida on võimalik koguda pealtkuulamisega, kuid samas tuleb ka nende puhul hinnata riivet, mis andmete päringuga ja sisuga kaasneda võib.³²

Arvestades tehniliste lahenduste kiiret arengut ning nendest tuleneva võimekuse kasutamist kuritegevuse (eelkõige terrorismi) vastases võitluses, on EIK otsuses *Szabó ja Vissy vs. Ungari* välja toonud, et on vajalik tagada piisav seaduslik regulatsioon, mis tagaks info monitooringu kõrvalt ka piisava kaitse kodanikele, et nende õigustesse ei sekkutaks ilma vastava õigusliku aluseta. Kohtu arvates annavad uued tehnoloogilised lahendused võimaluse koguda informatsiooni laiapindselt ja automaatselt, millega võib seeläbi kaasneda arvestatav riive isiku õigustele.³³

Sideettevõtjalt pärinevate andmetega seonduvat puudutab ka otsus, mis tehti Euroopa Kohtu poolt 2021. aasta märtsis kohtuasjas C-746/18³⁴. Otsuse aluseks oli Riigikohtu määrusega esitatud eelotsusetaotlus direktiivi 2002/58/EÜ³⁵ tõlgendamise suhtes, mis käsitleb isikuandmete töötlemist ja eraelu puutumatuse kaitset elektroonilise side sektoris. Riigikohus soovis Euroopa Kohtult hinnangut, kas eelmainitud direktiivi artiklit 15 lg 1 koostoimes harta vastavate artiklitega tuleks tõlgendada selliselt, et sellega on vastuolus Eesti õigusnormid, mis käsitlevad elektroonilise side ettevõtjalt päritavaid andmeid ja nendest nähtuvat informatsiooni sidevahendi kasutaja sidepidamise ja sellega kaasneva asukohtaandmete suhtes seoses kuritegude ennetamise, avastamise või menetlemisega.³⁶

Euroopa Kohus märkis: „Mis puudutab kuritegude ennetamise, uurimise, avastamise ja kohtus menetlemise eesmärki, mida põhikohtuasjas käsitletavat õigusnormid taotleavad, siis vastavalt proportsionaalsuse põhimõttele saavad ainult võitlus raskete kuritegude vastu ja avalikku julgeolekut ähvardava suure ohu ärahoidmine õigustada harta artiklites 7 ja 8 tunnustatud põhiõiguste raskeid riiveid, nagu need, mille toob endaga kaasa liiklus- ja asukohtaandmete

³⁰ EIKo 8691/79, *Malone vs. Ühendkuningriik*.

³¹ Viide 4.

³² EIKo 44787/98, *P.G. ja J.H. vs. Ühendkuningriik*.

³³ EIKo 37138/14, *Szabó ja Vissy vs. Ungari*.

³⁴ EKo C-746/18, *H.K. versus Prokuratuur*, ECLI:EU:C:2021:152.

³⁵ 12. juuli 2002. aasta Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2002/58/EÜ, milles käsitletakse isikuandmete töötlemist ja eraelu puutumatuse kaitset elektroonilise side sektoris. – ELT L 201/37.

³⁶ Viide 34, p 27.

säilitamine, olenemata sellest, kas see toimub üldiselt ja vahet tegemata või valikuliselt. Seega saab ainult neid põhiõiguste riiveid, mis ei ole rasked, õigustada üldise kuritegude ennetamise, uurimise, avastamise ja kohtus menetlemise eesmärgiga /.../“.³⁷

Kohus täpsustas, et juurdepääs selliste liiklus- või asukohaandmete kogumile, mida elektroonilise side seaduse § 111¹ alusel säilitatakse, võimaldab teha täpseid järeldusi nende isikute eraelu kohta, kelle andmeid säilitatakse, näiteks nende igapäevaelu harjumuste, alalise või ajutise viibimiskoha, igapäevaste või muude liikumiste, tegevuste, sotsiaalsete suhete ja ühiskonnagruppide kohta, kellega nad läbi käivad.³⁸

Euroopa Kohus toob oma otsuses välja, et sellised andmed, mis puudutavad elektroonilise side vahendite kasutajate identiteediga seotut, võivad olla põhjendatud üldise kuritegude ennetamise, uurimise, avastamise ja kohtus menetlemise eesmärgiga. Kohtu hinnangul peab olema täidetud seejuures eeldus, et eesmärk oleks ainult asjaomase kasutaja tuvastamine ning andmetest ei tohi nähtuda teavet toimunud side kohta.³⁹ Seega võib nimetatud punkti käsitleda Eesti õiguse mõttes kui omanikupäringut, mille eesmärk on üksnes tuvastada lõppkasutaja.

Kohtuotsuse pinnalt on küsitav, kas Eestis hetkel kehtivas regulatsioonis viiakse tulevikus sisse muudatused, mis puudutavad kõneeristuse päringu tegemise õigust kõigi kuritegude puhul. Põhiküsimus saab töö autori arvates olema, kuidas piiritleda rasket kuritegevust ning millised süüteod kujuneksid sellisel juhul vähem raskeks. Magistritöö autori hinnangul võib Eesti õiguse mõttes kujuneda üheks variandiks sideettevõtjalt andmete päringu õigus selliste süütegude puhul, mis kuuluvad jälitusmenetlust võimaldavate kuritegude kataloogi⁴⁰. Kui kuriteokooosis võimaldab jälitustoimingu läbiviimist, leiab autor, et selliste süütegude puhul on põhjendatud ka kõneeristuse päringu tegemine. Sideettevõtjalt saadavad andmed andmesubjekti kohta ei ole rohkem riivavad, kui jälitustoimingu läbiviimine ja sellega kaasnev riive. Seetõttu oleks autorile arusaamatu olukord, kus seadus võimaldaks näiteks kindla kuriteo suhtes teostada jälitust, kuid samal ei võimaldaks teha päringut sideandmete saamiseks.

³⁷ Viide 34, p 33.

³⁸ Viide 34, p 36.

³⁹ Viide 34, p 34.

⁴⁰ KrMS § 126² lg 2 sätestab karistusseadustiku süüteokooosis, mille suhtes on võimalik teha KrMS § 126² lg 1 p-des 1-4 alusel jälitustoiminguid.

Juhul, kui regulatsiooni muudetakse ja tulevikus on sideettevõtjale võimalik teha päringut ainult teatud kuriteokoosseisude raames, tekib autori hinnangul olukord, kus kriminaalmenetluses võib sideandmete päringut mittevõimaldavate süütegude tõendamine kujuneda keeruliseks. Töö autori kogemuse pinnalt on kuritegude puhul, mis ei võimalda jälitustegevuse teostamist, kujunenud tõendiväärtuse mõttes vajalikuks kõneeristusest nähtuv informatsioon. Tänu sideandmetele on praktikas võimalik sageli seostada isiku liikumist või paiknemist asukohas, mis on seotud sündmuskohaga. Seetõttu näeb autor ohukohta regulatsioonis, mis ei võimaldaks kõigi kuritegude puhul kasutada sideettevõtjalt pärinevaid andmeid.

Elektroonilise side ettevõtjalt päritavate andmete vajalikkust ja põhjendatust kontrollib ka Õiguskantsleri Kantselei oma kontrollkäikude raames jälitusasutustesse ning koostab tutvumiseks küsitud andmete pinnalt kokkuvõtte. Kontrollkäikudel keskendutakse küll põhiliselt jälitustoimikute sisulisele kontrollile, kuid lisaks tutvutakse kõneeristuste ja pangapäringute põhjendatusega. Töö autor tutvus Õiguskantsleri Kantselei poolt 2020. aastal läbi viidud kontrollkäikude kokkuvõtetega Politsei- ja Piirivalveameti Lõuna prefektuuri⁴¹ ja Põhja prefektuuri⁴². Mõlema prefektuuri kohta koostatud kokkuvõtetest nähtub, et jaoskonnad olid kõigil juhtudel sideandmete ja pangakontode kohta päringuid tehes lähtunud reaalsest menetluslikust vajadusest.⁴³

Töö autori hinnangul on elektroonilise side ettevõtjale päringute teostamine kehtiva õiguse kohaselt kõigi kuritegude raames proportsionaalne tõendi kogumise meede ning sellega kaasneva riive ulatus ei ole üheselt võrreldav jälitustoimingu teostamisega. Loomulikult peab ka sideettevõtjalt päritavate andmete jaoks olema piisav põhjendus ning see peab täitma konkreetse menetluses kindlat eesmärki süüteo tõendamisel ja lahendamisel. Samas on oluline märkida ka EIK poolt märgitud⁴⁴, mille kohaselt tulevikus kasutusele võetavad võimalikud uued tehnoloogiad võivad tekitada olukorra, kus ka sideettevõtjalt saadud andmed sisaldavad või loovad võimaluse analüüsi kaudu moodustada üsna detailse ülevaate andmesubjekti tegevustest või üldisest elukorraldusest. Seetõttu võib tõusetuda mingil ajahetkel diskussioon selliste andmete kättesaadavuse kohta kõigi kriminaalmenetluse toimingute raames.

---

⁴¹ Ü. Madise. Kontrollkäigud Lõuna prefektuuri politseijaoskonnadesse. Tallinn: Õiguskantsler 12.06.2020 nr 7-7/140448/2003463 (AK dokument, kättesaadav autori juures).

⁴² Ü. Madise. Kontrollkäik Põhja prefektuuri politseijaoskonnadesse. Tallinn: Õiguskantsler 01.07.2020 nr 7-7/140448/2003812 (AK dokument, kättesaadav autori juures).

⁴³ Viide 41, p-d 6, 43. Viide 42, p-d 3, 29.

⁴⁴ Viide 33.

3. JÄLITUSTOIMINGUST TEAVITAMINE

3.1 Teavitamise üldpõhimõtted

Järgnevalt kirjeldab autor seadusest tulenevate nõuete sisulist külge, mille põhjal kaasneb kohustus isikut teostatud jälitustoimingust teavitada. Tegemist on üldiste põhimõtetega, mille järgi on võimalik paremini mõista teavitamise kohustuslikkuse aluseid. Samuti on käesolevas alapeatükis võrreldud varasemat regulatsiooni hetkel kehtivaga, et hinnata teavitamisega seonduva seadusandluse muutumist ajas.

Teavitamiskohustus tuleneb PS-ga tagatud inimväärikuse austamise põhimõttest (PS § 10) ning on eeldus oma õiguste kaitseks kohtusse pöördumise võimaldamiseks (PS § 15 lg 1).⁴⁵ Üldsäte läbiviidud jälitustoimingu teavitamise kohta sisaldub KrMS §-s 126¹³, mille lõike 1 kohaselt: “Jälitustoimingu tegemise loa tähtaja lõppemise korral ning mitme ajaliselt vähemalt osaliselt kattuva jälitustoimingu tegemisel neist viimase loa tähtaja lõppemise korral teavitab jälitusasutus viivitamata isikut, kelle suhtes jälitustoiming tehti, ning isikut, kelle perekonna- või eraelu puutumatus jälitustoiminguga oluliselt riivati ja kes on menetluse käigus tuvastatud. Isikut teavitatakse tema suhtes tehtud jälitustoimingu tegemise ajast ja liigist.”. Nimetatud säte käsitleb kõiki vajalikke mõisteid ning sellest tulenevalt on võimalik analüüsida, millal ja keda tuleb teavitada läbiviidud jälitustoimingust. Endine Õiguskantsler Indrek Teder on taotluses Riigikohtule kokkuvõtlikult kirjutanud, et jälitustoimingust tagantjärele teavitamise kohustus on PS § 44 lõikest 3 koosmõjus § 13 lõikega 2, §-ga 14 ja § 15 lõikega 1 tulenev nõue.⁴⁶

Riigikohus on oma lahendis 3-4-1-42-13 välja toonud järgmist: „Põhiõiguste riivete puhul tuleb arvestada ka PS § 11, mille kohaselt tohib õigusi ja vabadusi piirata ainult kooskõlas põhiseadusega. Need piirangud peavad olema demokraatlikus ühiskonnas vajalikud ega tohi moonutada piiratavate õiguste ja vabaduste olemust. Põhiõiguse iga riive peab vastama põhiseaduse kõigile normidele, olema nii formaalselt kui ka materiaalselt põhiseadusega

⁴⁵ E. Kergandberg, P. Pikamäe (koost) (Viide 5), lk 328.

⁴⁶ I. Teder. Taotlus nr 10, Kriminaalmenetluse seadustiku rakendamise seaduse § 251 põhiseaduspärasuse kohta. Tallinn: 2013, p 34. – https://www.oiguskantsler.ee/sites/default/files/field_document2/õiguskantsleri_taotlus_nr_10_jalitust_oimingust_teavitamine.pdf (01.02.2021).

kooskõlas. Materiaalne kooskõla põhiseadusega tähendab, et põhiõigust riivav õigusakt on kehtestatud põhiseadusega lubatava eesmärgi saavutamiseks ning on selle saavutamiseks proportsionaalne abinõu.⁴⁷

Samas lahendis on Riigikohus lisanud, et PS § 44 lg 3 esimese lause kohaselt on Eesti kodanikul õigus seaduses sätestatud korras tutvuda tema kohta riigiasutustes ja kohalikes omavalitsustes ning riigi ja kohalike omavalitsuste arhiivides hoitavate andmetega. Kolleegium nõustub õiguskantsleri seisukohaga, et PS § 44 lg 3 esimesest lausest tuleneb igapäev õigus saada teavet tema suhtes tehtud jälitustoimingu kohta, kuna selline teavitamine loob eelduse enda kohta riigiasutustes hoitavate andmetega tutvumiseks.⁴⁸

Isiku õigus teada tema kohta käivate andmete kogumisest ning õigus otsustada oma andmete üle tuleneb informatsioonilise enesemääramise õigusest, millel on oluline osa jälitustoimingutega kogutud andmete edasisel töötlemisel, sest kogutud andmete töötlemisega kaasnev riive kestab kuni andmete hävitamiseni. Jälitustegevus on oma salajasuse tõttu parim praktiline näide informatsioonilise enesemääramise õiguse riive kohta.⁴⁹ Informatsioonilise enesemääramise õigusest tuleneb muuhulgas isiku õigus teada saada jälitustoimingute käigus kogutud andmetest. Seni kuni isik ei ole teadlik tema suhtes tehtud jälitustoimingutest, ei ole tal ka võimalik otsustada jälitus toimingute käigus kogutud andmete üle, mistõttu kestab PS § 19 lõikest 1 tuleneva informatsioonilise enese määramise õiguse riive kuni isiku teavitamiseni läbi viidud jälitustoimingust.⁵⁰

Õiguskantsleri taotluses Riigikohtule seoses kriminaalmenetluse seadustiku rakendamise seaduse § 251 põhiseaduspärasuse kohta, on märgitud, et EIK on korduvalt toonitanud – olukorras, kus täitevvõimu teostatakse salaja, on omavoli võimalus ilmne ja et see võib lõppastmes ohustada demokraatiat tervikuna.⁵¹ Demokraatlikku õigusriiki iseloomustab avaliku võimu läbipaistvus, mistõttu jälitustoimingute puhul on tegemist riigile ebatraditsioonilise tegevusega ning selliste toimingute lubatavust, eeldust ja korda peab olema võimalik kontrollida.⁵²

⁴⁷ RKPSJK 3-4-1-42-13, p 42.

⁴⁸ Viide 47, p 50.

⁴⁹ M. Rondel. Informatsioonilise enesemääramise õigus ja jälitustegevus. Isiku õigus teada saada tema suhtes tehtud jälitustoimingutest. Tallinn: Juridica X/2016, lk 709.

⁵⁰ M. Rondel (viide 49), lk 714.

⁵¹ I. Teder (viide 46), p 28.

⁵² I. Teder (viide 46), p 26.

Töö autor järeldab ühtlasi, et jälitustoimingust teavitamine aitab tagada teostavate toimingute õiguspärasust, sest jälitusasutused on teadlikud kohustustest pärast jälitustoimingute teostamist isikut tema suhtes läbi viidud toimingutest teavitada. Seetõttu on jälitustoimingust teavitamise regulatsioonil lisaks nii-öelda kaudne kontrollmehhanism, mis aitab juba jälitustoimingute tegemise ajal vältida erinevaid võimalikke kuritarvitamisi. Autori arvates aitab teavitamise kohustuslikkus tagada toimingute õiguspärase läbiviimise, mis aitab vähendada omavoli tekkimise võimalust.

Hetkel kehtiva regulatsiooni järgi on teavitamise osas esmalt oluline vaadata jälitustoimingu loa tähtaega, mille lõppemisel on vajalik isikut teavitada. Jälituslubade tähtaeg on fikseeritud kriminaalmenetluse seadustiku jälitustoimingute peatükis ning seal sisalduvate õigusnormide kohaselt antakse luba jälitustoiminguks kaheks kuuks, välja arvatud politseiagendi kasutamine, mille luba väljastatakse kuueks kuuks.⁵³ Pärast kahe kuu möödumist on võimalik luba pikendada kahe kuu kaupa (politseiagendi kasutamise puhul kuue kuu kaupa) ning seeläbi on võimalik jälitusmenetlust teostada KrMS § 126⁴ lg 6 alusel konkreetse isiku suhtes samas menetluses maksimaalselt üks aasta. Sama lõike kohaselt on riigi peaprokuröri loa alusel siiski võimalik jälitusmenetlust pikendada, kuid seda üksnes erandolukordades. Jälituslubade puhul on oluline tähele panna ka seaduse poolt ette nähtud asutust, kes võib loa väljastada.

KrMS § 126⁵ lg 1 kohaselt väljastab varjatud jälgimise, võrdlusmaterjali varjatud kogumise ja esmauuringute tegemise, asja varjatud läbivaatuse ja asendamise jaoks jälitustoimingu loa prokuratuur. Samuti on prokuratuuril KrMS § 126⁹ lg 2 järgi õigus anda luba politseiagendi kasutamiseks. Postisaadetise varjatud läbivaatuse loa (KrMS § 126⁶ lg 5), teabe salajase pealtkuulamise või -vaatamise loa (§ 126⁷ lg 3) ja kuriteo matkimise loa (KrMS 126⁸ lg 3) väljastab kohus, täpsemalt eeluurimiskohtunik. Lisaks sätestab KrMS § 126⁴ lg 5, et olukordades, kus jälitustoimingu tegemiseks on vajalik teostada varjatud sisenemist, annab selleks vastava loa eeluurimiskohtunik. Eeltoodust tulenevalt on kohtu pädevuses väljastada lubasid eelkõige sellisteks jälitustoiminguteks, mille läbi viimise korral on isiku põhiõiguste riive kõige suurem.

---

⁵³ KrMS §-de 126⁵ lg 1, 126⁶ lg 5, § 126⁷ lg 3, 126⁸ lg 3 alusel on võimalik väljastada luba vastavaks jälitustoiminguks kaheks kuuks ning seejärel pikendada luba kahe kuu kaupa. KrMS § 126⁹ lg 2 alusel väljastatakse politseiagendi kasutamiseks luba kuueks kuuks ning seda on võimalik edaspidi pikendada kuue kuu kaupa.

KrMS § 126¹³ lõikes 1 välja toodud mõiste “mitme ajaliselt vähemalt osaliselt kattuva jälitustoimingu tegemisel” eeldab seega, et isiku suhtes on väljastatud mitu jälitustoimingu luba ning teavitamise kohustus tekib viimasena antud loa tähtaja lõppemisel. Näiteks olukorras, kus isiku suhtes on teostatud varjatud jälgimist, mille loa tähtaeg on lõppenud ja seda pole pikendatud, kuid samal ajal kehtib sama isiku suhtes teabe salajase pealtkuulamise või -vaatamise luba, siis isiku teavitamise kohustus järgneb alles pärast viimasena nimetatud jälitustoimingu loa tähtaja lõppemist.

Taoline regulatsioon on autori arvates mõistlik, kuna vastasel korral kaoks jälitustoimingute tegemise sisulisel poolel mõte, kui isikut teavitatakse teatud jälitustoimingu tegemisest ajal, mil sama isiku suhtes veel mõni muu jälitustoimingu luba kehtib. Juhul, kui isiku suhtes on väljastatud jälitusluba, kuid isiku suhtes ei ole võimalik ühtegi jälitustoimingut loa kehtivuse perioodi vältel läbi viia, siis sellises olukorras seaduse kohaselt isikut ei teavitada. Sama on kinnitanud Riigikohus lahendis 1-17-8049 ning ühtlasi lisanud, et isikut ei teavitata tema suhtes tegemata jäetud jälitustoimingutest ja isikul pole õigust neid toiminguid puudutavate andmetega tutvuda.⁵⁴

Teatud jälitustoiminguid puudutav regulatsioon sisaldas kuni 31.12.2012 jälitustegevuse seaduses⁵⁵ (edaspidi JTS) ning alates 01.01.2013 hakkas kehtima uuendatud kriminaalmenetluse seadustik, kuhu vastavad sätted paranduste ja täiendustega üle viidi. JTS § 17 sätestas jälitustoimingust teatamise ja jälitustoiminguga kogutud andmete tutvustamise regulatsiooni. Sama paragrahvi lõike 1 kohaselt: “Jälitustoimingu teinud asutus teatab käesoleva seaduse § 12 1. ja 3. lõikes nimetatud jälitustoimingust viivitamata isikule, kelle suhtes on toiming tehtud, ning isikule, kelle perekonna- või eraelu puutumatus on jälitustoiminguga riivatud /.../”.

Võrreldes hetkel kehtiva regulatsiooniga on näha, et jälitustegevuse seaduses kehtinud säte teatamise kohta oli oluliselt lühem ning vajas sisuliselt rohkem tõlgendamist. Kuna vanas regulatsioonis puudus ka mõiste, mille kohaselt tuleb isikut teavitada mitme osaliselt kattuva jälitustoimingu tegemisel nendest viimase tähtaja lõppemisel, võis nimetatud täpsustuse puudumine tuua kaasa õigusliku konflikti, sest seaduses sätestatu oli mitmeti mõistetav. Kriminaalmenetluse seadustiku varasemas redaktsioonis⁵⁶, mis kehtis samal ajal

⁵⁴ RKKKm 1-17-8049, p 10.

⁵⁵ Jälitustegevuse seadus. – RT I, 29.06.2012, 42 (hetkel kehtetu).

⁵⁶ Kriminaalmenetluse seadustik. – RT I, 16.11.2012, 7 (hetkel kehtetu).

jälitustegevuse seadusega, oli paragrahvi 121 lõikes 1 välja toodud järgnev: “Jälitustoimingut teinud asutus või tehtud jälitustoimingut taotlenud uurimisasutus teatab jälitustoimingust viivitamata isikule, kelle suhtes on toiming tehtud, ning isikule, kelle perekonna- või eraelu puutumatus on oluliselt jälitustoiminguga riivatud ja kes on menetluse käigus tuvastatud /.../”. Eelnimetatud kriminaalmenetluse seadustiku redaktsioonis kehtinud säte oli lühem võrreldes hetkel kehtiva samasisulise sättega, kus on välja toodud lisatäpsustusi.

Seega saab väita, et hetkel kehtiv regulatsioon, mis on sätestatud kriminaalmenetluse seadustikus, on loa lõppemise tähtaja sisustamisel täpsem ja kehtestab ka tõlgendamisele teatud piirid, mis aitavad töö autori hinnangul tagada rohkem õigusselgust jälitustoimingu teavitamise üldiste põhimõtete hindamisel.

3.2 Mõiste „viivitamata“ tähendus

Jälitustoimingust teavitamisel on seadusandja kohaldanud õiguslikku mõistet “viivitamata”, mille sisustamisel võib tekkida hulgaliselt eriarvamusi. Seaduse kohaselt tuleb viivitamata teavitada isikut, kelle suhtes jälitustoiming tehti. Antud teema raames ei saa mõiste “viivitamata” aga omada iga kaasuse puhul samasugust ajalise perioodi pikkust, vaid need perioodid võivad tulenevalt asjaoludest olla üsnagi erinevad. Vastava ajalise kriteeriumi sisu avamisel on võimalik tugineda õiguspraktikale, mis aitab käesoleva mõiste õiguslikku tähendust tõlgendada.

Riigikohtu kriminaalkolleegium on leidnud lahendis 3-1-1-37-14 järgmist: “Termin "viivitamata" on kriminaalmenetluse seadustikus läbivalt kasutatav määratlemata õigusemõiste. Kui mingi toiming tuleb seaduse kohaselt teha viivitamata, tähendab see seda, et toiming tuleb teha võimalikult kiiresti ja kohustatud isik ei tohi toimingut edasi lükata kauem, kui see vastavalt asjaoludele põhjendatud on. Ei ole võimalik öelda, et sõna "viivitamata" viitab alati ühesuguse pikkusega ajavahemikule. Sõltuvalt asjasse puutuvast kohustusest ja konkreetsetest asjaoludest võib termin hõlmata eri pikkusega perioode.”⁵⁷

Kohtu hinnangul ei ole KrMS § 126¹³ lg 1 alusel jälitustoimingust teavitamise korral võimalik kindlaks määrata konkreetset ajavahemikku, mille ületamist tuleb igal juhul lugeda viivitamatu

⁵⁷ RKKKm 3-1-1-37-14, p 17.

teavitamiskohustuse rikkumiseks. Kolleegiumi sõnul on võimalik, et viivitamatu teavitamine eeldab isiku informeerimist mitu korda lühema perioodi jooksul, kui seda on tehtud praegu, näiteks kui jälitustoiming kestis lühikest aega ja see puudutas üksnes isikut, kelle suhtes toiming tehti. Kui aga tegemist on olukorraga, kus jälitustoimingud on aset leidnud pikema aja jooksul, tehtud on erinevaid jälitustoiminguid ja riivatud on paljude isikute privaatsust, võib olla põhjendatud see, et menetleja teavitab asjasse puutuvaid isikuid alles mitu nädalat või ka kuud pärast informeerimiskohustuse tekkimist.⁵⁸

Töö autori hinnangul võib väita, et terminit “viivitamata” tuleks jälitustoimingust teavitamise temaatika kohaselt mõista analoogselt sõnapaariga “esimesel võimalusel”. Kuigi sõna “viivitamata” tähendus tundub grammatiliselt tõlgendades esmapilgul olema miski, mida tuleb teha kohaselt, siis õigusliku mõistena lihtsustab selle termini mõistmist oluliselt mõttekäik, kui vaadelda seda terminit sisult mõistena, mis tähendab, et vajalik toiming tuleb teha esimesel võimalusel. Millal sobiv esimene võimalus tekib, sõltub eeskätt konkreetsest kaasusest, mille asjaoludele tuginedes on võimalik analüüsida, kas käesoleval juhul tehti teavitamine esimesel võimalusel.

Nagu kohtulahendis⁵⁹ on kirjeldatud, võib teavitamise aeg sõltuda näiteks jälitustoimingu pikkusest ning samuti isikute arvust, kelle suhtes jälitustoimingut teostati või keda läbi viidud jälitustoiminguga riivatud on. Kokkuvõttes on oluline, et teavitamine toimuks ning juhul, kui teavitamise aeg venib, peab sellel olema põhjendatud alus. Selliseks aluseks võivadki olla eeskätt menetluslikud põhjused, mistõttu teavitamine viibib või muud jälitustaktikalised otsused, mis on seadusega kooskõlas ning täidavad eesmärki. Viimasena nimetatu all mõtleb töö autor eelkõige kombineerimistaktikaid⁶⁰, mis kaasnevad jälituse läbiviimisega ning mille eesmärk on tagada vajaliku tõendusteabe saavutamine menetluse läbiviimiseks.

Õiguskantsleri nõunike poolt 2020. aastal tehtud kontrollkäigul Lõuna prefektuuri jaoskondadesse tuvastati kolme jälitustoimikuga seoses jälitustoimingust teavitamisega põhjendamatu viivitamine.⁶¹ Isikute (nii isikud, kelle suhtes teostati jälitustoiminguid kui ka isikud, kelle perekonna- või eraelu puutumatus oluliselt riivati) teavitamised kolme toimiku

---

⁵⁸ Viide 57, p 18.

⁵⁹ Viide 57, p 18.

⁶⁰ Kombineerimistaktika on töö autori poolt sõnastatud mõiste, mis hõlmab erinevate jälitustoimingute teostamist üheaegselt eesmärgiga tagada võimalikult efektiivne tõendusteabe kogumine – töö autori märkus.

⁶¹ Viide 41, p 31.

raames viibisid keskmiselt 4-9 kuud.⁶² Põhja prefektuuri jaoskondades tehtud kontrollkäikudega tuvastati aga olukord, kus isikuid teavitati koheselt pärast jälituslubade tähtaja lõppemist, mistõttu kontrollisid Õiguskantsleri nõunikud, kas kohene teavitamine oli õigustatud.⁶³ Konkreetsete kaasuste kontrollimisega tuli välja, et osa Põhja Ringkonnaprokuratuuri prokuröre nõuab kõigi jälitustoiminguid läbivate isikute viivitamatut teavitamist. Seetõttu leiti, et prokuröridel tuleks vähemalt kaaluda jälitustoimingust teavitamise edasilükkamist kuni kohtueelse menetluse lõpuni, sest varasem teavitamine võib oluliselt kahjustada kriminaalmenetlust.⁶⁴ Põhja prefektuuri jaoskondade suhtes tuvastati ühel juhul jälitustoimingu teavitamisest põhjendamatu viivitamine, kus isikut teavitati 3,5 kuud hiljem.⁶⁵

3.3 Oluline riive ja isiku tuvastamine

KrMS § 126¹³ lg 1 kohaselt tuleb jälitustoimingust teavitada isikut, kelle suhtes toiming tehti ning samuti isikut, kelle perekonna- või eraelu puutumatus jälitustoiminguga oluliselt riivati ja kes on menetluse käigus tuvastatud. On mõistetav, et eelkõige on vajalik teavitada isikut, kelle suhtes jälitustoiming on tehtud, kuna sellisel juhul on sekkunud isiku nn „privatsfääri“ ning kaasnenud on põhiõiguste riive. Suuremal määral tõlgendamist vajab aga teavitamise põhjendus isikute suhtes, kelle põhiõigusi on jälitustoiminguga riivatud.

KrMS § 126¹³ sätestab riivatud isiku suhtes kaks olulist kriteeriumit – nendeks on oluline riive ja isiku tuvastatus menetluse käigus. Viimasena mainitu ei tekita sisult probleemi, kuna isiku tuvastamisel on võimalik peamiselt kaks varianti: isiku tuvastamine ehk konkreetse isiku välja selgitamine või isiku mittetuvastamine ehk isik jääb tundmatuks. Kolmanda variandina saab välja tuua olukorra, kus isik tuvastatakse osaliselt ehk tegemist on kellelegi sarnaneva isikuga. Mainitud kolmas variant võib tekitada teataval määral problemaatikat, kuna sellisel juhul tuleb laiemalt tõlgendada, kas kellelegi sarnanemine põhjustab automaatselt teatud situatsioonides ka olulise riive või mitte.

Töö autori hinnangul ei saa osalise tuvastamise korral tõsikindlalt kunagi väita, et tegemist on selle isikuga, keda keegi teine parasjagu meenutab. Sama mõttekäiku edasi arendades võib

---

⁶² Viide 41, p 32-34.

⁶³ Viide 42, p 17.

⁶⁴ Viide 42, p 18.

⁶⁵ Viide 42, p 16.

kirjeldatud isiku teavitamise korral tekkida teoreetiliselt konflikt, kui teavitamine leiab aset põhjusel, kuna isiku sarnasus kellegi teisega on olnud piisavalt suur ning eeldades, et tegemist oli ka olulise riivega, on otsustatud seda isikut teavitada. Juhul, kui näitena toodud olukorras oli tegemist sama isikuga, keda jälitustoimingu käigus oluliselt riivatud isik meenutas, on teavitamiskohustus täidetud. Samas võib väita, et mitte objektiivsetel kaalutlustel, vaid pooleldi juhuslikkuse koosmõjul. Vastupidises olukorras, kus selgub, et tegemist siiski ei olnud sama isikuga, kellele keegi teine isik sarnanes, tekitab see vastuolulise tunde inimeses, keda teavitatakse tema suhtes toime pandud riivest jälitustoimingu läbiviimisel, kuid tegelikkuses ta nimetatud kohas sellel ajal ei viibinudki. Töö autori arvates läheb selline tegevus vastuollu õigusselguse põhimõttega, kuna juriidiliselt tuleb lähtuda objektiivsetest kaalutlustest.

Jälitustoiminguga kaasnenud olulise riive teavitamine peab olema objektiivselt selgitatav, mistõttu taandub kirjeldatud probleem kahele peamisele teavitamise võimalusele: oluliselt riivatud isik on kas tuvastatud või mitte. Seega juhul, kui jälitustoiminguga riivatud isiku identiteeti ei ole võimalik tuvastada või on tegemist kellelegi sarnaneva isikuga, ei ole juriidiliselt põhjendatud ka seda isikut teavitada. See aga ei välista riive mitteeesinemist, mistõttu tuvastamata või kellelegi sarnanevat isikut on küll jälitustoimingu teostamisega riivatud, kuid tulenevalt mittetuvastamisest ei ole võimalik isikut tema suhtes kaasnenud riivest teavitada.

Olukorras, kus isik on tuvastatud ning on näiteks kokku puutunud isikuga, kelle suhtes jälitustoimingu läbi viidi, tuleb edasi analüüsida, kas jälitustoiminguga riivati selle kõrvalise isiku perekonna- või eraelu puutumatus. Siinkohal omab kindlasti kõige suuremat rolli asjaolu, kuivõrd sageli selline isik oli koos, suhtluses või muul moel kontaktis isikuga või isikutega, kelle suhtes jälitust teostati. Kuna seadusandja on näinud kõrvalise isiku teavitamisel ette, et toimunud riive peab olema oluline, siis ei saa kindlasti riiveks lugeda kõiki võimalikke kokkupuuteid, kus isik võis näiteks kogemata jälitustoiminguga kaasnenud riive osaliseks saada. Oluliseks saab lugeda ainult sellist riivet, mille tagajärjel sai riivata selle isiku perekonna- või eraelu puutumatus ehk jälitustoiminguga pidi teada saada midagi, mida ei oleks olnud võimalik teada saada ilma varjatud meetodeid kasutades.

Töö autor toob abstraktse näite, kus isik A suhtes teostatakse jälitust ja A kohtub tuvastatud isikuga B, kelle suhtes jälitust ei teostata. Kohtumine toimub juriidilises mõistes avalikus kohas. Taolises üldises olustikus, kus ühe isiku suhtes teostatakse jälitust ja see isik kohtub kellegagi, kes samuti fikseeritakse ning kohtumine toimub avalikus ruumis, siis sellises olukorras ei saa autori seisukohalt kaasneda olulist riivet isiku B suhtes. Kuna tegemist on väga

üldise näitega, siis erinevate asjaolude lisamisel või olustiku muutmisel võib oluline riive kaasnedä.

Eeltoodud näite puhul pole järelikult vajalik B-d teavitada, kuna avalikus kohas tema ja A ühekordse kohtumise fikseerimine ei toonud B-le eelduste kohaselt kaasa põhiõiguste olulist riivet. Kõige lihtsam põhjendus oleks sellises olukorras fakt, et kohtumine toimus avalikus ruumis, kus seda võisid pealt näha väga paljud inimesed. Seega ei ole näites oluline asjaolu, et kohtumine fikseeriti varjatult, kuna sama kohtumist oleks olnud võimalik fikseerida ka avalikult. Probleemsed olukorrad tekivad pigem asjaolude pinnalt, kus on võimalik mitmeti tõlgendada toimunut ja seeläbi anda erinev hinnang riivele. Eelneva näite puhul on kindlasti oluline analüüsida ka kohtumise kestvust ning paljusid teisi asjaolusid, mille ilmnedes võiks B suhtes kaasnedä oluline riive.

Näiteks juhul, kui A ja B kohtumine toimuks regulaarselt avalikus kohas ning seda kohtumist on õnnestunud ka mitmel korral jälitustoiminguga fikseerida, siis töö autori hinnangul võiks tegemist olla olulise riivega. Siiski on ka sellisel juhul olulise riive esinemine üsna tunnetuslik küsimus, mis taandub konkreetselt jälitust läbi viiva ametniku tõlgendamisele ja tunnetusele. Kuna inimeste tunnetus samade asjaolude suhtes võib olla sageli erinev, siis ei saa pidada ka vaele, kui ühed inimesed leiavad, et tegemist on olulise riivega ning samal ajal teised leiavad, et olulist riivet ei esine. Töö autor mõõnab, et õigema vastuse leidmine taandub sellisel juhul olulise riive esinemise või mitteesinemise põhjendatusele ning üheks võimaluseks on panna iseennast sellesse olukorda. Tuleks mõelda, kas selliste asjaolude puhul võiks tekkida inimeses tunnetus, et tema perekonna- või eraelu puutumatus on riivatud või ei tunne inimene ennast puudutatuna, kui teda paratamatult varjatult jälgiti isiku tõttu, kellega kokkusaamine toimus.

Olulise riive puhul on tegemist õigusliku mõistega, mille osas ei ole võimalik erinevate näidete kataloogi koostamine, milles on välja toodud olukorrad, kus teavitamine peab toimuma või kus oluline riive kindlasti esineb. Ainuvõimalik lahendus on tõlgendada kaasuseid individuaalselt ning olenevalt asjaoludest ja lähtudes seadusetekstist analüüsida, kas oluline riive esines ning kas sellest tulenevalt teavitamine on vajalik. KrMS § 126¹³ lõikes 1 toodud teksti on võimalik tõlgendada selliselt, et teavitamise kontekstis on olulise riive tuvastamine vajalik ainult olukorras, kus isik on tuvastatud. Seega on inimese tuvastatus eelduseks olulise riive esinemise edasiseks analüüsiks.

Magistritöö autor on seisukohal, et oluline riive saab tekkida ainult sellistes situatsioonides, kus jälitustoiminguga on toiminguid teostatud selliselt, et toimingu käigus on kõrvalise isiku suhtes saadud teada midagi, mida ei oleks olnud võimalik teada saada ilma varjatud tegevusi läbi viimata. See teave peab ka ühtlasi olema midagi sellist, mis riivaks kas inimese eraelu või perekonnaelu puutumast. Kahjuks puudub asjakohane õiguspraktika jälitustoimingust teavitamise olulise riive teemadel, kus oleks analüüsitud olukorda, mille pinnalt on tekkinud vaidlus olulise riive olemasolus. Erinevate võimalike variantide või näidete detailsem loomine ei ole käesoleva töö käigus samuti võimalik, kuna nendega võivad avalduda meetodid ja taktikad, mis on RSVS § 8 lg 1 kohaselt riigisaladus.

Õiguskantsleri nõunike kontrollkäigul Põhja prefektuuri jaoskondadesse tuvastati osade jälitustoimikute puhul, et teavitatud oli isikuid, kelle suhtes tegelikult oluline riive puudus. Ühel juhul selgus, et ametniku hinnangul oluline riive puudus ning ei nähtud vajadust isikuid teavitada ka põhjusel, kuna nimetatud isikute teavitamine oleks kahjustanud otseselt käimasolevat kriminaalmenetlust. Prokuröri korraldusel tuli ametnikul siiski isikuid teavitada. Analoogseid kaasuseid tuvastati lisaks teistes jälitustoimikutes.⁶⁶ Õiguskantsleri nõunike analüüs selliste toimikute puhul tuvastas, et kõigi toiminguid läbinud isikute teavitamine oli põhjendamatu ning enamikel juhtudel tekkis kahtlus, kas isikute õiguste riive oli sedavõrd oluline, et neid pidi teavitama.⁶⁷

Kontrollkäikude kokkuvõtetes toodi välja lisaks, et jälitustoimikutesse tuleb lisada korrektsed nimestikud, kus on märgitud jälitustoimingu vahetud subjektid ja toimingu käigus tuvastatud isikud, kelle põhiõigusi on oluliselt riivatud. Nimestike kaudu on võimalik paremini kontrollida, kas teavitamise nõudeid on täidetud ning samuti annab see toimiku suhtes kontrolli teostajale võimaluse veenduda, et toimikuga tegelev ametnik on sisuliselt hinnanud tuvastamise vajadust ja õiguste riive olulisust jälituse mõjusfääri sattunud isikute suhtes.⁶⁸

---

⁶⁶ Viide 42, p 20-21.

⁶⁷ Viide 42, p 22.

⁶⁸ Viide 41, p 35.

3.4 Jälitustoimingust teavitamise teade

Jälitustoimingu teostamisest teavitamist reguleerib põhjalikumalt jälitusest teavitamise kord⁶⁹. Nimetatud korra § 2 lg 2 sätestab nõuded teatele ning nende kohaselt peab olema isikule saadetavale teatele märgitud: jälitustoimingu tegemise aeg, jälitustoimingu liik, jälitustoiminguga kogutud andmeid tutvustava asutuse aadress ja kontaktandmed, jälitustoiminguga kogutud andmetega tutvumise tähtaeg, jälitustoiminguga kogutud andmetega tutvumise tähtaja ennistamise kord, jälitustoiminguga kogutud andmete tutvustamata jätmise korral andmete tutvustamisest keeldumise loa kuupäev ja number, isiku õigus esitada jälitusasutuse tegevuse peale kaebus KrMS §-s 126¹⁶ sätestatud korras.⁷⁰

Seega sisaldab isikule edastatav teade teatud määral informatsiooni, mille põhjal saab isik teadmise, millal on tema suhtes jälitustoiminguid läbi viidud või millal on tema perekonna- või eraelu puutumatus oluliselt riivatud. Samuti nähtub teatest jälitustoimingu liik või liigid, mille alusel on isiku suhtes jälitust teostatud või millise toiminguga on kaasnenud oluline riive. Teate vahendusel on jälitusasutus ühtlasi kohustatud isikut teavitama õiguskaitsevahenditest, mille alusel on isikul võimalik kas andmetega tutvumise tähtaega ennistada või esitada jälitusasutuse tegevuse peale kaebus. Teatega edastatakse samuti andmetega tutvumise tähtaeg, milleks on 30 päeva alates isikule teate kättetoimetamise päevast arvates.⁷¹

Jälitusest teavitamise korra § 3 lg 1 alusel toimetatakse teade isikule kooskõlas haldusmenetluse seaduses dokumendi kättetoimetamisele kehtestatud nõuetega ning loetakse kättetoimetatuks samas seaduses sätestatud tingimustel. Sama paragrahvi lõige 2 sätestab kättetoimetamise nõuded vangistust kandvale isikule⁷² ning lõige 3 sätestab kohustuse lisada kättetoimetamise kinnitus jälitustoimiku vahele.⁷³ Töö autorile teada olevalt toimub praktikas teatiste edastamine isikutele posti vahendusel ning vastava väljastusteate saamisega postiasutuselt loetakse teade isikule edastatuks. Ühtlasi ei kohusta seadus jälitusasutustel tegema nii-öelda lisapingutusi isiku teavitamisega, kui näiteks isiku rahvastikuregistrijärgsesse elukohta saadetud teadet isik

---

⁶⁹ Viide 8.

⁷⁰ Jälitusest teavitamise kord § 2 lg 2 punktid 1-7.

⁷¹ Jälitusest teavitamise kord § 4 lg 1.

⁷² Jälitusest teavitamise kord § 4 lg 2 järgi toimetatakse vangistust kandvale süüdimõistetule teade kätte kinnipidamiskohta vastavalt vangistusseaduses sätestatule.

⁷³ Jälitusest teavitamise kord § 4 lg 3 järgi lisatakse teatis teate allkirja vastu kättetoimetamise kohta, postiasutuse väljastusteate ning elektronkirja väljatrükk teate väljastamise kohta ja kinnituse väljatrükk selle kättesaamise kohta jälitustoimikusse.

temast tulenevatel põhjustel kätte ei saa. Praktikale tuginedes puudub töö autori hinnangul selleks piisav ressurss, kui jälitusasutused oleksid kohustatud välja selgitama isiku reaalse elukoha, kellele tuleb teade edastada. Autori seisukohalt tekitaks nimetatud lisakohustus ebamõistliku koormuse jälitusasutustele, kuna eeldaks isikute reaalsete asukohtade välja selgitamist, mille kohta puudub rahvastikuregistris märke.

Õiguskantsleri nõunike kontrollkäikude kokkuvõttes on välja toodud, et inimestele saadetavates teadetes tuleb neid menetlusstaatuse järgi eristada, mille eesmärk on tagada inimestele parem arusaam neid puudutava jälitustoimingu tegemise asjaoludest. Samuti aitab see isikutel otsustada, kas võib esineda vajadus oma õigusi kaitsta. Kokkuvõttes märgitakse lisaks, et mitmest Õiguskantslerile saadetud avaldusest on selgunud, et inimestele tuleb teostatud jälitustoimingust teatada selgelt ja arusaadavalt.⁷⁴ Kontrollkäigul Lõuna prefektuuri jaoskondadesse tuvastati ühe jälitustoimiku puhul rikkumine, kus välja saadetud teated ei vastanud nõuetele, kuna teadetes ei olnud eristatud, kas isiku suhtes oli tehtud jälitustoiming või oli tema õigusi toiminguga oluliselt riivatud.⁷⁵

3.5 Jälitustoimingust teavitamata jätmine

KrMS § 126¹³ lg 2 sisaldab kolme punkti, mille kohaselt on jälitusasutusel prokuratuuri loal võimalik jätta jälitustoimingust teavitamata:

- Punkt 1 – kui teavitamine võib kahjustada oluliselt kriminaalmenetlust;
- Punkt 2 – kui teavitamine võib kahjustada oluliselt teise isiku seadusega tagatud õigusi ja vabadusi või seada teise isiku ohtu;
- Punkt 3 – kui teavitamine võib seada ohtu jälitusasutuse meetodite, taktika, jälitustoimingu tegemisel kasutatava vahendi või politseiagendi, variisiku või salajasele koostööle kaasatud isiku koostöö salajasuse.

Siinkohal on oluline mainida ka KrMS § 126¹³ lg 3, mille järgi võib isiku prokuratuuri loal jätta jälitustoimingust teavitamata kuni käesoleva paragrahvi lõikes 2 nimetatud aluse

---

⁷⁴ Viide 41, p 38.

⁷⁵ Viide 41, p 37.

äralangemiseni. Edasilükkamine on tingimuslik kuni seda tinginud aluse äralangemiseni ja teavitamise edasilükkamist võib õigustada korraga mitu alust.⁷⁶

Riigikohus on otsuses 3-4-1-42-13 kirjutanud: „Kolleegium leiab, et olukorras, kus andmesubjekti teavitamine jälitustoimingust ei ole PS § 44 lg 3 teises lauses nimetatud põhjustel võimalik, tuleneb PS § 3 lg 1 esimesest lausest ja PS §-st 14 nõue, et seaduses oleks sätestatud tõhus kontrollisüsteem, mis tagaks põhiõiguste riive kooskõla põhiseadusega. Põhiõiguste riive kaasneb nii jälitustoimingu tegemisega, jälitustoiminguga saadud andmete töötlemisega (sh säilitamisega) kui ka jälitustoimingust teavitamata jätmisega. Sellest tulenevalt peab ühest küljest olema tagatud kontroll jälitustoimingu seadusele vastavuse ja põhjendatuse üle, kuid teisalt ka kontroll selle üle, kas jälitustoimingust teavitamata jätmine on (jätkuvalt) põhjendatud. Olukorras, kus jälitustoimingust teavitamata jätmise jätkuv põhjendus sõltub PS § 44 lg 3 teises lauses nimetatud põhjustest, peab kontrollisüsteem tagama, et teavitamata jätmise põhjuste äralangemisel isikut jälitustoimingust teavitatakse. Tõhus kontrollisüsteem saab seisneda eelkõige täitevvõimusesise ja kohtuliku kontrollimenetluse ning erinevate menetlus-garantiide sätestamises.“⁷⁷

Jälitustoimingust teavitamata jätmine selleks, et mitte kahjustada oluliselt kriminaalmenetlust, on töö autori hinnangul kõige rohkem praktikas esinev punkt, mille alusel jäetakse isik tema suhtes tehtud jälitustoimingust teavitamata kuni aluse äralangemiseni. Käesolev õigus on eelkõige vajalik selleks, et isik, kelle suhtes jälitust teostatakse, ei saaks sellest teada kriminaalmenetluse ajal hetkel, millal see võib oluliselt kahjustada kriminaalmenetluse edasist käiku. Kriminaalmenetluse seadustiku varasemas redaktsioonis kehtinud § 121 lg 1 p 4 sätestas, et jälitustoimingust võib jätta teatamata, kui see võib kahjustada kriminaalmenetlust või soodustada kuritegevust.⁷⁸ Kuritegevuse soodustamise oht kui teavitamise edasilükkamise alus oli õiguskantsleri hinnangul sõnastuselt liiga lai ning koosmõjus sõltumatu ja erapooletu kontrolli puudumisega põhiseadusvastane.⁷⁹ Sellest tulenevalt saab ka järeldada, miks kriminaalmenetluse seadustiku hetkel kehtivas redaktsioonis nimetatud punkti enam käsitletud pole ning teavitamata jätmise ühe eeldusena on märgitud üksnes oht kriminaalmenetluse oluliseks kahjustamiseks.

⁷⁶ E. Kergandberg, P. Pikamäe (koost) (Viide 5), lk 329.

⁷⁷ Viide 47, p 57.

⁷⁸ Viide 56.

⁷⁹ E. Kergandberg, P. Pikamäe (koost) (Viide 5), lk 329.

Näiteks olukorras, kus isiku suhtes teostatakse jälitustoiminguid ning ühel hetkel ei pikendata enam konkreetse jälitustoimingu luba, kuid teisi jälituslubasid pikendatakse, tuleks seaduse kohaselt isikut viivitamata teavitada selle loa raames tehtud toimingutest, mis enam ei kehti. Sellisel juhul saab tugineda jälitustoimingust mitteteavitamise võimalusele, mille kohaselt teavitamine võib oluliselt kahjustada kriminaalmenetlust. Eeltoodud näite puhul kaoks edasisel jälitusmenetlusel sisuline mõte, kui isikut teavitatakse ühest jälitusloast perioodil, kui isiku suhtes teostatakse veel jälitust teiste jälituslubade raames.

Kuna jälitustoimingutega tõendite kogumine ei piirdu üldjuhul ühe jälitustoiminguga, on lubatav, et teavitamine lükatakse edasi kuni kohtueelse uurimise lõpuni. Kohtueelse uurimise lõpus otsustab prokurör mh jälitustoiminguga kogutud teabe tõendina kasutamise ning see võib kaasa tuua jälitustoimingust teavitamise edasilükkamise aluse äralangemise. On soovitatav, et uus luba teavitamise edasilükkamiseks kriminaalmenetluse toimumise ajal oleks seotud kriminaalmenetluse lõppemise ja kohtuotsuse jõustumisega.⁸⁰

Samuti võib praktikas jälitustoimingust teavitamine peaaegu alati kahjustada kriminaalmenetlust oluliselt kohtueelse menetluse käigus juhtudel, kui isiku suhtes jälitustoiminguid enam ei teostata, kuid tehakse menetlustoiminguid, et koguda lisatõendeid. Kuna jälitustoimingust teavitamisega järgneb isikule õigus tutvuda tema suhtes läbi viidud jälitustoimingu materjalidega⁸¹, siis kahjustaks see oluliselt kriminaalmenetlust, kui isikul tekib võimalus jälitusega kogutud materjalidega tutvuda samal ajal, kui teostatakse kohtueelses menetluses menetlustoiminguid. Ühtlasi saaks isik seekaudu teada toiminguliikidest, mille alusel tema suhtes jälitust teostati ja see annaks isikule võimaluse raskendada õiguskaitseasutusel teiste tõendite kogumist. Töö autori hinnangul ei ole eelnevalt kirjeldatud olukorras eesmärgiks isiku kaitseõiguse kahjustamine, vaid jälitustoimingutest mitteteavitamist tuleks käsitleda kui teavitamise edasilükkamist ajahetkele, millal teavitamisega ei kaasne enam kahju kriminaalmenetluse läbiviimisele.

KrMS § 126¹³ lg 3 kohaselt saab teavitamata jätmine toimuda esialgu kuni vastava aluse äralangemiseni ning töö autori praktika kohaselt teavitatakse isikut tavapäraselt pärast süüdistusakti kohtusse saatmist. Kuna selleks ajaks on teostatud kõik vajalikud

---

⁸⁰ E. Kergandberg, P. Pikamäe (koost) (Viide 5), lk 329.

⁸¹ KrMS § 126¹³ lg 1.

menetlustoimingud, et tõendada isiku süüd konkreetses kuriteos, siis pärast süüdistusakti kohtusse esitamist, ei ole isikul enam võimalik kriminaalmenetlust oluliselt kahjustada.

Riigikohtu kriminaalkolleegium on lahendis 3-1-1-37-14 välja toonud: „Kolleegium on seisukohal, et isiku teavitamine jälitustegevusest vahetult pärast jälitustoimingu lõppu, kui kohtueelne menetlus alles käib ja kogutakse tõendeid, võib peaaegu alati kriminaalmenetlust oluliselt kahjustada, sest sellisel juhul on tõenäoline, et jälitustoimingust teadlikuks saanud isik muudab oma käitumist nii, et edasiste tõendite kogumine osutub keeruliseks või võimatuks.“⁸² Autori arvates on tegemist hea näitega jälitustoimingutest teavitamise regulatsiooni tõlgendamise vajalikkusest, sest seadusandja pole täpsemalt kirjeldanud, millal võiks tekkida esmane sobiv ehk viivitamatu võimalus isikut teavitada. Seetõttu saab praegusel juhul tugineda praktikale, mida on kinnitanud ka Riigikohus oma lahendis.

KrMS § 126¹³ lg 2 p 2 annab võimaluse isikut mitte teavitada, kui teavitamine võib kahjustada oluliselt teise isiku seadusega tagatud õigusi ja vabadusi või seada teise isiku ohtu. Kriminaalmenetluse seadustiku varasemas redaktsioonis, mis kehtis enne 2014. aastat, kuulus sama punkt KrMS § 121 lg 1 p 1 alla, mille kohaselt võis prokuröri loal jätta jälitustoimingust teatamata kuni vastava aluse äralangemiseni, kui see võis kahjustada teise isiku seadusega tagatud õigusi ja vabadusi.⁸³ Kriminaalmenetluse seadustiku kommenteeritud väljaandes on teise isiku õiguste ja vabaduste kaitse kohta öeldud, et see hõlmab põhimõtet, et teavitamine ei tohi kaasa tuua õiguste suuremat riivet kui jälitustoimingu tegemine.⁸⁴ Seega saab sisuliselt tõlgendada varasema redaktsiooni punkti analoogselt hetkel kehtiva seaduse punktiga.

KrMS § 126¹³ lg 2 p 3 käsitleb jälitustoimingust mitteteavitamist, kui teavitamine võib seada ohtu jälitusasutuse meetodite, taktika, jälitustoimingu tegemisel kasutatava vahendi või politseiagendi, variisiku või salajasele koostööle kaasatud isiku koostöö salajasuse. Seega on tegemist sättega, mille eesmärk on kaitsta jälitusasutuse taktikaid, mille avalikuks tulek võib seada sarnaste taktikate tulevikus kasutamise oluliselt ohtu või välistada nende kasutamise täielikult. Koostööle kaasamise saladuse hoidmise ning jälitustoimingu tegemisega seotud isikute ja nende lähedaste õiguste kaitse vajadus võivad olla edasilükkavad tingimused kuni kriminaalmenetluse lõpuni, pigem omavad need kaalukat tähendust jälitustoiminguga kogutud

---

⁸² Viide 57, p 15.

⁸³ Viide 56.

⁸⁴ E. Kergandberg, P. Pikamäe (koost) (Viide 5), lk 330.

teabe tutvustamisel või sellest keeldumisel.⁸⁵ Teavitamist edasilükkava legitiimise alusena saab selle punkti raames käsitleda üksnes vajadust kaitsta jälitustoimingute tegemise meetodeid, taktikat ja vahendeid.⁸⁶

Töö autori seisukohalt ei saa jälitusasutuse meetodite ja taktika kaitsmist käsitleda kui universaalset õigust jätta isik tema suhtes teostatud jälitustoimingust teavitamata. Samuti pole võimalik välja tuua kindlaid varjatud toiminguid, mille raames oleks võimalik tõsikindlalt väita, et sellise toimingu avalikuks tulek kahjustaks toimingu teostamise võimalikkust tulevikus. Seetõttu leiab autor, et nimetatud alust tuleks käsitleda ajas erinevalt, kuna meetodid ja taktika on pidevas muutumises. Meetod, mida kasutati eelmisel kümnendil, ei pruugi käesoleval ajal olla enam sedavõrd efektiivne, mis eeldaks selle varjamist isiku eest, kelle suhtes toiming teostati. Lähtudes eeltoodust võimaldab ka seadus mitteteavitamise suhtes kohaldada tähtajalist perioodi, kui teavitamise võimalikkus võib tekkida tulevikus.

Lisaks peab autor vajalikuks eristada meetodi ja taktika mõisteid jälituse mõttes. Kui meetodite all saab käsitleda eelkõige erinevate toimingute läbi viimist, siis taktika puhul on suurema tõenäosusega tegemist pikemaajalisema protsessiga. Kuigi seadus koondab nimetatud mõisteid ühtse õigusliku alusena mitteteavitamise regulatsioonis, on autori arvates konkreetsete kaasuste puhul vajalik neid põhjenduste tegemisel eristada. Seega võib osaliselt väita, et taktika varjamine on põhjus, mille alusel on tähtajatu mitteteavitamise taotlemine rohkem põhjendatud kui meetodi puhul. Samas on peaaegu võimatu ennustada ka meetodeid hinnates, millal uue meetodi kasutusele võtmine muudab vana meetodi kasutamise aegunuks või isegi kõlbmatuks.

Autor mõönab, et suurema tõenäosusega muutuvad jälitusasutuste meetodid kui taktika, mistõttu on mitteteavitamise kontekstis vajalik hinnata konkreetse meetodi sisu ja rakendamise võimalikkust olukorras, kui selle kasutamine võib teavitamise või hilisema tutvustamise raames avalikuks saada. Järelduste ja hinnangute põhjal on lihtsam saavutada seisukoht toimingust teavitamise vajalikkuse või teavitamisest keeldumise põhjendatuses.

---

⁸⁵ E. Kergandberg, P. Pikamäe (koost) (Viide 5), lk 330.

⁸⁶ E. Kergandberg, P. Pikamäe (koost) (Viide 5), lk 330.

3.6 Tähtajaline ja tähtajatu mitteteavitamine

KrMS § 126¹³ lg 3 sätestab muuhulgas, et prokuratuur kontrollib teavitamata jätmise aluse olemasolu kriminaalasjas kohtueelse menetluse lõppemisel, kuid mitte hiljem kui üks aasta pärast jälitustoimingu loa tähtaja lõppemist. Käesolev säte on teavitamise regulatsiooni osas oluline, kuna sellest on võimalik täheldada, et maksimaalne aeg isiku suhtes teostatud jälitustoimingust mitteteavitamise osas on üks aasta. Selle aja täitumisel tuleb mitteteavitamise aluste puudumisel isikut, sealhulgas jälitustoimingu käigus oluliselt riivatud isikut, teostatud jälitustoimingust teavitada. Eelnimetatud sätte järgi täitub aasta jälitusloa tähtaja lõppemisest.

Praktikas võib see tähendada nt selliste isikute teavitamist, kelle suhtes jälitusmenetlusega kogutud informatsiooni ei käsitleta kriminaalmenetluses tõendina, mistõttu ei teki isikul õigust ka kriminaaltoimikuga tutvuda. Seega tuleneb seaduse kohaselt kohustus isikut teavitada tema suhtes teostatud jälitustoimingust või olulise riive esinemise korral isikut, kes on jälituse käigus tuvastatud. Töö autor mõonab, et võimalusel tuleks isikut siiski teavitada varasemalt, kui ühe aasta täitumisel jälitusloa tähtaja lõppemisest.

Magistritöö autori hinnangul saab mainitud sätte alusel sisustada ka termini „viivitamatult“ ajalise piiratluse tähendust ehk viivitamata teavitamise maksimaalne tähtaeg on üks aasta jälitusloa tähtaja lõppemisest. Erisused saavad tekkida ainult olukorras, kus esineb mitteteavitamise alus, mille põhjal on kohtul võimalik pikendada teavitamise tähtaega või lubada mitteteavitamine tähtajatult⁸⁷. KrMS § 126¹³ lg 4 kohaselt taotleb prokuratuur kohtult mitteteavitamise aluse püsimise korral luba tähtaja pikendamiseks, mille alusel on kohtul võimalik väljastada kohtumäärus, mille alusel teavitamata jätmise luba saab olla kas tähtajaline või tähtajatu.⁸⁸ Kriminaalmenetluse seadustiku varasemas redaktsioonis⁸⁹ puudusid sätted, mis oleksid reguleerinud kohtupoolse loa väljastamist, mis annaks õiguse isikut mitte teavitada tema suhtes läbi viidud jälitustoimingust kas tähtajaliselt või tähtajatult.

---

⁸⁷ KrMS § 126¹³ lg 4.

⁸⁸ KrMS § 126¹³ lg 4 – Kui ühe aasta möödumisel jälitustoimingu loa tähtaja lõppemisest ei ole jälitustoimingust teavitamata jätmise alus ära langenud, taotleb prokuratuur hiljemalt 15 päeva enne nimetatud tähtaja möödumist eeluurimiskohtunikult loa teavitamata jätmise tähtaja pikendamiseks. Eeluurimiskohtunik annab määrusega loa isiku teavitamata jätmiseks või keeldub loa andmisest. Isiku teavitamata jätmisel märgitakse määruses, kas teavitamata jätmise on tähtajatu või tähtajaline. Tähtajalise teavitamata jätmise korral märgitakse tähtaeg, mille jooksul jäetakse isik teavitamata.

⁸⁹ Viide 56.

Kriminaalmenetluse seadustiku kommenteeritud väljaandes on vana redaktsiooni kohta samuti välja toodud, et sättest (vana redaktsiooni KrMS § 121) ei nähtu, kas seadusandja on näinud ette võimaluse jätta isik jälitustoiminguga kaasnenud põhiõiguste riivist üldse teavitamata (edasilükkamise alused ei lange kunagi ära). Õigusselguse huvides peaks selline võimalus olema *expressis verbis* ette nähtud.⁹⁰ Hetkel kehtivas kriminaalmenetluse seadustikus on vastav õigusselguse põhimõte täidetud ning sätetes on välja toodud konkreetsed võimalused, mis puudutavad isiku tähtajalist või tähtajatut mitteteavitamist.⁹¹

Tähtajalise teavitamata jätmise puhul on seadusandjal lisaks ette nähtud võimalus, mille kohaselt olukorras, kus teavitamise tähtaja lähenemisel esinevad endiselt põhised, mille alusel ei ole võimalik isikut teavitada, tuleb prokuratuuril taotleda teavitamata jätmise loa pikendamist.⁹² Kirjeldatud juhul on kohtul võimalik teavitamata jätmise luba pikendada ning seaduse teksti tõlgendades võib sellises olukorras tekkida võimalus prokuratuuril taotleda kohtult tähtajatu mitteteavitamise luba.

Isiku põhiõigusi kõige rohkem riivav meede on kahtlemata jälitustoimingust tähtajatu mitteteavitamine. Kuna sellisel juhul ei saagi isik mitte kunagi teada, et tema suhtes on jälitustoimingut või toiminguid teostatud, peab olema tähtajatu loa väljastamine kohtu poolt igakülgsest põhjendatud. Ühtlasi peavad olema mitteteavitamise alused põhjalikult välja toodud prokuratuuri poolses taotluses.

Lisaks eelnevalt mainitule, peaks tähtajatu mitteteavitamise osas tulenema üheselt põhjendatud argument, et ka teatud aja möödudes ei võiks tekkida võimalust mitteteavitamise aluste äralangemiseks. Töö autor on arvamisel, et see on peamine ohukoht, mis võib tekkida. Seaduses on justkui ette nähtud selliseks olukorraks tähtajaline teavitamata jätmise luba, kuid siiski on seadusandja näinud ette ka võimaluse koheselt taotleda tähtajatut mitteteavitamise luba. Õigusriigi puhul saab üheselt eeldada, et tähtajatu mitteteavitamise luba on erandlik ning seda ei ole võimalik väljastada iga kaasuse puhul. Samas on autori arvates mõistlik taotleda koheselt tähtajatu luba, kui tähtajalise loa taotlemisel ollakse juba kindlad, et ühel hetkel tuleb

---

⁹⁰ E. Kergandberg, P. Pikamäe (koost) (Viide 5), lk 329.

⁹¹ KrMS § 126¹³ lg 4.

⁹² KrMS § 126¹³ lg 5 – Kui käesoleva paragrahvi lõikes 4 nimetatud eeluurimiskohtuniku antud teavitamata jätmise loa tähtaja lõppemisel ei ole käesoleva paragrahvi lõikes 2 nimetatud alus ära langenud, taotleb prokuratuur hiljemalt 15 päeva enne tähtaja lõppemist eeluurimiskohtunikult loa teavitamata jätmise tähtaja pikendamiseks. Eeluurimiskohtunik annab määrusega loa vastavalt käesoleva paragrahvi lõikes 4 sätestatule.

ikkagi taotleda tähtajatut luba. Sellisel juhul peavad ka tähtajalise loa taotlemisel esinema alused, millele tuginedes saab eeldada, et nende äralangemine on äärmiselt ebatõenäoline, mistõttu ei ole mõistlik taotleda korduvalt tähtajalist mitteteavitamise luba.

EIK lahendis *Klass jt. vs. Saksamaa* on märgitud, et hilisema teavitamise kohustuslikkuse puhul tuleb esmalt selgeks teha, kas see on praktikas üldse teostatav. Kohus on seisukohal, et ebaseaduslikud tegevused või oht, mille suhtes jälitustoiminguid on tehtud, võivad ka pärast varjatud toimingute lõppemist kesta veel aastaid või kauemgi. Seetõttu võib isiku hilisem teavitamine teostatud jälitustoimingutest rikkuda pikaajalise eesmärgi, mille suhtes toiminguid algselt tegema hakati. Samuti näeb kohus sellises olukorras ohtu jälitusasutuste meetodite ja taktika paljastamisele, mis halvemal juhul võib kaasa tuua ka nende asutuste salajaste töötajate avalikuks tuleku. Kohus leiab kokkuvõtlikult, et senikaua, kuni isiku põhiõiguste riive on toimunud seaduse⁹³ järgi õiguspäraselt, on vastavate aluste esinemisel toimingutest mitteteavitamine põhjendatud.⁹⁴

Juridica artiklis, mis käsitleb informatsioonilise enesemääramise õiguse seost jälitustegevusega, on artikli autor välja toonud võimaliku olukorra, mis võib tekkida seoses tähtajatu teavitamise loaga: „Nimelt kui alus ära langeb (nt salajane kaastöötaja või muu ohustatud isik sureb ning tema elu ei saaks enam jälitustoimingutest teada saamisel ohus olla), siis peaks teoreetiliselt isikut jälitustoimingust teavitama. Kuna seadus ei kohusta haldusorganit aluste jätkuvat olemasolu kontrollima, siis praktikas võib kõne alla tulla selline olukord, kus jälitustoimingust teavitamata jätmise alus on ära langenud, kuid jälitustoimingust isikut ei teavitata. Sellise olukorra vältimiseks on ilmselt parimaks lahenduseks siiski tähtajalise loa taotlemine kohtult.“⁹⁵

Kokkuvõtlikult saab tähtajatu mitteteavitamise suhtes väita, et hetkel kehtiv regulatsioon ei näe ette võimalust isikut hilisemal ajal teavitada, kui tema suhtes kehtib tähtajatu mitteteavitamise luba. Seega ka olukorras, kus teatud ajaperioodil nt langeb ära põhjus, mille alusel isiku suhtes tähtajatut luba taotleti, ei kohusta seadus isikut teostatud jälitustoimingust teavitama. Töö autori hinnangul kaasneks sellise regulatsiooni olemasoluga jälitusasutustele ebamõistlik halduskoormus, kui iga tähtajatu mitteteavitamise suhtes tuleks jätkuvalt regulaarselt kontrollida aluste esinemist. See tähendaks, et jälitustoimikuid ei oleks kaudses mõttes

⁹³ Viide 4.

⁹⁴ EIKo 5029/71, *Klass jt. vs. Saksamaa*.

⁹⁵ M. Rondel (Viide 49), lk 715-716.

võimalik lõpetada, sest aluse äralangemisel nt 10 aastat pärast jälituse lõpetamist, tuleks isikut tagantjärele teavitada.

Arvestades, et tähtajatu mitteteavitamine on oluline ning väheesinev erand, on autor praktilisele kogemusele tuginedes kindel, et iga sellesse kategooriasse liigituva kaasuse puhul on piisavad argumendid, millele tuginedes on mõistlik ja vajalik tähtajatut mitteteavitamist taotleda. Lisaks annab lõpliku seisukoha tähtajatu mitteteavitamise lubatavusele kohus, kes analüüsib nii prokuratuuri poolset taotlust kui ka lisab omapoolse põhjenduse, mille pinnalt peab tulenema üheselt mõistetav põhistus tähtajatuks teavitamata jätmiseks. Kokkuvõtlikult leiab autor, et hetkel kehtiv regulatsioon jälitustoimingust teavitamata jätmise aluste suhtes on piisav ning ühtib võimalusega taotleda kohtult tähtajalist või erandlikel juhtudel tähtajatut mitteteavitamist.

4. JÄLITUSEGA KOGUTUD ANDMETE TUTVUSTAMINE

4.1 Tutvustamise üldpõhimõtted

Pärast isiku teavitamist tema suhtes teostatud jälitustoimingust või tema suhtes jälituse käigus kaasnenud oluliselt riivist perekonna- või eraelu puutumatus vastu, tekib isikule seaduse kohaselt õigus tutvuda tema kohta jälitusega kogutud andmetega.⁹⁶ Andmete tutvustamise üldine regulatsioon on sätestatud KrMS § 126¹⁴ lg 1 esimeses lauses: „Isikul, keda on vastavalt käesoleva seadustiku §-le 126¹³ teavitatud, võimaldatakse soovi korral tutvuda tema kohta kogutud andmetega ja jälitustoimingu käigus tehtud foto, filmi, heli- või videosalvestise või muu teabetalletusega.“

Tutvustamise eriregulatsiooni suhtes tuleb tugineda jälitusest teavitamise korra⁹⁷ §-le 5, mis reguleerib jälitustoiminguga kogutud andmete tutvustamist. Nimetatud korra § 5 lg 1 kohaselt võimaldatakse isikul ehk tutvujal kas isiklikult või koos esindajaga tutvuda jälitustoiminguga kogutud andmetega jälitustoimingu teinud jälitusasutuse või jälitustoimingu tegemist taotlenud uurimisasutuse ametiruumides asutusega kokkulepitud ajal. Ühtlasi on nimetatud sätte alusel võimaldatud jälitus- või uurimisasutuse otsusel tutvustamine läbi viia kinnipidamisasutuses kinnipidamisasutusega kokkulepitud ajal. Sama korra § 5 lg 2 järgi on tutvujal mõjuval põhjusel õigus volitada notariaalselt kinnitatud volikirja alusel kolmanda isiku enda asemel tutvuma jälitustoiminguga kogutud andmetega. Samas lõikes on sätestatud, et kahtlustataval või süüdistataval on õigus saata andmetega tutvuma tema advokaadist kaitsja.

Magistritöö autor leiab kogemusele tuginedes, et praktikas esineb peamisi probleeme andmete tutvustamisel isikutele, kes viibivad kinnipidamisasutuses. Kuigi seadus annab jälitus- või uurimisasutusele õiguse viia andmete tutvustamine läbi kinnipidamisasutuses, siis tihtipeale ei ole nende toimingute tutvustamine selliselt tehniliselt võimalik. Seega taandub jälitusega kogutud andmetega tutvumise võimalus siiski peamiselt ainult jälitusasutuse ametiruumidesse. Kuivõrd esialgu tundub selline praktika vastuolus olevat isiku põhiõiguste või kaitseõiguse

---

⁹⁶ KrMS § 126¹⁴ lg 1.

⁹⁷ Viide 8.

tagamisega, siis erinevate õigusaktide koostoimel on kinnipeetaval sellegi poolest võimalus andmetega jälitusasutuse ruumides tutvuda.

Vangistusseaduse⁹⁸ (edaspidi VangS) § 33 lg 1 kohaselt on kinnipeetaval õigus taotleda vanglateenistuse ametnikult luba väljaviimiseks järelevalve all kuni kolmeks päevaks, kui tulenevalt vangistuse täideviimise eesmärkidest ei ole kinnipeetavale lühiajalise väljasõidu lubamine võimalik. Sama paragrahvi lõike 2 alusel kannab lühiajalise väljaviimise kulud kinnipeetav enne väljaviimist. VangS § 105 lg 2¹ p 7 järgi sätestatakse vangla kodukorras kinnipeetava lühiajaline väljasõit ja väljaviimine. Nimetatud normidest tulenevalt on seadusandja näinud ette võimaluse kinnipeetavale lühiajaliseks väljasõiduks või väljaviimiseks, mille alusel on kinnipeetaval võimalik kinnipidamisasutuselt seda taotleda. Kui kinnipeetav sellist õigust kasutada ei soovi, siis jälitusest teavitamise korra alusel on sellisel isikul näiteks võimalik volitada tema advokaadist kaitsjat tutvuma isiku suhtes kogutud jälitustoimingute materjalidega.⁹⁹

Töö autor peab vajalikuks välja tuua, et jälitusega kogutud andmetega tutvumine on isiku õigus, mitte kohustus.¹⁰⁰ Praktikas puudutab see autori hinnangul eelkõige kinnipeetavaid, kes ei soovi taotleda kinnipidamisasutuselt lühiajalist väljaviimist ning samuti selle eest tasuda. Probleemkoha paremaks arusaamiseks toob töö autor abstraktse näite, kus teavitatakse isikut A, kelle suhtes on jälitustoiminguid läbi viidud ning kelle puhul ei ole tegemist kinnipeetavaga. A elukoht asub Värskas ning jälitustoimingu läbi viinud jälitusasutus asub Tallinnas. Antud näite puhul tuleks A-l soovi korral sõita Tallinnasse, et tutvuda jälitusandmetega, mida tema suhtes koguti ning tekkiv transpordikulu tuleb A-l oma vahendite eest tasuda.

Seega tekib küsimus, mille alusel on kinnipidamisasutuses viibiv kinnipeetav erilisemas olukorras kui mõni teine vabaduses viibiv isik, kelle suhtes on samuti jälitustoiminguid teostatud. Kuna seaduse alusel on ka kinnipeetaval võimalus jälitusasutuse ametiruumidesse andmetega tutvuma minna või volitada seda tegema kedagi teist, siis ei pea autor vajalikuks kinnipeetavate suhtes erikohtlemist kohaldada ning leiab, et hetkel kehtiv regulatsioon ei piira kinnipeetava õigusi selliste andmetega tutvuda. Ühtlasi leiab autor, et olukorras, kus kinnipeetavale ei võimaldata kinnipidamisasutuse poolt väljaviimist jälitusasutusse, on see

---

⁹⁸ Vangistusseadus. – RT I, 03.03.2021, 2.

⁹⁹ Jälitusest teavitamise kord § 5 lg 2.

¹⁰⁰ KrMS § 126¹⁴ lg 1 sätestab, et andmetega võimaldatakse tutvuda isiku soovi korral.

piisav ja objektiivne põhjus, mille alusel on isikul pärast vabanemist õigus taotleda jälitustoiminguga kogutud andmetega tutvumise tähtaja ennistamist.

Õiguskantsleri Kantselei on analüüsinud samuti kinnipidamisasutuses viibivate isikute tutvumise võimalusi jälitustoimingu andmetega. Õiguskantslerile laekus kodaniku poolt taotlus, milles sooviti teada, kas VangS § 99 lg 1 teine lause ja jälitusest teavitamise kord § 5 lg 1 on kooskõlas Eesti Vabariigi põhiseadusega. Õiguskantsleri sõnul on mõlemad sätted kooskõlas PS-ga, kuna vahistatule on tagatud võimalus jälitusandmetega tutvuda. Vastuskirjas analüüsis Õiguskantsler sätteid, mida käesoleva töö autor eespool välja tõi ning tugines oma arvamuses nendele. Õiguskantsler tõi vastuskirjas samuti välja asjaolu, et kinnipidamiskohas viibivad isikud, kes on rikkunud ühiselu norme ning sellistele isikutele soodustuste tegemine (sõidutamine või transpordi kinnimaksmine) oleks ebaõiglane nende isikute suhtes, kes ei ole oma tegudega ühiselu aluseks olevaid väärtuseid kahjustanud, kuid kelle õigusi on samuti jälitustoiminguga riivatud. Seega ei ole vahistatutega paremas seisus need inimesed, kes on jälitustoimingust teavitamise ajal nt haiged, liikumispuudega või pikemalt välismaal ning peaksid ise tasuma kulutused, et minna nende suhtes kogutud andmetega tutvuma. Seoses andmete tutvustamise võimalusega kinnipidamisasutuses lisas Õiguskantsler, et selline asutus ei saa alati kõiki vajalikke tehnilisi vahendeid, mis on vajalikud andmete tutvustamiseks. Lisaks tekib küsimus jälitusasutuse ebaotstarbekast halduskoormusest.¹⁰¹

Kokkuvõtlikult märgib töö autor, et praktikas tagavad jälitusasutused seadusest tulenevalt võimaluse isikutele tutvuda andmetega, mis nende suhtes varjatud toimingutega kogutud on. Tutvuda ei ole võimalik ainult selliste andmetega, mille osas on väljastatud mitteteavitamise luba. Tutvumise õigus on tagatud võrdselt kõigile, kes selleks soovi avaldavad ning seepärast ei ole autor ka erialases töös tajunud, et hetkel kehtiv seadusandlus piiraks inimestel tutvuda sellise teabega, mille kogumisel on nende õigusi riivatud. Praktika pinnalt nähtub, et tihtipeale on tutvustamisega seotud probleemkohad kunstlikult tekitatud ning nendest ei peegeldu objektiivset soovi andmetega tutvumiseks sellisel eesmärgil, milleks seadus võimaluse loonud on.

---

¹⁰¹ Ü. Madise. Vahistatu võimalused jälitustoimikuga tutvumiseks. Tallinn: Õiguskantsler 05.12.2019 nr 6-1/191770/1906048 (kättesaadav autori juures).

4.2 Andmetega tutvumise tähtaeg

Jälitusest teavitamise korra § 4 lg 1 alusel tuleb isikul jälitustoiminguga kogutud andmetega tutvumise soovi korral esitada jälitusasutusele 30 päeva jooksul teate kättetoimetamise päevast alates kirjalik või elektrooniliselt digiallkirjastatud avaldus. Seega algab 30 päevane tähtaeg alates ajast, millal isik reaalset teate kätte sai. Pärast isikupoolset avaldust jälitusega kogutud andmetega tutvumiseks, teavitab jälitusasutus korra § 4 lg 2 kohaselt isikut jälitustoiminguga kogutud andmetega tutvumise ajast ja kohast 30 päeva jooksul. Korra § 4 lg 3 järgi on isikul õigus tutvuda jälitustoiminguga kogutud andmetega kolme kuu jooksul arvates päevast, millal jälitusasutus sai isiku avalduse.

Olukorras, kus tutvustamiseks kuuluvate andmete maht on väga suur, võib seaduse järgi kolme kuu pikkust tähtaega ka pikendada¹⁰². Samuti on isikul õigus mõjuval põhjusel taotleda jälitustoiminguga kogutud andmetega tutvumise tähtaja ennistamist.¹⁰³ Nagu töö autor eelnevalt märkis, võib tutvumise tähtaja ennistamine aset leida kinnipidamisasutusest vabanenud isiku puhul, kellele ei võimaldatud kinnipidamisasutuse poolt lühiajalist väljaviimist jälitusasutusse andmetega tutvumiseks. Samuti võivad tähtaja ennistamise alla kuuluda muud objektiivsed asjaolud, nt tervislikud või mõjuvad eraelulised põhjused.

Tähtaja ennistamise rahuldamise või rahuldamata jätmise otsustab jälitusasutus isiku poolt saadetud vastava avalduse põhjal.¹⁰⁴ Viimasena nimetatud sätte põhjal on jälitusasutustele antud kaalutusotsus, mille pinnalt otsustatakse tähtaja ennistamise suhtes. Praktikast tuleb töö autori hinnangul lähtuda sellise otsuse tegemisel eelkõige inimlikest aspektidest ning mitte tekitada inimesele ebamõistlikku bürokraatlikku olukorda.

Autori kogemuste pinnalt esineb praktikast aeg-ajalt näiteid, kus isik soovib andmetega tutvuda, kuid ei ilmu kohale. Kui isik mitteilmumisest ette ei teavita, tekib küsimus, kas sellisel juhul on põhjendatud tähtaja ennistamine ning kui ei ole, kas inimese õigust andmetega tutvumiseks on rikutud. Autori arvates tuleb selliste juhtumite osas lähtuda põhimõttest, et riivesubjektile on võimaldatud andmetega tutvumist, kuid inimene ei ole seda võimalust kasutanud. Kuna tutvumine on inimesele vabatahtlik, leiab autor, et isiku teavitamine jälitustoimingust on

¹⁰² Jälitusest teavitamise kord § 4 lg 4.

¹⁰³ Jälitusest teavitamise kord § 4 lg 5.

¹⁰⁴ Jälitusest teavitamise kord § 4 lg 6.

peamine moodus anda teada, et tema põhiõigusi on varjatud toiminguga riivatud. Kui isik avaldab soovi andmetega tutvuda, kuid keeldub hilisemalt selle õiguse realiseerimisest, ei ole tähtaja ennistamisest keeldumist põhjust käsitleda rikkumisena. Kokkuvõtlikult on oluline teavituse edastamine õiguste riivest ning on iga inimese oma valik, kas soovitakse riive tekitanud toiminguga käigus kogutud andmetega põhjalikumalt tutvuda või mitte.

4.3 Andmete tutvustamise läbiviimine

Jälitusest teavitamise korra § 5 lg 3 alusel koostatakse jälitustoiminguga kogutud andmete tutvustamise kohta protokoll, milles peab sisalduma:

1. jälitustoiminguga kogutud andmetega tutvumise aeg ja koht;
2. tutvustatud andmete loetelu;
3. jälitustoiminguga kogutud andmeid tutvustava jälitusasutuse nimi ning kohalviibivate isikute nimed.¹⁰⁵

Protokolli sisulise osa moodustab tutvustatud andmete loetelu, kus kajastuvad andmed, mida isiku kohta jälitustoiminguga on kogutud. Autor märgib, et andmed, mida isikule tutvustatakse, peavad olema otseses seoses konkreetse isiku suhtes tehtud jälitustoiminguga või toiminguga, millega on kaasnenud isiku perekonna- või eraelu puutumatusel oluline riive. Töö autori tähelepanek seisneb praktikas, kus andmetega tutvuda soovivad isikud arvavad esialgu, et jälitusega kogutud andmetega tutvuma tülles võimaldatakse neile näha kogu jälitusmenetluse sisu. Seaduse kohaselt saab siiski tutvustada isikule üksnes tema kohta kogutud informatsiooni, mis on saadud jälitustoimingu teostamisel.¹⁰⁶ Praktikas kaasneb sellega osade isikute puhul huvi kadumine andmetega tutvumise suhtes, kuna töö autori hinnangul tekitab isikutes tihtipeale suuremat huvi jälitusmenetluse detailsem sisuline pool kui konkreetsed kogutud andmed ainult nende enda kohta.

Lisaks jälitustoiminguga kogutud andmete tutvustamisele, on Riigikohus määruses 3-1-1-1-17 kirjutanud: „Ehkki KrMS § 126¹⁴ lg 1 esimene lause räägib üksnes jälitustoiminguga kogutud andmetega tutvumisest, on kolleegium leidnud, et sellest sättest tuleneb analoogia korras ka isiku õigus tutvuda dokumentidega, mis on olnud jälitustoiminguga tema kohta andmete

¹⁰⁵ Jälitusest teavitamise kord § 5 lg 3 punktid 1-3.

¹⁰⁶ KrMS § 126¹⁴ lg 1 esimene lause sätestab, et isikul on soovi korral võimalik tutvuda üksnes tema kohta kogutud andmetega. Sellest normist saab järeldada, et isikul ei ole õigust tutvuda sellise teabega, millest nähtuvad andmed, mis teda ei puuduta.

kogumise aluseks. Kuna jälitustoiming riivab isiku põhiõigusi, peab isikul olema lisaks tema kohta kogutud andmetega tutvumisele õigus veenduda ka selles, et nende andmete kogumine on olnud õiguspärane. Järeldust, et KrMS § 126¹⁴ lg 1 esimene lause hõlmab õigust tutvuda jälitustoimingu loa ja selle aluseks olnud prokuratuuri taotlusega, kinnitab seegi, et KrMS § 126¹⁴ lg 1 esimese lause peamine eesmärk on tagada isikule tõhus võimalus vaidlustada jälitustoimingu seaduslikkust, sh kasutada KrMS § 126¹⁶ lg-ga 1 antud õigust esitada määruskaebus kohtu poolt jälitustoiminguks loa andmise määruse peale.¹⁰⁷

Kokkuvõtlikult tagab selline kohtu seisukoht piisava võimaluse isikule oma õiguste kaitseks, kui jälitusasutus võimaldab isikul tutvuda ka jälitustoimingu tegemise aluseks olnud jälitusloaga. Kuna jälitusloas peavad sisalduma põhjused ja argumendid, mille alusel on võimalik jälitusluba isiku suhtes prokuratuuril või kohtul väljastada, tuginedes sealhulgas *ultima ratio* põhimõttele¹⁰⁸, siis seeläbi saab isik loaga tutvumisel rakendada vajadusel kaebeõigust väljastatud jälitusloa suhtes. Seejuures on töö autori arvates siiski vajalik, et isik avaldaks eraldi soovi jälitusloaga tutvumiseks. Vastasel korral on jälitusasutusel kohustus tutvustada üksnes jälitustoimingu käigus kogutud andmeid, sest seadus ei kohusta jälitusasutust tutvustama jälitusluba eraldiseisvalt. Juhul, kui isik soovib lisaks jälitusega kogutud andmetele tutvuda ka jälitusloaga, saab sellises olukorras tugineda kohtu praktikale, mille kohaselt on analoogia korras võimalik isikule ühtlasi ka luba tutvustada.

Jälitusest teavitamise korra § 5 lõiked 4-10 sätestavad detailsemad punktid, mis puudutavad jälitustoiminguga kogutud andmete tutvustamist. Eraldi väljatoomist väärrib korra § 5 lg 7, mille alusel tutvumiseks esitatud andmetest koopiat ei tehta. Ühest küljest puudutab nimetatud lõige praktikas esinevaid olukordi, kus isikud soovivad sageli koopiaid jälitustoiminguga kogutud andmetest, mida jälitusasutus neile tutvustab. Kuivõrd seadus keelab koopiate väljastamise jälitusega kogutud andmete kohta, siis tuleb tõlgendada, kas isikul on õigus saada koopiat jälitusloast, mille alusel jälitustoiming on tehtud.

Riigikohus on lahendis 3-1-1-37-14 märkinud järgmist: „KrMS § 126¹⁴ räägib läbivalt jälitustoiminguga kogutud andmetest. Jälitustoiminguga kogutud andmetest kõneleb ka kord, sh § 5, milles on kehtestatud kopeerimiskeeld. Koopiaid ei tohi teha jälitustoiminguga kogutud

¹⁰⁷ RKKKm 3-1-1-1-17, p 52.

¹⁰⁸ KrMS § 126¹ lg 2 kohaselt on jälitustoiming lubatud, kui andmete kogumine muude toimingutega või tõendite kogumine muude menetlustoimingutega ei ole võimalik, ei ole õigel ajal võimalik või on oluliselt raskendatud või kui see võib kahjustada kriminaalmenetluse huve.

Riigikohus on määruses 1-17-7461 märkinud, et tutvustamise puhul tuleb kõigepealt otsustada, kas RSVS § 8 p-s 1 nimetatud teavet isikule on võimalik isikule tutvustada. Juhul, kui tutvustamine on võimalik, kustub RSVS § 8 p 1 kolmanda lause alusel tutvustatud teabe salastatus. Samuti kinnitab kohus seisukohta, mille kohaselt sõltub salastatuse kustumine teabe tutvustamisest. Seetõttu ei ole kohtu väitel võimalik tutvustamise üle otsustamisel tugineda asjaolule, et tegemist on salastatud teabega.¹¹²

Kokkuvõtlikult on riigikohus kujundanud seisukoha, et isikule jälitusega kogutud andmete tutvustamisel tuleb lähtuda teabe sisust, mitte asjaolust, et tegemist on riigisaladusega. See tähendab, et tutvustamiseks kuuluvate andmete osas tuleb hinnata selle teabe seost isikuga, kes soovib jälitustoiminguga kogutud andmetega tutvuda ning tutvustamisele kuuluva teabe ulatus saab kujuneda üksnes selle seosest isiku endaga. Kuna seaduse kohaselt kustub riigisaladus osas, mida isikule tutvustatakse¹¹³, siis ei tohigi andmete tutvustamisel tugineda riigisaladusele osas, mida isikule on vajalik tutvustada. Riigisaladus saab nii jälituslubade kui ka jälitustoiminguga kogutud andmete raames kehtima jääda üksnes sellises ulatuses, mida isikule ei tutvustata. Praktikas tähendab see andmeid, mis ei puuduta konkreetse isikuga puutumuses olevat teavet või sellist infot, mille suhtes on antud luba mittetutvustamiseks.

4.5 Jälitustoiminguga kogutud andmete tutvustamata jätmine

Kohtulahendite pinnalt esineb enim vaidluskohti seoses jälitusega kogutud andmete mittetutvustamise osas. Ka praktikas taandub andmete tutvustamata jätmine tihti peale õigusnormide ja nende sisu tõlgendamisele, kus jälitusasutuste ja prokuratuuri tõlgendused lähevad sageli vastuollu kaitsjate põhjenduste ja argumentidega. Samas on positiivne, et kohtud on andmete tutvustamata jätmise regulatsiooni üsna palju analüüsinud ning seekaudu põhjendanud erinevaid argumente, mille üle osapoolte vahel vaidluskohti tekib.

KrMS § 126¹⁴ lg 1 teise lause kohaselt võib prokuratuuri loal kuni vastava aluse äralangemiseni jätta tutvustamata andmed:

1. teiste isikute perekonna- või eraelu kohta;

¹¹² RKKKm 1-17-7461, p 16.

¹¹³ RSVS § 8 lg 1.

2. mille tutvustamine võib kahjustada teise isiku seadusega tagatud õigusi ja vabadusi;
3. mis sisaldavad riigisaladust või salastatud välisteavet või teise isiku seadusega kaitstud saladusi;
4. mille tutvustamine võib seada ohtu jälitusasutuse töötaja, politseiagendi, variisiku, salajasele koostööle kaasatud isiku või jälitustoimingus osalenud muu isiku või nende lähikondsete elu, tervise, au, hea nime või vara;
5. mille tutvustamine võib seada ohtu politseiagendi, variisiku ja salajasele koostööle kaasatud isiku õiguse hoida koostööd saladuses;
6. mille tutvustamise tulemusena võidakse edastada teavet jälitusasutuse meetodite, taktika ja jälitustoimingu tegemisel kasutatava vahendi kohta;
7. mida ei ole võimalik eraldada ja esitada selliselt, et neist ei ilmneks andmed, mis on loetletud käesoleva lõike punktides 1–6.¹¹⁴

Riigikohus on oma lahendis 3-1-1-1-17 märkinud järgmist: „KrMS § 126¹⁴ lg 1 esimeses lauses sätestatud õigus ei ole piiratud. Lõike teine lause näeb erinormina ette seitsmepunktilise loetelu alustest, mille esinemisel võib jälitusasutus prokuratuuri loal jätta lõike esimese lause kohaselt tutvustatavad andmed – sh jälitustoimingu loa ja selle aluseks oleva taotluse teksti – osaliselt või täielikult tutvustamata.¹¹⁵ /.../ Menetlusedokumendi, mida KrMS § 126¹⁴ lg 1 esimese lause kohaselt tuleks isikule tutvustada, võib jätta tutvustamata üksnes osas, milles see sisaldab KrMS § 126¹⁴ lg 1 p-des 1–7 nimetatud teavet, mille tutvustamine on seadusega üheselt keelatud või mille tutvustamata jätmise suhtes eksisteeriv huvi kaalub üles teabe tutvustamata jätmisega kaasneva õiguste riive.“¹¹⁶

Kohtu seisukohtadest nähtub, et andmete tutvustamata jätmisel on tegemist eelkõige kaalutusotsusega, kus tutvustamata jätmisega kaasnev riive isiku suhtes, ei tohi kaaluda üle huvi põhjuste osas, mille tõttu vastavaid andmeid ei ole seaduse järgi võimalik tutvustada. Selleks, et tasakaalustada kõigi osapoolte huve ning vähendada võimalikult palju riivet isiku osas, kelle suhtes on jälitustoiming läbi viidud või kelle perekonna- või eraelu puutumatus on oluliselt riivatud, tuleks tutvustamata jätta ainult see osa, mis realselt vastab seaduses välja toodud alustele, mille kohaselt on õigus teave tutvustamata jätta.

¹¹⁴ KrMS § 126¹⁴ lg 1 p-d 1-7.

¹¹⁵ Viide 107, p 53.

¹¹⁶ Viide 107, p 54.

Riigikohus on lahendis 3-1-1-1-17 pakkunud ühe võimalusena välja, et isikule väljastatakse tutvumiseks väljavõtted terviktekstist, kus see osa teabest, mis tutvustamisele ei kuulu, on kinni kaetud.¹¹⁷ Töö autori hinnangul on selline lähenemine ka praktikas kasutusel ning tegemist on mõistliku variandiga, kuidas jälitusasutus saab kaitsta oma meetodeid ja taktikaid õiguslike aluste kaudu, mille põhjal on võimalik selline osa jätta tutvustamata ning isik, kelle suhtes riive on aset leidnud, saab tutvuda tema kohta kogutud andmetega sellisel määral, mis on võimalik.

KrMS § 126¹⁴ lg 1 p 3, mis annab võimaluse jätta tutvustamata eelkõige riigisaladusega kaitstud andmeid, on säte, mille tõlgendamisel võib tekkida eksimusi. Nimetatud punkti eesmärgiks on kaitsta teavet, mille sisuline olemus teabena on riigisaladus ning seda punkti ei tohi käsitleda alusena igale toimingule, mida jälitusmenetluses tehakse. Kuna jälitusmenetlusega teostatavad toimingud on kõik sisuliselt käsitletavad riigisaladusena, siis riigisaladusena kaitstav teave praegusel juhul eeldab, et jälitusega saadakse teada nt teabe kohta, mis enne jälitusmenetlusse puutumist oli juba riigisaladus. Riigikohtu lahendis 3-1-1-14-14 on kohus selgitanud sama punkti suhtes järgmist: „KrMS § 126¹⁴ lg 1 p 3 peab kolleegiumi hinnangul aga silmas eelkõige olukorda, kus jälitustoimik sisaldab teavet, mis on riigisaladus või salastatud välisteave, sõltumata selle kogumisest jälitustoiminguga; näiteks salvestatakse jälitustoimingu käigus vestlus, mille käigus arutatakse riigisaladusena käsitletavaid andmeid.“¹¹⁸

Õiguslikult huvitav probleemkoht on praktikas tekkinud kaasuse pinnalt, mille kohta on Riigikohtu lahend 1-19-6490. Mainitud kohtuasja sisu puudutas jälitustoimingutega kogutud andmete tutvustamisest keeldumist, kus prokuratuur jättis kahtlustatavale osaliselt tutvustamata erinevate jälitustoimingute load. Prokuratuur tugines KrMS § 126¹⁴ lg 1 punktidele 4 ja 5 ehk eesmärgiga mitte seada ohtu salajasele kaastööle kaasatud isikut ning tema õigust hoida koostööd saladuses.¹¹⁹ Kahtlustatava kaitsjad vaidlustasid prokuratuuri otsuse uurimiskaebemenetluse korras, mille Ringkonnakohus ka rahuldab, kohustades jälitusasutust ja prokuratuuri tutvustama kahtlustatavale ja tema kaitsjatele kõiki prokuratuuri määrusega tutvustamata jäetud andmeid. Ringkonnakohtu arvates ei nähtunud jälituslubade kinni kaetud tekstis teavet, mis vastaks KrMS § 126¹⁴ lg 1 p-de 4 ja 5 alustele ega ka muudele nimetatud lõikes olevatele punktidele.¹²⁰

¹¹⁷ Viide 107, punktis 54 Riigikohus märgib: „KrMS § 126¹⁴ lg 1 esimese lause alusel jälitustoimingu loa ja prokuratuuri taotluse tervikteksti asemel nende väljavõtted, kust on osa teabest (tekstist) KrMS § 126¹⁴ lg 1 p-de 1–7 alusel eemaldatud (nt kinni kaetud).“

¹¹⁸ RKKKm 3-1-1-14-14, p 666.

¹¹⁹ RKKKm 1-19-6490, p 30.

¹²⁰ Viide 119, p 31.

Ringkonnakohtu määrus jõustus, kuna prokuratuur seda ei vaidlustanud. Siiski jättis prokuratuur ringkonnakohtu määruse täitmata ning koostas uue sisuliselt samadele argumentidele tugineva määruse, millega jäeti tutvustamata sama tekst.¹²¹ Uues määrukses, mis puudutas jälitusega kogutud andmete tutvustamata jätmist, tugines prokuratuur KrMS § 126¹⁴ lg 1 p-le 6 (jälitusasutuse meetodite ja taktika kaitse – autori märkus), põhjendades, et hetkel vaidluse all olevate lõikude puhul kohus ei leidnud, et nende tutvustamata jätmiseks puudub punktist 6 tulenev alus.¹²² Kahtlustatava kaitsja tõi välja, et prokuratuur tugines sisuliselt teabe tutvustamata jätmisel mõlemas loas samadele faktilistele asjaoludele, kuigi osutas teisele õigusnormile.¹²³

Riigikohus toob enda kokkuvõttes välja järgmist: „Ringkonnakohus nentis prokuratuuri määruskaebust lahendades õigustatult, et praeguse kaebemenetluse esemeks saab olla üksnes küsimus, kas prokuratuuril oli õigus koostada uut luba. Kuivõrd prokuratuuril selline seadusest tulenev õigus puudus, ei ole vaja hinnata, kas kõnealustes kohtumäärustes sisalduvate andmete tutvustamata jätmise aluseks olnud põhjendused on ka sisuliselt õiged. Mittenõustumist Tartu Ringkonnakohtu /.../ väljendatud seisukohtadega saanuks prokuratuur väljendada määrust vaidlustades. Seda prokuratuur ei teinud, vaid asus õigustama seisukohta, miks ta ei soovi jõustunud kohtumäärust täita.“¹²⁴ Kohus lisas: „Kui prokuratuur saaks jälitustoiminguga kogutud andmete tutvustamata jätmise õiguslikku alust korduvalt muuta, ei saaks teavitatud isik olla kindel, et ka prokuratuuri loa vaidlustamise ja kaebuse rahuldamise korral saavutab ta taotletava eesmärgi - jälitustoiminguga tutvustamata jäetud teabe tutvustamise.“¹²⁵

Magistritöö autor leiab, et kõnealuse kaasuse puhul on arusaadav kohtu õiguslik seisukoht, mille kohaselt ei tohi jälitusandmete tutvustamata jätmise õiguslikku alust muuta, kui selle suhtes on kehtiv kohtuotsus, mis siiski kohustab andmeid tutvustama. Praeguses olukorras saab nõustuda kohtu seisukohaga, et prokuratuur oleks pidanud kohtumääruse vaidlustama. Samas loob käesolev kohtulahend töö autori hinnangul ohtliku pretsedendi, kus kohus ei nõustu prokuratuuri poolsete põhjendustega andmete tutvustamata jätmise osas. Seetõttu peitub probleemkoht pigem KrMS § 126¹⁴ lg 1 punktide 4, 5, 6 kohaldamises jälitusega kogutud andmete tutvustamata jätmise alusena. Eelmainitud punktid on oma sisult väga konfidentsiaalsed ning on igati loogiline, et nendes punktides sisalduv teave ei tohi kuuluda

¹²¹ Viide 119, p 33.

¹²² Viide 119, p 21.

¹²³ Viide 119, p 27.

¹²⁴ Viide 119, p 34.

¹²⁵ Viide 119, p 35.

avalikustamisele. Seega võib sellise teabe avalikuks saamisega kaasneda suur oht isikutele, kes osutavad kaasabi ning laiemas vaates on ohus jälitusasutuste meetodid ja taktika, kui selle kaitseks olevad argumendid vaidlustatakse ning kohustatakse sellist teavet isikule tutvustama.

Töö autor näeb ühe lahendusena, et eelmainitud teavet ei tohiks jälituslubades ega ka jälituslubade taotlustes sellisel kujul mainida, et olukorras, kus hilisemas menetlusstaadiumis kohustatakse lubasid kogu ulatuses isikule tutvustama, ei esineks seal sellist informatsiooni, millega võiks kaasneda oht erinevate isikute paljastamisele või jälitusasutuse meetodite ja taktika avalikuks tulekuks. Praktikas võib aga esmaseks murekohaks sellise lähenemise juures kujuneda asjaolu, et nii-öelda vähemfaktilise dokumendi kirjutamisel ei pruugi täituda *ultima ratio* nõue jälituslubades. See tähendab, et teistpidi on ohus jällegi jälituslubade rahuldamine, kui nende väljastamise aluseks ei nähtu piisavaid aluseid. Samas loob selliste aluste liialt detailne kirjeldamine jällegi ohu olukorraks, kus nt jälitusloa osaline või täielik mittetutvustamine vaidlustatakse ning kohtu poolt kohustatakse dokumenti kas osaliselt või täielikult isikule siiski tutvustama. Autori hinnangul kujutab see ohtu jälitusasutuste tegevusele ning ühiskonna vaates võivad kuritegelike eluviisidega isikud saada teada meetoditest ja taktikast, mis muudab nende tabamise õiguskaitseasutustele äärmiselt keeruliseks.

Kokkuvõtlikult tagab seadus andmete tutvustamata jätmise regulatsiooniga sobivad alused, millele tuginedes on võimalik kaitsta neid hüvesid, väärtuseid või tegevusi, mille üldsusele teatavaks saamine kahjustaks oluliselt jälitusasutuste poolt sarnaste meetmete rakendamist tulevikus. Siinjuures on autori arvates probleemiks pigem vähene põhjuste selgitamine ning riskide kirjeldus, millest nähtuks üheselt andmete tutvustamisega kaasnev oht jälitusasutuste tegevusele. Töö autori hinnangul on jälitusasutuste ülesandeks nende ohtude varajane välja selgitamine ning ettenägelikkus võimalike ohtude tekkeks tulevikus, millega saaksid prokuratuur ja kohus jälituslubade väljastamisel arvestada. Jälituse puhul on vajalik omada teadlikkust toimingute reaalsest sisust, kuna seadusandja on jälitustoiminguid kirjeldanud normide vahendusel üsna abstraktselt. Seetõttu võib üksnes teoreetilisel lähenemisel jääda esialgu ebaselgeks teatud toimingute sisuline eesmärk ning võimalikud ohukohad, mis kõikide andmete tutvustamisega kaasneda võivad.

5. KAEBUSE ESITAMINE SEoses JÄLITUSTOIMINGUGA

Jälitustoiminguga seotud kaebuse esitamine on reguleeritud KrMS §-s 126¹⁶, mille esimese lõike kohaselt võib kohtu poolt jälitustoiminguks antud loa andmise määruse peale esitada määruskaebuse.¹²⁶ Teine lõige käsitleb kaebuse esitamist jälitustoimingu käigu, sellest teavitamata jätmise ja sellega kogutud andmete tutvustamata jätmise suhtes ehk KrMS § 228 mõttes, mis käsitleb uurimisasutuse ja prokuratuuri tegevuse peale kaebamist.¹²⁷

Edasikaebeõigust analüüsinud riigikohtunik Eerik Kergandberg on märkinud, et tema hinnangul on edasikaebeõigus põhiõigusena (PS § 24 lg 5 mõttes) mõeldud tagama kohtulahendite kui omamoodi tervikdokumentide ja mitte kohtulahendi sisuks olevate erinevate menetlusotsuste vaidlustamist, eesmärgiga kontrollida nende õigsust. Samas leiab ta, et kohtupraktika on asunud seda omamoodi korrigeerima.¹²⁸ E. Kergandberg toob näiteks Riigikohtu lahendi 3-1-1-48-15, kus kriminaalkolleegium pidas iseseisvalt võimalikuks piirata KrMS § 126¹⁶ sätestatud kohtukaebeõigust ilma põhiseaduslikkuse järelevalveta.¹²⁹

Artiklis tsiteerib riigikohtunik nimetatud lahendi punkti 20: „KrMS § 126¹⁶ lg-s 1 sätestatud tuleb ajaloolise ja teleoloogilise ning süstemaatilise tõlgendamise tulemina mõista viisil, et jälitustoiminguks antud kohtu loa seaduslikkust ei saa määruskaebe korras vaidlustada kriminaalasja sisulise kohtuliku arutamise ajal. Kolleegiumi arvates ei moonuta selline kaebeõiguse puudumine kaebe õiguse olemust põhiseaduse § 11 mõttes. Samal põhjusel puudub kolleegiumi hinnangul alus ka määruskaebe esitaja alternatiivse taotluse rahuldamiseks ja põhiseaduslikkuse järelevalve menetluse algatamiseks seoses määruskaebeõiguse piirangu väidetava vastuoluga PS §-dega 3, 11, 12, 13, 14, 15 ja 24.“¹³⁰

Kokkuvõtlikult on E. Kergandberg kirjutanud edasikaebeõiguse suhtes: „Tõenäoliselt olukorras, kus Riigikohus on ise olukorra kangelaslikult lahendanud, ei kavatsegi seadusandja

¹²⁶ KrMS § 126¹⁶ lg 1.

¹²⁷ KrMS § 126¹⁶ lg 2.

¹²⁸ E. Kergandberg. Kohtukaebeõigus, eriti edasikaebeõigus Riigikohtu ja eriti kriminaalkolleegiumi praktikas. Tallinn: Juridica 4/2018, lk 280.

¹²⁹ E. Kergandberg. (Viide 128), lk 282.

¹³⁰ E. Kergandberg (Viide 128), lk 282.

tegutsema hakata. Seesuguses olukorras ei ole ta seda minu teada kunagi teinud. See tähendab seda, et Riigikohtu pikaajase praktikaga fikseeritakse, mis kuulub mingisuguse KrMS §-s 385 loetletud polüfunktsionaalse kohtumääruse olemuslikku sisusse ja mis mitte ning nii tekib tõenäoliselt teatav nimekiri nendest KrMS §-s 385 loetletud menetluslikest otsustest, mis – kuuludes küll iseenesest mitte vaidlustatavate kohtumääruste sisusse – on sellegi poolest eraldi määruskaebe korras vaidlustatavad.“¹³¹

Arvestades, et juhul, kui isik vaidlustab uurimiskaebemenetluse raames prokuratuuri poolt koostatud jälitustoiminguga kogutud andmete mittetutvustamise loa, tuleb kohtul jälitusloa õiguspärasuse hindamiseks võrrelda nii jälitusloa originaalteksti kui ka väljatrükki, milles mittetutvustamisele kuuluv osa on kinni kaetud. Andes analüüsi kohta hinnangu ja vastuse mittetutvustamise aluseks olevate argumentide suhtes, tuleb töö autori arvates seda kohtul teha viisil, millega ei kaasneks ohtu tutvustamiseks mittekuuluvate osade avalikuks tulekuks. Seetõttu ei saa kohtupoolsed põhjendused sisaldada detaile tekstiosade suhtes, mille suhtes prokuratuur on näinud ette nende osade kinni katmist. Samas peab kohtupoolne järeldus olema piisavalt põhjalik, et sellest nähtuks mittetutvustamise aluseks olevate punktide põhjendus.

Riigikohus on lahendis 1-18-5236/8 märkinud analoogset: „Lahendades jälitustoimingu loa vaidlustamise menetluses kaebust selle loa ja prokuratuuri taotluse osalise tutvustamata jätmise peale, ei saa ringkonnakohus esitada mõistagi üksikasjalikke põhjendusi selle kohta, milliseid konkreetseid andmeid ja miks jälitustoimingu loas ning prokuratuuri taotluses varjata tuleb. Seetõttu on paratamatu, et kohtu kaalutlused määruskaebuse rahuldamata jätmise korral jäävad asja eripära arvestades teatud ulatuses abstraktseteks. Kuid sellele vaatamata peab kohtumääruse põhjendustest piisaval määral nähtuma, et kohus on tõepoolest tutvunud lisaks prokuratuuri määrusele ka jälitustoimingu loa ja prokuratuuri taotluse terviktekstidega ning võrrelnud neid osaliselt varjatud dokumentide tekstidega.“¹³²

Riigikohtu lahendis 3-1-1-89-15 on kolleegium lisaks välja toonud, et jälitustoimikus sisalduva teabe puhul, mida seaduse kohaselt ei saa menetlusosalistele tutvustada, on kohtul kohustus põhjendada sellise teabe avaldamise võimatust. Ühtlasi tuleb avaldamise võimatuse korral kohtul käsitleda *ultima ratio* põhimõtte kontrolli tulemust kohtuotsuses.¹³³

¹³¹ E. Kergandberg (Viide 128), lk 287-288.

¹³² RKKKm 1-18-5236, p 13.

¹³³ RKKKm 3-1-1-89-15, p 27.

Riigikohus on edasikaebeõigust analüüsinud põhjalikult lahendis 3-1-1-1-17, kus on kolleegiumi poolt välja toodud, et jälitustoiminguga kogutud andmete tutvustamata jätmise peale esitatud kaebuse lahendamisel tehtud kohtumäärus on KrMS § 385 p 14 kohaselt uurimiskaebemenetluse erandina määruskaebemenetluses vaidlustatav. Kohtu hinnangul laieneb selline kord jälitustoimingute tegemise aluseks olnud dokumentide¹³⁴ tutvustamata jätmisele ning samuti menetleja poolsele tegevusetusele, kui jälitusasutus jätab andmed tutvustamata ilma KrMS § 126¹⁴ lg 1 teise lause kohaselt nõutava prokuratuuri loata.¹³⁵

Seoses määruskaebuse esitamisega lisab kolleegium: „Olukorras, kus isik esitab KrMS § 126¹⁶ lg 1 kohaselt määruskaebuse kohtu poolt jälitustoiminguks loa andmise määruse peale, mõjutab selle loa ja viimase aluseks olnud taotluse tutvustamise ulatus vahetult seda, kuivõrd tõhusalt saab isik määruskaebemenetluses jälitustoimingu loa õiguspärasusele vastu vaielda. Seega on jälitustoimingu loa ja selle aluseks olnud prokuratuuri taotluse teksti osalise tutvustamata jätmise õiguspärasuse hindamine käsitatav osana õiglase ja efektiivse määruskaebemenetluse eelduste loomisest.“¹³⁶

Kolleegium toob ohukohana välja kaebetähtajaga seonduvalt: „KrMS § 387 lg-st 1 tulenev kaebetähtaeg ei võimalda isikul oodata jälitustoimingu loa andmiseks tehtud kohtumääruse vaidlustamisega senikaua, kuni uurimiskaebemenetluses lahendatakse küsimust, kas jälitustoimingu loa ja selle aluseks olnud taotluse teksti osaline tutvustamata jätmine oli põhjendatud või mitte. Ühtlasi tähendaks see, kui isik peaks jälitustoimingu loa ja prokuratuuri taotluse terviktekstiga tutvumiseks läbima uurimiskaebemenetluse ka juhul, kui ta samal ajal vaidlustab jälitustoimingu loa õiguspärasust, kahe paralleelse menetluse toimumist. Seejuures on tõenäoline, et ringkonnakohtust algav määruskaebemenetlus jälitustoimingu loa õiguspärasuse hindamiseks jõuaks lõpule varem kui selle loa osalist tutvustamata jätmist puudutav uurimiskaebemenetlus, kus tuleb esmalt pöörduda prokuratuuri ja maakohu poole. Seega kui isik saavutaks uurimiskaebemenetluse resultaadina õiguse tutvuda jälitustoimingu loa ja prokuratuuri taotluse terviktekstiga, juhtuks see tavaliselt alles siis, kui isiku määruskaebus jälitustoimingu loa peale on juba lahendatud.“¹³⁷

---

¹³⁴ Kolleegiumi hinnangul saab selliste dokumentidena käsitleda nii kohtu luba kui ka prokuratuuri taotlust.

¹³⁵ Viide 107, p 57.

¹³⁶ Viide 107, p 58.

¹³⁷ Viide 107, p 59.

Riigikohus on sellise olukorra lahendusena tõlgendanud KrMS § 126¹⁶ esimest lõiget selliselt, et selle alusel määruskaebust lahendaval ringkonnakohtul on ühtlasi pädevus vaadata läbi sama isiku kaebus määruskaebuses vaidlustatud jälitustoimingu loa ja selle aluseks olnud prokuratuuri taotluse teksti osalise tutvustamata jätmise peale. Tuginedes kolleegiumi seisukohale tuleks ringkonnakohtul kirjeldatud olukorras eelkõige kontrollida, kas jälitusandmete osas, mille kohta on tutvustamata jätmise luba, esineb mõni KrMS § 126¹⁴ lg 1 p-des 1–7 sätestatud alus. Kohtu hinnangul allub jälitusasutuse ja prokuratuuri õiguslik hinnang nimetatud küsimuses täielikult kohtulikule kontrollile. Olukorras, kus kohus leiab, et jälitustoimingu loa või selle aluseks olnud prokuratuuri taotluse teksti osaline varjamine on alusetu, tuleks ringkonnakohtul kohustada jälitusasutust ja prokuratuuri tutvustama isikule ka seda teksti osa, mis jäeti algse loa alusel alusetult tutvustamata.¹³⁸

Autori arvates on võimalik kokkuvõtlikult hinnata, et kehtiva regulatsiooni kohaselt on tagatud igakülgsed võimalused kaebuse esitamisel nii määrus- kui ka uurimiskaebemenetluse raames. Kaasuste kohtulikuks lahendamiseks on seadusandja poolt koostatud normide põhjal esmatähtis tõlgendada erinevate sätete kohaldamise võimalikkust olenevalt asjaoludest. Samas leiab töö autor, et olemasoleva kohtupraktika pinnalt on Riigikohus teinud mitmeid lahendeid, kus on käsitletud üsna suures mahus ka jälitustoimingute ja jälituslubadega seotud kaebusi ning nendest tulenevalt võimalikke tõlgendusviise normide kohaldamiseks. Seetõttu on positiivne, et olemasolevate lahendite pinnalt saab teha järeldusi asjaolude suhtes, millega seoses esineb praktikas rohkem kaebusi.

Kohtupraktika pinnalt nähtub, et ühelt poolt on prokuratuuril vajalik väga põhjalikult välja tuua ja selgitada neid aluseid, mille pinnalt leitakse, et isikule ei ole võimalik jälitusega kogutud andmeid nt osaliselt tutvustada. Teisest küljest on ringkonnakohtul saabunud kaebuse korral vajalik igakülgselt põhjendada, kas prokuratuuri loaga lubatud andmete tutvustamata jätmine vastab seaduses toodud võimalikele alustele. Nii positiivse kui ka negatiivse vastuse korral tuleb kohtul esitada põhistus, mille analüüs peaks loa andmise vajalikkuse puhul kirjeldama avaldamise võimatust ning vastavate aluste puudumisel, kohustama jälitusasutust ja prokuratuuri neid andmeid isikule siiski tutvustama.

---

¹³⁸ Viide 107, p-d 60-62.

6. EKSPERTINTERVJUU

Käesoleva magistritöö raames viis autor läbi 05.11.2020 suulise ekspertintervjuu Õiguskantsleri Kantselei õiguskorra kaitse osakonna vanemnõunikuga Odyn Vosman, kelle üheks tööülesandeks on tutvuda erinevate järelevalvete poolt teostatud järelevalvemenetlustega ning kontrollida seeläbi nii järelevalvetoimikute sisulist menetlemist kui ka isikute teavitamise ja tutvustamise regulatsiooni järgimist. Ekspertintervjuu eesmärk oli uurida Vosmanilt, millised probleemkohad esinevad tema hinnangul (tuginedes järelevalvete teostatud kontrollkäikude tulemustele) hetkel järelevalvetoimingust teavitamisel ja andmete tutvustamisel. Intervjuus käsitleti eelkõige kontrollkäike Politsei- ja Piirivalveameti prefektuuridesse.

Esmalt uuriti intervjuueeritavalt, kas tema hinnangul on hetkel kehtivates õigusaktides ette nähtud järelevalvetoimingutest teavitamise ja teavitamata jätmise õiguslikud alused piisavad. Vosmani sõnul võib reaalse kaasuse põhjal öelda, et seaduse taha asi ei jää – pigem esineb probleeme olemasolevate normide tõlgendamise ja rakendamise vahekorra. Intervjuueeritava hinnangul on oluline mõista seaduse tõlgendamise ja rakendamise vahekorra. Praktikas tähendab see, et teavitamata jätmise olukordi võiks olla rohkem, kuna hetkel teavitatakse inimesi, kelle puhul on küsitav juba nende menetluse käigus tuvastamise vajadus. Murekoht ei ole Vosmani arvates niivõrd olulise riive hindamises, vaid pigem teavitamisega seotud üldpõhimõtete järgimisel.

Intervjuueeritava sõnul on kehtiv järelevalvetoimingust teavitamist puudutav õiguslik raamistik üldiselt piisav. Vosmani hinnangul võiks teavitamise esmane kohustus alles kohtueelse menetluse lõpus, kuna praktikas püsib kriminaalmenetluse kahjustamise alus enamasti kogu aeg, kui kohtueelne menetlus veel kestab. Samuti annaks see võimaluse kokku hoida (ajalist) ressursi ja vältida inimlikku unustamist teavitamisel. Vosman lisas, et võimalus teavitada võiks olla ka varem (alati ei pruugi see menetlust kahjustada), kuid kohustus võiks tekkida alles pärast kohtueelse menetluse lõppemist. Intervjuueeritava arvates ei mõjutaks see ka kaitseõiguse tagamist, sest praktikas ei teavitata enamikel juhtudel isikuid niikuinii enne kohtueelse menetluse lõppu, kui kaitsjatele tehakse kättesaadavaks kogu kriminaalasja materjalid. Lõpetatud kriminaalasjade puhul on siiski vajalik hinnata, kas teostatud järelevalvetoimingud olid õiguspärased või mitte. Vosmani hinnangul tagaks selline regulatsioon normi vastavuse tegeliku praktikaga.

Vosman märkis, et juhul, kui jälitusasutus näeb juba ette, et isikule ei soovita tutvustada jälitustoimingutega kogutud andmeid ehk esinevad tutvustamata jätmise alused, siis tuleks tõsiselt kaaluda, kas isikut ikka on vaja teostatud toimingutest teavitada. Teavitamata ja tutvustamata jätmise alused tihti kattuvad. Intervjueeritav rõhutas, et teavitamise korral on oluline mõelda lisaks kriminaalmenetluse kahjustamise alusele ka seda, kas teavitamine võib kahjustada teise isiku õigusi või jälitusasutuse meetodeid ja taktikat.

Intervjueeritav tõi praktika pinnalt välja ka soovitusel, et jälitustoimingu load võiksid olla antud isikute suhtes eraldi. Põhjuseks toob ta välja, et eraldi vormistatud luba on formaalselt paremini põhjendatud ning hilisemalt on võimalik paremini hinnata loa vajalikkuse aluseid. Praktikas on lisaks sagenenud, et prokuratuuri poolt väljastatavate jälituslubade puhul on mitteteavitamise luba¹³⁹ kirjutatud juba jälitusloa sisse. Vosmani hinnangul tekitab see küsimuse, kas mitteteavitamise alust on võimalik alati kaks kuud ette näha hetkel, kui jälitusluba väljastatakse. Lisaks tekib intervjueeritava arvates probleem jälitustoimingute infosüsteemiga, kus registreeritakse kõik jälitusload, taotlused ja teavitamata jätmised. Olukorras, kus mitteteavitamise luba kirjutatakse jälitusloa sisse, ei ole infosüsteemist võimalik saada adekvaatset statistikat teavitamata jätmise lubadest.

Töö autor uuris intervjueeritavalt, millised on praktikas enamlevinud murekohad jälitustoimingust teavitamisel. Vosmani sõnul on üheks sisuliseks probleemiks jälitustoimingust teavitamise teate eksitav ehk ebatäpne sisu. Näiteks märgitakse teatele vale alus isiku menetlusliku staatuse kohta¹⁴⁰. Kuna seadus kohustab teavitama jälitustoimingu ajast ja liigist, siis on oluline, et see kajastuks ka teatel. Vosman tõi näitena teabe salajase pealtkuulamise, mille puhul on arusaadav, et toimingut teostati teatud ajaperioodi jooksul, kuid näiteks ühepäevase matkimise puhul tuleks teatele märkidagi konkreetne kuupäev, millal toiming teostati.

Kokkuvõttes peab teade olema inimesele arusaadav toimingu osas, mida on teostatud. Praktikas juhtub sageli, et teate põhjal jääb isikule nii-öelda hullem mulje teostatud jälitusest (eriti selle ajalisest mahust), kui seda reaalselt tehti. Seetõttu ongi Vosmani arvates oluline läbi mõelda, keda ja kuidas teavitada. Formaalse probleemina toob intervjueeritav välja teavitamisest

¹³⁹ Mitteteavitamise loa puhul on käesoleval hetkel mõeldud eelkõige KarS § 126¹³ lg 2 p-s 1-3 olevaid aluseid, mille põhjal on võimalik prokuratuuril anda jälitustoimingust mitteteavitamise luba kuni vastava aluse äralangemiseni.

¹⁴⁰ Siinkohal on mõeldud nt olukorda, kus jälitustoimingu teostamisel on isiku perekonna- või eraelu puutumatus oluliselt riivatud, kuid teatest nähtub nagu oleks isiku suhtes läbi viidud jälitustoiming.

unustamise ehk jälitusasutus pole isikut nt õigeaegselt teavitanud. Üldiselt on olukord paremaks läinud ning viimase paari aasta jooksul esineb teavitamistega seoses vähem probleeme, kui näiteks viis aastat tagasi.

Intervjueeritavalt küsiti ka praktiliste probleemide kohta, mis on praktikas tekkinud olulise riive tuvastamisel. Vosmanile on kohati jäänud mulje, et vahel ei viitsita olulist riivet tuvastada. Seaduse kohaselt on nn kolmandate (jälitustoiminguid läbinud) isikute teavitamisel kaks eeldust: tema perekonna- või eraelu riive on oluline ning isik peab olema menetluse käigus tuvastatud. Intervjueeritava sõnul tuleks esmalt alati hinnata, kas isikut üldse on vaja tuvastada. Kui isik on tuvastatud, siis alles seejärel peab hindama, kas õiguste riive oli oluline või mitte.

Oluliseks riiveks saab kindlasti pidada näiteks olukorda, kus toiminguga saadakse teavet, mida saab isiku vastu (nt süüteomenetluse alustamiseks) kasutada. Intervjueeritava sõnul tuleb näiteks varjatud jälgimise puhul hinnata keskkonda, kus toimingut tehti. Avalikus kohas ei teki probleeme, kuna avalikus ruumis on kõigil võimalik kõike näha ja jälgida. Pigem esineb praktikas raskusi sisulise külje mõtestamisega isiku tuvastamisel ja riive määramisel. Probleemkohana näeb Vosman selliseid olukordi, kus riive olemasolu ja olulisust asutakse hindama olukorras, kus isik ei ole veel tuvastatudki. Kindlasti ei ole õige hakata inimesi tuvastama üksnes selleks, et neid jälitustoimingust teavitada.

Intervjueeritavalt küsiti ka ettepanekuid, mida jälitusasutused võiksid muuta jälitustoimingutest teavitamisel. Vosmani sõnul on kõige aluseks korralik jälitustoimik, kus on ametniku poolt koostatud mõtestatud nimekiri menetluse käigus tuvastatud isikutest, kelle õigusi on toiminguga oluliselt riivatud. Ametnik peab sisuliselt mõtlema, kas esineb oluline riive või mitte ehk tegemist on üsna loominguilise ülesandega. Vosmani hinnangul ei ole vajalik ilmingimata seadust muuta, sest probleemid on enamasti inimkesksed. Küll aga väheneksid tema hinnangul teavitamise formaalsed rikkumised, kui seaduse muudatusega tehakse teavitamine kohustuslikuks alles kohtueelse menetluse lõpus (ehk siis seadustatakse tegelik olukord).

Töö autor uuris intervjueeritavalt lisaks, kas Eestis on piirkondade lõikes teavitamiste praktika osas võimalik välja tuua suuremaid erinevusi. Vosmani arvates saab eristada Lõuna ja Lääne piirkonda, kus esineb vähem probleeme, Põhja ja Ida piirkonnast. Kõige rohkem probleeme teavitamistega esineb tema hinnangul Ida regioonis, kus üheks probleemkohaks võib pidada

ametnike keelebarjääri. Põhja piirkonnas on Vosmani hinnangul teavitamiste mõttes ülekoormus.

Teostatud jälitustoimingu tutvustamisega seonduvalt uuriti intervjueeritavalt, millised on selles valdkonnas praktikas enamlevinud probleemid. Vosman tõi välja sama murekoha ehk probleemid saavad alguse olukordades, kus teavitatakse isikut, kellele hiljem ei tutvustata tema suhtes läbi viidud jälitustoimingute andmeid. Sellisel juhul tuleks kaaluda, kas isiku suhtes on vajalik taotleda juba eelnevalt mitteteavitamise luba. Teise probleemina tõi Vosman välja tutvustatava materjali (teksti) osalise kinni katmise, mille suhtes on luba jätta need isikule tutvustamata. Praktikas esineb olukordi, kus teksti osa kaetakse kinni lohakalt, mistõttu on isikul ikkagi võimalik seda lugeda. Seeläbi on muuhulgas oht, et paljastatakse riigisaladust.

Kinnipeetavate puhul on kerkinud probleemid, kuidas seal tutvustamist läbi viia. Vosman leidis, et seadusega on tagatud kinnipeetavate põhiseaduslik õigus tutvuda nende suhtes teostatud jälitustoimingu andmetega. Selleks nähakse ette erinevad alternatiivid: näiteks tutvumise tähtaja ennistamise või kinnipeetava advokaadi või teise esindaja poolt andmetega tutvumise võimalused. Samuti leidis Vosman, et kinnipeetavatele tutvustamisel ei teki ka kaitseõigusega probleeme, sest seadus võimaldab isiku kaitsjal jälitusandmetega tutvuda.

Intervjueeritavalt küsiti, kas kuriteoliikide suhtes esineb kindlaid erisusi, kui isik soovib tema suhtes läbi viidud või olulise riive kaasa toonud jälitustoimingu andmetega tutvuda. Vosmani hinnangul soovivad jälitusandmetega tutvuda eelkõige korrupsiooni ja majandusalaste kuritegudega seotud isikud, kus tutvuda soovijate protsent on hinnanguliselt 90%. Samuti on näha, et sageli soovivad andmetega tutvuda isikud, kelle perekonna- või eraelu puutumatus on jälitustoiminguga oluliselt riivatud. Lisaks võib välja tuua riigiametnikud, kelle suhtes on läbi viidud jälitusmenetlus ning kes soovivad vägagi tutvuda jälitusega kogutud andmetega.

Töö autor küsis intervjueeritavalt, millised on praktikas enamlevinud probleemid, mille alusel on jälituslubasid hilisemalt õigustühiseks kuulutatud, kui isik on esitanud kaebuse teostatud toimingu suhtes. Vosmani hinnangul on peamiseks murekohaks olnud jälitusload, kus *ultima ratio* põhimõtte ei ole piisavalt põhjendatud. Samuti on esinenud olukordi, kus loas on põhjendatud, miks on vajalik jälitust teostada, kuid pole põhjendatud piisavalt, milleks konkreetset jälitustoimingut on vajalik teostada. Vosmani arvates on kõrgema astme kohtus pigem tühistatud eeluurimiskohtunike kohtumääruseid. Näiteks on ringkonnakohus tühistanud jälitusloa ka olukorras, kus puudub piisav kuriteokahtlus.

Viimasena uuriti intervjueeritavalt, kas teostatud jälitustoimingust mitteteavitamise lubade arv on pigem kasvutrendis või on nende väljastamise arv püsinud stabiilsena. Vosmani hinnangul on kriminaalmenetluse ajal väljastatud prokuratuuri poolt mitteteavitamise load püsinud samas suurusjärgus. Tähtajatuid mitteteavitamise lube on viimasel ajal esinenud rohkem ning Vosmani arvates võiks neid taotleda veelgi enam, kui selleks esinevad reaalsed alused. Seega pigem on trend mitteteavitamise lubade osas kasvav, kuid samas hindas Vosman, et need load on olnud ka sisulised. Pigem on probleemiks, et liiga vähe kaalutakse põhjendusi mitteteavitamise lubade osas.

Kokkuvõttes leiab magistr töö autor, et tuginedes intervjueeritava vastustele ja hinnangutele, võib väita, et hetkel kehtiv üldine õiguslik regulatsioon jälitustoimingust teavitamise ja tutvustamise valdkonnas on sobilik. Ka töö autor nõustub intervjueeritavaga, et teavitamise esmane kohustus võiks seaduse kohaselt tekkida alles kohtueelse menetluse lõpus. Samuti nõustub töö autor tuginedes enda kogemustele intervjueeritava seisukohtadega, mille järgi eeldab teavitamine eelkõige ametnikupoolset mõistmist jälituse sisust ning seejärel loogilise hinnangu andmist teavitamise vajalikkusele.

KOKKUVÕTE

Käesoleva magistritöö eesmärk oli analüüsida jälitustoimingust teavitamise ja jälitustoiminguga kogutud andmete tutvustamise õiguslikku regulatsiooni Eestis ning seeläbi leida vastus esitatud uurimisküsimustele. Autor seadis uurimisobjektideks, kas hetkel kehtivas regulatsioonis on jälitustoimingust teavitamisega seotud õigumõistete suhtes piisav selgus nende rakendamise osas ning kas regulatsioon tagab piisavad õiguslikud alused, mille põhjal on võimalik jätta isik jälitustoimingust teavitamata või mitte tutvustada isikule tema suhtes jälitusega kogutud andmeid.

Autori poolt püstitatud hüpoteeside kohaselt ei ole hetkel kehtivas jälitustoimingust teavitamise regulatsioonis osade mõistete suhtes piisavat õigusselgust, kuid seadusandja on taganud piisavad seaduslikud alused, mis võimaldavad jätta isiku jälitustoimingust teavitamata või kogutud andmed tutvustamata. Püstitatud uurimisküsimustele vastuse andmiseks ning hüpoteesi kohta seisukoha võtmiseks analüüsis autor magistritöös jälitustoimingust teavitamise, andmete tutvustamise ja kaebe esitamise õiguse seadusandlust ning viis läbi ekspertintervjuu Õiguskantsleri Kantslei nõunikuga.

Jälitusest teavitamise ja jälitustegevuse käigus kogutud andmete tutvustamise vajaduse paremaks mõistmiseks, koostas töö autor esmalt kokkuvõtte, mis hõlmas Eesti jälitusstatistikat aastatel 2013-2020. Justiitsministeeriumi poolt koostatud erinevate aastate statistiliste aruannete kaudu on võimalik saada ülevaade jälitustegevusest, mida Eestis erinevate jälitusasutuste poolt teostatud on. Kokkuvõtlikult nähtus, et kajastatud ajaperioodi vältel on iga-aastaselt vähenenud uute jälitustoimikute avamise arv. Sellega paralleelselt on stabiilselt langenud nii prokuratuuri kui ka kohtu poolt väljastatud jälituslubade arv ning sellest tulenevalt ka jälitusest teavitamiste arv seoses väiksema hulga jälitusmenetluste läbiviimisega. Jälitusstatistika aruannetest nähtus, et viimaste aastate jooksul on sagenenud praktika, mille kohaselt võib ühes jälitusloas olla kajastatud mitu erinevat jälitustoimingu luba. Statistikast nähtus, et enim kasutatakse jälitustoiminguid raskete või suure kahjuga kuritegude puhul. Nende alla liigituvad nt narkokuriteod, kuritegelike ühenduste tegevus, suuremahulised maksukuriteod ja korruptsioon.

Jälitustegevuseks liigitus kuni 2013. aastani elektrooniliselt side ettevõtjalt pärinevad andmed ehk kõneeristused. Seadusandja otsustas siiski kõneeristused liigitada menetlustoiminguteks ning käesoleval ajal ei ole sellel puhul tegemist jälitustegevusega. Samas on viimastel aastatel üha enam räägitud elektroonilise side ettevõtjalt pärinevate andmetega kaasnevast riivist andmesubjektile. Seeläbi on analüüsitud eelkõige kõneeristusega kaasnevat andmemahutu ning seda, kui detailselt on kõneeristustega võimalik saada ülevaade andmesubjekti elukorraldusest. EIK on oma otsustes väljendanud, et sideandmete päringuga kaasnevat riivet ei ole küll üheselt võimalik võrrelda jälitustoiminguga kaasneva riivega, kuid sellegi poolest tuleb ka kõneeristuse puhul hinnata riive ulatust andmesubjekti suhtes.

Märkimisväärne on Euroopa Kohtu poolt 2021. aasta märtsis koostatud otsus, milles kohus leidis, et elektroonilise side ettevõtjalt andmete nõudmine on põhjendatud ainult raskete kuritegude menetlemisel, sealhulgas näiteks terrorismikuritegude puhul. Seejuures ei täpsustanud kohus, mida raske kuritegevuse all täpsemalt mõeldud on. Töö autori hinnangul võib nimetatud seisukoht tulevikus kaasa tuua kehtiva seadusandluse muudatuse, mille kohaselt ei pruugi enam kõikide kuriteoliikide puhul kõneeristuste päringute tegemine põhjendatud olla. Autor tõi ühe võimaliku lahendusena välja kõneeristuste kasutamise selliste kuritegude puhul, mis liigituvad jälitusmenetlust võimaldavate kuritegude kataloogi. Selliste süütegude puhul on seadusandja arvestanud, et nimetatud kuritegude menetlemisel on jälitusasutustel põhjendatud juhul ja loal võimalik rakendada toiminguid, mis on isikute põhiõiguste suhtes rohkem riivavad.

Jälitustoimingust teavitamise eesmärk on tagada isikule põhiõiguste kaitse, kuna teavitamise kaudu järgneb isikul võimalus tutvuda tema kohta kogutud andmetega ning seeläbi kaasneb õigus esitada kaebus tema suhtes teostatud varjatud toimingute läbiviimise peale. Samuti tagab teavitamise kohustuslikkus garantiid, et riik ei sekkuks isiku põhiõigustesse ega riivaks neid ilma põhjendatud õigusliku aluseta. Autori arvates väljendub nimetatu teadmises, et jälitustoiminguga riivatud inimesel on hiljem õigus tema suhtes teostatud varjatud tegevuse kohta teada saada. Töö autor on seisukohal, et jälitustegevusest teavitamist tuleb üldiselt käsitleda kui kohustust ning sellega on vajalik kriminaalmenetluse läbiviimisel arvestada, kui tõendite kogumisel on põhjendatud jälitustoimingute rakendamine. Siiski ei ole võimalik teavitamise kohustuslikkust käsitleda alati ühekülgsest ning arvestada tuleb erisusi, mille alusel on muude hüvede, õiguste või tegevuste kaitseks põhjendatud mitteteavitamine.

Jälitustoimingust teavitamise saab jagada kaheks olenevalt riivesubjektist: teavitada tuleb isikut, kelle suhtes jälitustoiming tehti ning samuti tuvastatud isikut, kelle põhiõigusi

jälitustoimingu käigus oluliselt riivati. Mõlema variandi vahel võib esineda alternatiivina olukord, kus inimese õigusi on riivatud otseselt tema suhtes teostatud varjatud toiminguga ning lisaks kaasneb samale isikule oluline riive mõne teise jälitustoimingu raames. Magistritöö autori kogemuse pinnalt esineb praktikas suuremal määral probleeme olulise riive määratlemisel. Isiku teavitamise vajadus on ilmselge juhul, kui tema suhtes on väljastatud jälitusluba, kuigi erandina võib esineda alus isiku mitteteavitamiseks. Olulise riive tuvastamisel tuleb esmajoones tugineda seadusele. Samas on töö autori arvates õiguste riive olulisuse hindamine ja seisukoha võtmine osaliselt loomingu protsess, kuna seadusandja ei ole täpsustanud olulise riive sisulist poolt. Seetõttu oleneb riive ja selle olulisuse hindamine konkreetsest riigiametnikust, kes sellega tegeleb.

Autor nõustub Õiguskantsleri Kantselei vanemnõunikuga Odyn Vosman, kes läbi viidud ekspertintervjuu käigus leidis, et oluliseks saab pidada eelkõige sellist õiguste riivet, kus varjatud toiminguga on kogutud teavet, mida saab isiku suhtes kasutada näiteks süüteo menetluse alustamiseks. Intervjueeritava hinnangul on riive määratlemisel samuti esmatähtis hinnata, kas isik on tuvastatud. See tähendab, et riive olulisust ei ole mõtet hinnata, kui isik ei ole tuvastatud.

Autori tööpraktikas on tekkinud vaidluskohti lisaks juhtudel, kus isiku õigusi on riivatud avalikus kohas ning tuleb otsustada, kas riivet tuleb käsitleda olulisena või nii-öelda paratamatuna. Avalikus kohas teostatud varjatud toimingute puhul kehtib praktikas tavapäraselt reegel, et inimese perekonna- või eraelu riive ulatus ei ole oluline, kuna avalikus ruumis on inimeste tegevused nähtavad kõigile, kes seal parasjagu viibivad. Seetõttu tuleb autori arvates riive ulatuse ja olulisuse hindamisel lähtuda peamiselt varjatud toimingu kestvusest ja samuti toimingu sisuliselt eesmärgist. Kui näiteks jälitustoimingu raames jälgitakse sõidukis viibivat kaasreisijat pikema aja vältel erinevates kohtades liiklemas, siis autori hinnangul on sellise toimingu käigus oluliselt riivatud ka sõidukijuhi õigused, sest paratamatult on temagi varjatud toimingu tegemise käigus pidevalt vaatluse all olnud.

Eeltoodule lisaks on probleemne õigusmõiste „viivitamata“, mis jälitustoimingust teavitamise seisukohalt on tihtipeale ebaselge ja osaliselt määratlemata. Kuna seaduse kohaselt tuleb isikut teavitada pärast jälitusloa lõppemist viivitamata, siis praktikas toimub inimeste teavitamine üldjuhul hetkel, kui kohtueelne menetlus on lõppenud. Seda eelkõige põhjusel, kuna varasem teavitamine võib kahjustada oluliselt kriminaalmenetlust. Magistritöö käigus läbi viidud ekspertintervjuu käigus leidis ka intervjueeritav, et tegemist on olukorraga, kus kehtiv

õigusnorm ei ole vastavuses praktikaga. Intervjueeritava ja samuti töö autori hinnangul võiks seadusandja poolt ette nähtud jälitustoimingust teavitamise kohustus tekkida alates hetkest, millal kohtueelne menetlus on lõppenud. Samas ei tohiks see välistada võimalust teavitada inimest teistsuguste asjaolude korral ka varasemalt.

Kokkuvõtlikult leidis magistr töö autori arvates kinnitust hüpotees, et seadusandja ei ole taganud hetkel kehtiva jälitustoimingust teavitamise regulatsiooniga osade õigusmõistete piisavat selgust ning see toob praktikas kaasa vaidluskohti sätete rakendamise üle. Autori seisukohalt on normi tõlgendamise võimalikkus küll vajalik, kuid sellega ei tohiks kaasneda olukorda, kus mõiste määratlus pole piisavalt selge või ei vasta seadusandlus vajalikul määral tegelikule praktikale. Tagajärg sellistel puhkudel võib olla normi raskendatud rakendamine või ebaotstarbekate juriidiliste vaidluste tekkimine, mille ärahoidmise tagaks normi vastavus praktikaga.

Seadus näeb lisaks ette võimaluse isikut tema suhtes läbi viidud jälitustoimingust mitte teavitada. Kuna jälitustoiminguga kaasnev riive isiku põhiõigustele on üldiselt kõigi varjatud toimingute puhul laiaulatuslik, peab mitteteavitamise alus selgelt üle kaaluma konkreetse riive, mis isikule jälitustoiminguga kaasnenud on. Seaduse kohaselt on võimalik isikut varjatud toimingust mitte teavitada, kui teavitamine võib kriminaalmenetlust oluliselt kahjustada, teise isiku seadusega tagatud õigusi ohtu seada või jälitusasutuse meetodeid ja taktikat paljastada. Nimetatud alustest on autori hinnangul praktikas enamlevinud teavitamise edasilükkamine eesmärgiga vältida kriminaalmenetluse olulist kahjustamist. See tähendab, et inimene saab tema suhtes läbi viidud jälitustoimingust ajaliselt hiljem teada, kui teavitamisega kaasnev risk menetluse kahjustamiseks on ära langenud.

Seadusandja on reguleerinud, et mitteteavitamine saab olla tähtajaline ja tähtajatu. Nagu eelnevalt mainitud, kestab kriminaalmenetluse kahjustamise võimalus praktikas üldjuhul perioodil, millal kohtueelne menetlus käib. Seetõttu on praktikas nimetatud eesmärgil teavitamise edasilükkamine üldjuhul põhjendatav tähtajalise looga. Teise isiku õiguste ning jälitusasutuse meetodite ja taktika kaitse on peamised seaduslikud alused, millele tuginedes on võimalik kohtult taotleda isiku tähtajatut mitteteavitamist teostatud jälitustoimingu suhtes. Meetodite ja taktika kaitse, mille põhjal varjatud toiminguid tehakse, on teadmised jälitustegevusest, mille avalikuks tulek võib suurel määral kahjustada või välistada sarnaste tegevuste rakendamise tulevikus. Seetõttu on nende kaitse väga vajalik ning autori arvates kaalub see sageli üle isiku teavitamise vajalikkuse. Seejuures peab konkreetse meetodi või

taktika kaitse põhjendatus olema adekvaatne ja objektiivselt vajalik. Autori hinnangul ei ole tegemist õigusliku alusega, millega kaasneks võimalus kõikide erinevate varjatud tegevuste suhtes mitteteavitamist taotleda.

Jälitustoimingust teavitamisel järgneb isikul seaduses ettenähtud aja jooksul õigus tutvuda tema suhtes jälitusmenetluse käigus kogutud andmetega. Tutvustamise osas on kohus leidnud, et lisaks jälitusega kogutud andmetele, on isikul õigus tutvuda ka jälitustoimingu loaga, mille alusel jälitust teostatud on. Seeläbi saab isik tutvuda jälitusloas välja toodud põhjendustega ning ühtlasi võimaldab loaga tutvumine tagada isikule parema õiguste kaitse olukorras, kus isik leiab, et tema suhtes väljastatud jälitusluba ei ole õiguspärane või põhjendatud. Praktikas esineb autori hinnangul probleeme tutvustamisega, kui kinnipidamisasutuses viibiv isik soovib tema suhtes kogutud jälitusandmetega tutvuda, kuid jälitusasutuste praktika kohaselt toimub andmetega tutvumine üldjuhul ainult jälitusasutuse ruumides. Samas võimaldab seadus kinnipeetaval taotleda kinnipidamisasutuselt lühiajalise väljasõidu luba minna andmetega jälitusasutusse tutvuma või taotleda vabanedes tutvumise tähtaja ennistamist. Seega ei ole tegemist kinnipeetava õiguste rikkumise või piiramisega, kui jälitusasutus keeldub andmete tutvustamisest kinnipidamisasutuses.

Analoogselt teavitamise regulatsiooniga, esineb jälitusega kogutud andmete tutvustamise osas prokuratuuril võimalus jätta kuni põhjuse ära langemiseni teatud osa andmetest kas osaliselt või täielikult tutvustamata. Seadus eristab erinevaid mittetutvustamise aluseid, kuid olenemata põhjusest, mille järgi tuleks jätta andmed isikule tutvustamata, eeldab otsus piisavat kaalutlust. Tutvustamata jätmisega kaasnev riive isiku suhtes ei tohi üle kaaluda huvi asjaolude osas, mille tõttu ei ole vastavaid andmeid seaduse kohaselt võimalik tutvustada. Jälitusasutuste tegevuse kaitseks võimaldab seadus jätta tutvustamata andmed, kui need võivad seada ohtu asutusega seotud isiku, salajase kaastöötaja või jälitusasutuse meetodid ja taktika. Seega on seadusandja konkreetselt ette näinud selliste õiguste, tegevuste ja teadmiste kaitse, mille avalikuks tulekuga kaasnev kahju kaalub üle jälitussubjekti õiguste riivega kaasneva kahju.

Töö autori arvates võib praktikas tekkida probleeme pigem jälitustegevuse sisulise poole mõistmisega kohtu poolt. Juhul, kui varjatud toimingute sisu ja eesmärk ei ole üheselt arusaadavad, võib tekkida olukord, kus kohus ei näe vajadust jätta inimesele andmed tutvustamata. Samas võivad need andmed sisaldada informatsiooni jälitusasutuste tegevusest, millega kaasneb otsene risk jälitusasutuste meetoditele ja taktikale sarnaste toimingute läbi viimiseks ning halvemal juhul oht isikutele, kes osutavad kaasabi. Autor näeb selles murekohta,

kuna kohtukaasuse pinnalt on esinenud olukord, kus kohus ei pidanud vajalikuks jätta jälitusluba isikule tutvustamata, kuigi jälitusasutusel ja prokuratuuril oli teistsugune seisukoht. Seega saab ühe lahendusena välja pakkuda, et jälitusload ega -taotlused ei tohiks sisaldada andmeid, millega võib kaasnedä hilisem oht jälitusasutuste tegevusele. Keeruliseks muudab sellise praktika rakendamise *ultima ratio* põhimõtte kohaldamine, mille järgi peab jälituslubades olema toimingü vajadus igakülgset põhjendatud ning peab nähtuma, miks ei ole vähemriivavate meetoditega eesmärgi saavutamine võimalik.

Jälitustoimingust teavitamata ning jälitusega kogutud andmete tutvustamata jätmist võimaldavad seaduslikud alused on kokkuvõtlikult töö autori arvates piisavad ning aitavad tagada nii jälitusasutustele kui ka muude õigushüvede kaitsele võimaluse, et nende õigused ei saa teavitamise või tutvustamise kaudu kahjustada. Seeläbi leidis autori arvates kinnitust hüpotees, mille kohaselt on seadusandja taganud piisavad õiguslikud alused, mis sisuliselt võimaldavad jälitusasutustele nende meetodite ja taktika piisava kaitse. Probleemiks võib kujuneda suurema tõenäosusega meetodite ja taktika avalikuks tulek, kui kohtu poolt ei mõisteta toimingü sisulist poolt ja eesmärki ning sellest tulenevalt vajadust sarnaseid toiminguid ka tulevikus teostada.

Seadusega tagatud kaebeõigus teostatud jälitustoimingute või nende aluseks olevate jälituslubade suhtes annab jälitussubjektile või oluliselt riivatud isikule võimaluse kaitsta oma õigusi ning seeläbi saada kinnitus, kas õiguste riive oli põhjendatud või mitte. Seadus eristab käesoleva teema raames kahte kaebemenetluse vormi: määruskaebust kohtu poolt väljastatud jälitusloa suhtes ning kaebust uurimisasutuse või prokuratuuri tegevuse peale, mis puudutab jälitustoimingü käiku ja selle osas teavitamata või kogutud andmete tutvustamata jätmist. Kohtulahendite pinnalt esineb enim isikute poolseid kaebusi eelkõige jälitusega kogutud andmete mittetutvustamise kohta. Keerulisemad on olukorrad, kus kohus peab selgitama ja põhjendama andmete tutvustamata jätmise õigsust sellisel, et välja on toodud avaldamise võimalus.

Magistritöö alguses püstitatud uurimisküsimuste pinnalt esitatud hüpoteesid leidsid kokkuvõttes töö autori hinnangul kinnitust. Esimese uurimisküsimuse lahendamiseks analüüsitud jälitustoimingust teavitamise regulatsioon sisaldab õigusmõisteid, mis on sisult kohati määratlematud ning sellest tulenevalt on nende tõlgendamine raskendatud. Autori hinnangul aitaks töös välja toodud õigusmõistete parem sõnastus või seadusteksti täiendamine vältida sisuliste tõlgendamisprobleemide tekkimist. Samuti leidis töös kinnitust, et normi

vastavus praktikaga on seaduse rakendamisel vajalik ning seeläbi lihtsustab sätete kohaldamist reaalsete kaasuste puhul. Seekaudu leidis töö autor kokkuvõttes, et hetkel kehtivat regulatsiooni tuleks muuta osas, mis muudaks jälitustoimingust teavitamise kohustuslikuks alates hetkest, kui kohtueelne menetlus on lõppenud. Samas ei tohiks see välistada teavitamist varasemalt, kui asjaolud võimaldavad.

Teise uurimisküsimuse puhul leidis autor, et seadusandja on küll ette näinud piisavad seaduslikud alused jälitustoimingust mitteteavitamiseks ja jälituse käigus kogutud andmete mittetutvustamiseks, kuid probleemiks võivad kujuneda olukorrad, kus kohtu hinnangul selliseid aluseid ei esine. Seadus tagab õiguslike aluste põhjal jälitusasutuste meetodite ja taktika ning muude oluliste hüvede ja õiguste kaitse ainult juhul, kui ühelt poolt on nende aluste suhtes piisavad objektiivsed põhjendused ning teiselt poolt arusaam aluste kohaldamise vajadusest ja eesmärgist. Kui jälitusasutuste ja prokuratuuri seisukohad ei ühti kohtu omadega, võib kaasneda tõsine risk jälitustegevuses kasutusel olevate meetodite ja taktika avalikuks tulekuks, mistõttu ei pruugi edaspidi olla enam võimalik osade jälitustoimingute sarnane rakendamine. Otseselt mõjutab see eelkõige jälitusasutuste tegevuste planeerimist ja läbiviimist, kuid kaudselt raskendab kurjategijate suhtes tõendite kogumist varjatud meetodeid kasutades.

The Legal Regulation of disclosing the data collected and introducing of the conducted Surveillance Operations in Estonia.

Abstract

The purpose of the given master's thesis was to analyse the legal regulation of the notification policies of surveillance activities and the disclosure of data collected during such activities within Estonia. Additionally, the analysis covered the prospects of applying for the right to appeal in the case of non-disclosed data collection acquired through conducting surveillance activities. The thesis concerned the regulations regarding the notification and introduction of surveillance activities within the framework of criminal proceedings. The thesis did not therefore, concern information procurement and the disclosure regulations regarding it. The Code of Criminal Procedure and the Government of the Republic of Estonia have respectively set out the regulations regarding the disclosing and informing of conducted surveillance operations and the approaches around it.

In order to better comprehend the regulation of disclosing surveillance activities and the data required to be collected during such activities, the author firstly made a summary of the surveillance statistics in Estonia from 2013-2020. The reports composed by the Ministry of Justice provide a detailed overview of all the surveillance activities that have been conducted in Estonia by various surveillance establishments. Conclusively, it appeared that in the aforementioned time period, the number of open surveillance case files have significantly reduced by each year. Simultaneously, the number of surveillance permits granted by both the prosecutor's office and the court has decreased, and therefore, the number of reported disclosed surveillance operations have reduced due to the reduction of surveillance procedures. It should be noted, however, that the surveillance statistics report showed an increase in a practice that allows having multiple separate surveillance operation permits within a single surveillance action permit.

The statistics evidenced the highest need to conduct surveillance operations in the occurrence of severe or greatly destructive crimes. These include crimes such as drug offences, the activities of criminal organisations, large-scale tax evasion and corruption. Until 2013, surveillance activities encompassed the collection of data originating from electronic

communications undertaking, also known as a call log. The legislator has regardless decided to classify call logs as part of procedural steps, and in the context of the present day, they are not deemed as part of the surveillance activity itself. Simultaneously in recent years, there has been an increasing number of discussions around the intrusion of the data subject's privacy by using data collected from electronic communications undertaking. Therefore, the analysis has primarily focused on the data volume within the call log and on how accurately the call log provides an overview of the data subject's lifestyle. It's significant to mention that in March 2020, the European Court of Justice issued a statement to the Supreme Court in which it was affirmed that the permission to collect data from electronic communications undertakings should only apply for the prosecution of serious crimes. The Court did not, however, specify what is categorised as a serious crime. The author of the given thesis believes that the mentioned statement may lead to the reformation of the current regulation by which the inquiry into call logs for various types of crime is likely to become unjustified.

Notifying of conducted surveillance activities can occur in two distinct ways. Primarily, the individual who has been investigated by the means of surveillance activities must be notified, as well as the individual, who has been identified and whose privacy has been breached in the process of the operation. The occurrence of a situation in which during the surveillance activity, the individual's human rights have been breached in the process of conducting another surveillance operation, should also not be excluded. Thus, in the case of an infringement of the individual's human rights, two important preconditions will determine whether notifying the individual is mandatory. These preconditions include the identification of the individual and thereafter, the significance of the infringement itself. In the instance that the individual remains unidentified during the surveillance operation, there is no requirement to continue an investigation upon the possible infringement of rights committed against them. If the individual is identified during the proceedings, however, detailed analysis into the extent of the infringement committed against their privacy and human rights must be conducted. The author of the given thesis states that this presents a relatively creative task whereby in order to ascertain the significance of the infringement, one must first assess the contents of the proceeding and how and in what ways the rights of the individual have been infringed.

The law, moreover, provides the opportunity for non-disclosure in the instance of a surveillance activity conducted upon a given individual. Since the infringement of an individual's fundamental rights is extensive in the event of any non-disclosed surveillance operation, then the justification for a non-disclosed operation must clearly outweigh the degree of

infringement committed against the individual. According to the law, informing the individual who is being surveilled is not necessary if such action may compromise the criminal proceedings, or put another individual backed by their rights in danger, or if it reveals the specific tactics implemented by the surveillance establishment. Practice has shown that the risk of damaging the criminal proceeding prevails throughout the pre-trial proceedings, in which case it is only possible to inform the individual of the surveillance activities conducted against them after the conclusion of the pre-trial proceedings. In most cases, the danger of compromising a criminal proceeding involves the possibility of the given individual who has been notified of the surveillance operation conducted against them to change their behaviour, thus complicating the gathering of any further evidence in the framework of the given criminal proceeding.

If there persists a justified necessity to continue the non-disclosure of a conducted surveillance operation against the individual even after the end of a pre-trial proceeding, then the Prosecutor's Office can apply for a permit from the Court to extend withholding information from the individual either within a given deadline or indefinitely. In this way, the individual will never learn about the surveillance operation conducted against them and is thus unable to acquaint themselves with the details of the collected data.

After being notified of the conducted surveillance operation, the individual is given the right by the law to acquaint themselves with the information gathered about them in the process of the named surveillance operation. This, however, is not an obligation, and therefore, the gathered information about the individual must only be shared with them in the instance of their interest in it. Problems have arisen in practice when the individual being held in a detention facility requests to familiarise themselves with the surveillance data collected about them, but according to the practice of surveillance authorities, such data can only be accessed within the premises of the surveillance authority. In so far as the evident inconvenience presented for the detainee, the individual is nevertheless allowed by law to apply for a temporary release permit from the detention centre and if the application is successful, can travel to the surveillance authorities to acquaint with the data. In suitably justified cases, the law concurrently enables the individual to apply for a reinstatement of the term of the requested data inspection if the individual did not have the opportunity to do so within the given term. Being detained within a detention centre may be considered as a valid reason for reinstating the term.

With regards to the introduction and disclosure of the collected data, the Court has found that in addition to the data collected during the surveillance operation, the affected individual also has the right to examine the permit for the surveillance action based on which the covert action has been performed. The individual is able to, in this way, verify the justifications presented within the surveillance permit while obtaining more secure protection of their rights in the instance where the individual finds that the granted surveillance permit is not legitimate. In such a case, the individual is provided with the right by the law to file a complaint against the issued surveillance permit. Additionally, it is important to note that with any and all information that becomes disclosed to the individual, such data, therefore, loses its condition as classified information. Furthermore, all the collected data and permits that relate to the case and that have been entered into the criminal record will also lose their status as classified information.

Analogously to the notification regulation, the Prosecutor's Office is provided with the opportunity to not disclose certain sections, in part or in full, of the data that has been collected during the surveillance operation. The law distinguishes between several grounds for non-disclosure, but regardless of the justification for the decision to not disclose parts of the data to an individual, such a decision presupposes a sufficient degree of consideration. If the decision to not disclose certain information infringes the rights of the individual, then the extent of the infringement cannot outweigh the justification that limits the disclosing of the information by the law. Therefore, it is important to analyse the existing grounds that enable the non-disclosure of the information, whether that is in part or in full, and thereby consider if it complies with the infringement of the fundamental rights of the individual in question.

The majority of complaints from individuals within the context of Court decisions regard the persistence of non-disclosed information collected during surveillance operations. The law distinguishes between two forms of complaint procedures that can be applied within the given framework of such a topic. In the first instance, it is possible to file an appeal against a ruling that is issued by a Court for surveillance activities. In the second instance, it is possible to file a complaint against the course of the surveillance operation that encompasses the non-disclosure of its proceedings and the data collected throughout. In other words, a complaint against the activities of the investigative body or the Prosecutor's Office can be filed. The complaint procedure, therefore, ensures the full protection of the individual's rights, if the given individual finds that the surveillance operation conducted against them or the permit on the basis of which the operation was conducted has been unlawful.

In conclusion, the author of the given thesis found that the current enforced regulations in Estonia regarding the introduction of conducted surveillance activities and the disclosure of the data collected throughout is adequate and legitimate. The same conclusion around the adequacy of the current regulation was reached during an expert interview with the Senior Advisor of the Chancellor of Justice, which was held in the process of writing the thesis. It was rather emphasised in the interview that the issue lies in the interpretation of the prevalent regulations. As stated by the interviewee, it is important to comprehend the relationship between the interpretation and the application of the law. One of the points for discourse regarding the current law could be the commencement period of the notification requirement. According to the law, an individual must immediately be notified, but in practice, an individual is typically only notified at the end of the pre-trial proceedings. In this example, an opportunity arises to attempt to better align the written law to the actual practice of such a law. Nevertheless, a sufficient degree of protection of the individual's fundamental rights is ensured by the current law in force regarding the process of a surveillance operation, its subsequent notification and introduction procedure. It should moreover be noted that the law inclusively protects the fundamental rights of surveillance authorities and other involved persons, altogether establishing a balanced system for conducting surveillance operations.

KASUTATUD MATERJALID

Kasutatud kirjandus

1. E. Kergandberg, P. Pikamäe (koost). Kriminaalmenetluse seadustik. Komm vlj. Tallinn: Juura 2012.
2. Ü. Madise. Kontrollkäigud Lõuna prefektuuri politseijaoskondadesse. Tallinn: Õiguskantsler 12.06.2020 nr 7-7/140448/2003463 (AK dokument, kättesaadav autori juures).
3. Ü. Madise. Kontrollkäik Põhja prefektuuri politseijaoskondadesse. Tallinn: Õiguskantsler 01.07.2020 nr 7-7/140448/2003812 (AK dokument, kättesaadav autori juures).
4. M. Rondel. Informatsioonilise enesemääramise õigus ja jälitustegevus. Isiku õigus teada saada tema suhtes tehtud jälitustoimingutest. Tallinn: Juridica X/2016.
5. Ü. Madise. Vahistatu võimalused jälitustoimikuga tutvumiseks. Tallinn: Õiguskantsler 05.12.2019 nr 6-1/191770/1906048 (kättesaadav autori juures).
6. E. Kergandberg. Kohtukaebeõigus, eriti edasikaebeõigus Riigikohtu ja eriti kriminaalkolleegiumi praktikas. Tallinn: Juridica 4/2018.

Kasutatud õigusaktid

7. Kriminaalmenetluse seadustik. – RT I, 29.12.2020, 10.
8. Eesti Vabariigi põhiseadus. – RT I, 15.05.2015, 2.
9. Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon. – RT II 2010, 14, 54.
10. Julgeolekuasutuste seadus. – RT I, 26.05.2020, 10.
11. Jälitustoimingust teavitamise ja jälitustoimiku tutvustamise kord. VV 03.01.2013 nr 4. – RT I, 26.06.2015, 24.
12. Riigisaladuse ja salastatud välisteabe seadus. – RT I, 06.05.2020, 36.
13. Riigisaladuse ja salastatud välisteabe kaitse kord. VV 20.12.2007 nr 262. – RT I, 06.03.2019, 15.
14. Elektroonilise side seadus. – RT I, 10.12.2020, 6.
15. 12. juuli 2002. aasta Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2002/58/EÜ, milles käsitletakse isikuandmete töötlemist ja eraelu puutumatuse kaitset elektroonilise side sektoris. – ELT L 201/37.

16. Jälitustegevuse seadus. – RT I, 29.06.2012, 42 (hetkel kehtetu).
17. Kriminaalmenetluse seadustik. - RT I, 16.11.2012, 7 (hetkel kehtetu).
18. Vangistusseadus. – RT I, 03.03.2021, 2.

Kasutatud kohtupraktika

19. EIKo 8691/79, *Malone vs. Ühendkuningriik*.
20. EIKo 44787/98, *P.G. ja J.H. vs. Ühendkuningriik*.
21. EIKo 37138/14, *Szabó ja Vissy vs. Ungari*.
22. EIKo 5029/71, *Klass jt. vs. Saksamaa*.
23. EKo C-746/18, *H.K. versus Prokuratuur*, ECLI:EU:C:2021:152.
24. RKPSJK 3-4-1-42-13
25. RKKKm 1-17-8049
26. RKKKm 3-1-1-37-14
27. RKKKm 3-1-1-1-17
28. RKKKm 1-17-7461
29. RKKKm 3-1-1-14-14
30. RKKKm 1-19-6490
31. RKKKm 1-18-5236
32. RKKKm 3-1-1-89-15

Kasutatud veebimaterjalid

33. J. Salla. Aruanne jälitusstatistikast 2013. aastal. Tallinn: Justiitsministeerium, Kriminaalpoliitika analüüs nr 2/2014. – https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/jalitusstatistika_aruanne_2013_14022014.pdf (01.02.2021).
34. Justiitsministeerium. Aruanne jälitusstatistikast 2014. aastal. Tallinn: Kriminaalpoliitika analüüs nr 3/2015. – https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/jalitusstatistika_aruanne_2014_2.pdf (01.02.2021).
35. Justiitsministeerium. Aruanne jälitusstatistikast 2015. aastal. Tallinn: Kriminaalpoliitika analüüs nr 2/2016. – https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/jalitusstatistika_aruanne_2015.pdf (01.02.2021).

36. Justiitsministeerium. Aruanne järelevalvestatistikast 2016. aastal. Tallinn: Kriminaalpoliitika analüüs nr 1/2017. – https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/jalitusstatistika_aruanne_2016_1-2017.pdf (01.02.2021).
37. Justiitsministeerium. Aruanne järelevalvestatistikast 2017. aastal. Tallinn: Kriminaalpoliitika analüüs nr 1/2018. – https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/jalitusstatistika_aruanne_2017.pdf (01.02.2021).
38. Justiitsministeerium. Kuritegevus Eestis 2018. Tallinn: Kriminaalpoliitika uuringud 28. – https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/kuritegevus_eestis-2018_viidetega_lisadele.pdf (01.02.2021).
39. Justiitsministeerium. Kuritegevus Eestis 2019. Tallinn. – <https://www.kriminaalpoliitika.ee/kuritegevuse-statistika/jalitustegevus.html> (01.02.2021).
40. Justiitsministeerium. Kuritegevus Eestis 2020. Tallinn. – <https://www.kriminaalpoliitika.ee/kuritegevus2020/jalitustegevus> (20.03.2021).
41. Ü. Madise. Elektroonilise side seaduse § 111¹ lõikes 2 ja 3 nimetatud andmete töötlemine. Tallinn: Õiguskantsler. – https://www.oiguskantsler.ee/sites/default/files/field_document2/Elektroonilise%20side%20seaduse%20%C2%A7%20111%20%C3%B5iges%20%20ja%20%20nime%20tatud%20andmete%20%C3%B6%20%C3%B6tlemine.pdf (07.02.2021).
42. Ü. Madise. Elektroonilise side seaduse § 111 alusel sideandmete töötlemise põhiseaduspärasus. Tallinn: õiguskantsler 2016, p 1. – https://www.oiguskantsler.ee/sites/default/files/field_document2/elektroonilise_side_seaduse_ss_111_1_alusel_sideandmete_tootlemise_pohiseaduspärasus.pdf (07.02.2021).
43. I. Teder. Taotlus nr 10, Kriminaalmenetluse seadustiku rakendamise seaduse § 251 põhiseaduspärasuse kohta. Tallinn: 2013, p 34. – https://www.oiguskantsler.ee/sites/default/files/field_document2/õiguskantsleri_taotlus_nr_10_jalitustoimingust_teavitamine.pdf (01.02.2021).